

74.58

Е-23

ЕВРИКА - IV

ЗБІРНИК СТУДЕНТСЬКИХ НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Івано-Франківськ

2003

Міністерство освіти і науки України
Прикарпатський університет імені Василя Стефаника

ЕВРИКА - IV

ЗБІРНИК СТУДЕНТСЬКИХ НАУКОВИХ ПРАЦЬ

НБ ПНУС

787119

Івано-Франківськ
"Глай"
2003

В проведеному нами емпіричному дослідженні були виявлені деякі залежності між рівнем самооцінки, особистісної та реактивної тривожності, а також ворожості. Було застосовано опитувальник “Басса-Дарки”, спрямований на діагностику рівня агресії та методика на самооцінку рівня реактивної й особистісної тривожності Ч.Спілберга та Ю.Ханіна. Зазначимо, що реактивна тривожність характеризується напруженістю, знервованістю, хвилюванням; особистісна є більш стійкою рисою, що описується як схильність сприймати ситуації як загрозові.

Отримані результати показали наявність кореляційних зв'язків “особистісна тривога – ворожість”, “ситуативна тривога – ворожість”. Однак в ранній юності не простежується залежність між варіантами тривожності та агресії.

Зауважимо, що А.Басс відрізняє ворожість від агресії, стверджуючи, що перша є реакцією, яка розвиває негативні почуття і оцінки щодо подій і людей. Отже вона прямо веде до актуалізації агресивних проявів у сприятливих для цього умовах.

Застосування методики М.Рокіча показало, що сучасні юнаки та дівчата серед термінальних цінностей (цілей життя) ставлять на перше місце любов (62,96%), на 2-ге – щасливе сімейне життя (38,28%), але 41,98% опитаних серед найменш цінних називають щастя інших людей. Причому пріоритетними інструментальними цінностями, за допомогою яких можна досягнути поставленої мети, є життєрадісність і незалежність (34,37% та 33,32%). Викликає занепокоєння факт, що така якість як терпимість до поглядів і думок інших є найменш цінною для 30,86% опитаних респондентів.

Отже, психологічна допомога молоді в процесі її особистісного самовизначення має бути спрямована на підтримку адекватної самооцінки, зменшення рівня тривожності, що суттєво вплине на ступінь її толерантності у міжособистісних стосунках і зменшить ризик появи відкритих конфліктних ситуацій.

1. Бандура А., Уолтерс Р. Подростковая психология. Изучение влияния воспитания и семейных отношений. – М., 1999. – 512 с.

2. Бэрон Р., Ричардсон Д. Агрессия. – СПб.: Издательство “Питер”, 2000. – 352 с.

3. Майерс Д. Социальная психология / Перев. С англ. – СПб.: Издательство “Питер”, 1999. – 688 с.: ил.

Лельохін Євген,

IV курс, факультет романо-германської філології.

Науковий керівник – *Голянич М.Ю.*, кандидат філософських наук, доцент.

За Камю світ є незрозумілим. Майже нічого неможливо пояснити на 100 %. “Єдиною реальністю здається ніщо” [3, с.36].

Світ пропонує упокорення. Життя людини зводиться до “тотальної згоди, неспротиву злу. Не слід убивати навіть заради того, щоб зашкодити вбивству. Слід сприймати світ таким, яким він є, відмовитися примножувати його нещастя...” [1, с.121]. Людині висуваються рамки, вона повинна діяти так, щоб не виходити за межі упокорення. Упокорення – це рабство. Можливо, людина – раб своїх звичок, проте вона не повинна ставати рабом умовностей. Всі вчинки повинні йти від розуму. Розум – це те світло, ті істини, які закладені споконвіків, це ті ж десять заповідей християнської моралі. Але все це опирається на науку, наукові дослідження, якими б примітивними вони не були, за допомогою котрих “можна схоплювати чи обраховувати явища, аж ніяк при цьому не наближаючись до розуміння світу” [3, с.34].

Зрозумівши це, людина переоцінює всі вартості, що призводить до відсутності бачення свого місця в світі.

Філософ порушує питання самогубства. Камю не говорить про суїцид як про вихід. Покінчити життя самогубством означає бути переможеним світом, втратити надію на спасіння.

Мислитель пропонує альтернативу: спасіння у боротьбі, у бунті. Якщо людина не бореться за свободу, то вона лише існує до моменту самогубства, а так вона живе. Камю виправдовує лише одну смерть – смерть за свободу. Це свобода від хаосу життя, від долі, від суспільства, яке, як і той же світ, хоче упокорення. Воно карає бунт за допомогою своїх офіційних інститутів – армії, поліції, суду, громадської думки. Такими думками пронизана й епістолярна спадщина Камю: “...людина (у боротьбі з долею) не має інших доказів, окрім того єдиного, що вона – людина, ось чому потрібно рятувати людину, якщо хочемо врятувати те уявлення, яке люди склали собі про життя” [2, с.116]. Але ця боротьба ще з самого початку приречена на поразку, як і дії Сізіфа, якого боги навечно засудили піднімати на вершину гори камінь, що кожного разу скочується вниз.

З іншого боку, ведучи боротьбу за свободу, абсурдна людина, зневірена у своїй боротьбі, провокує інших вбити себе. Таким чином, вона створює умови для примноження зла. Проте “ніхто ніколи не буде вільним, доки існують біди” [4, с.44], такі як трагічний випадок, хвороба, війна...

*Вікторія Питулей,
ІІІ курс, філософський факультет.
Науковий керівник – Палій А.А.,
кандидат психологічних наук, доцент.*

Протягом всієї історії свого існування, починаючи від первісного ладу і закінчуючи військовими операціями сьогодення, люди вбивали і вмирили за свободу. “Свобода є лише в тому світі, де чітко визначене як можливе, так і неможливе. Якщо долею не править якась вища цінність, якщо царем є випадок, починається шлях у темряві. Страшна свобода сліпого” [1, с.172]. Долею не може правити вища цінність, тобто Бог, оскільки Його нема. Згідно з Ф.Ніцше, Він помер. А може, ні? Може, слід запалити іншу свічку і пошукати Його, як свого часу Діоген-кінік шукав людину. Бог цей є, проте він не Ісус Христос з Його вченням про упокорення, а боголюдина Бердяєва, надлюдина Ніцше, Кірілов Достоевського. Врешті-решт, кожна людина, яка зневірилася в трансцендентальності своєї онтології.

Навіщо ж людині убивати себе, навіщо покидати світ, ледве встигнувши завоювати свободу? Та тому, що якщо бога нема, то Кірілов – бог. Якщо бога нема, Кірілов повинен вбити себе. Отже, Кірілов повинен вбити себе, щоб стати богом. З одного боку, Альбер Камю порушує релігійну мораль, християнську впевненість в тому, що Бог дав життя, і лише Він має право його забрати, а з іншого – притримується цього канону, бо показує не обов’язковість самогубства, а потребу шукати порятунку, тобто йде в унісон з християнством.

Постає питання, чи потрібна нам філософія зневіри? Не слід забувати що філософія у Франції тісно переплітається з літературою, перетікає в неї. Альбер Камю передусім не тільки філософ, але й письменник, письменник-мораліст. Уся суть французької літератури-філософії (починаючи з епохи Просвітництва і закінчуючи екзистенціалістами) полягає в тому, щоб допомогти людині вижити, бо вона (людина) повинна долати труднощі, а не підкорюватися, вірити, а не зневірюватися, любити, а не ненавидіти, оскільки апостол Павло дав чудову засаду людського буття: “Любіть і робіть, що хочете”.

Мораль філософії і літератури в цілому та, що вона, певною мірою, допомагає утверджувати мудрість любові до життя, творення добра, високої духовності, бо людина має міряти своє життя не лише кількістю і якістю зробленого, але й храмом своєї душі, тобто духовними цінностями.

1. Камю А. Бунтівна людина. – М.: Вид-во політ. літ., 1990. – 300 с.
2. Камю А. Листи до німецького друга. – М.: Вид-во політ. літ., 1990. – 300 с.
3. Камю А. Міф про Сізіфа. – М.: Вид-во політ. літ., – 1990. – 300 с.
4. Камю А. Чума. – М.: ОЛМА – ПРЕС, 2000. – 220 с.

Особливості інтелекту чоловіків і жінок давно привертають увагу дослідників. Багато списів і мечів у науці переламалось через з’ясування питання: хто розумніший – чоловік чи жінка? Тільки глибоке його вивчення дозволить виявити і правильно інтерпретувати специфіку адаптивного звертання чоловіків і жінок у сучасному світі, виконати психологічно обгрунтовану орієнтацію представників обох статей. Ця обставина і визначила актуальність даного дослідження.

В психології пояснення статевих відносин історично склались дві орієнтації: перша пов’язана з генетичним вивченням індивідуально-первинної якості людини, якою є стать. Детальне вивчення цього питання Л.П.Сергієнко (1980) показало, що у жінок генетичний вплив проявляється сильніше, ніж у чоловіків. Автор відзначає, що це коренює з гіпотезою Б.А.Геодакяна, згідно з якою жіночий генотип відповідає за кількісні характеристики виду – видову спадковість, а чоловічий – за якісні характеристики – мінливість.

Оригінальні дослідження проводив Р.Л.Вулфорд. Він давав задачі на просторове мислення жінкам до пологів і після них, оскільки саме в цей період спостерігається максимальне коливання рівня гормонів. Коли в жінок знижувався рівень естрогенів у крові – виконання просторових тестів різко поліпшувалось. Однак у чоловіків ця залежність не була виявлена.

У 1961 році Стенфорд виявив, що здібності до формування просторового образу передаються від матері до сина і від батька до доньки, а не від батька до сина. Ці результати свідчать про генетичний механізм успадкування просторових властивостей.

В поясненні статевих відмінностей у математичних здібностях немалу роль відіграла теорія “гормонального фону”, за якою у чоловіків внаслідок підвищеного рівня тестостерону сильно виражений так званий “гіперактивний потяг до домінування”.

Дійсно, доведено, що маскуліні жінки краще справляються з тестами на виявлення математичних здібностей.

Другий підхід трактує психоепічну стать як похідну від соціокультурних традицій. Статеві відмінності – результат виховання і соціального середовища.

Якщо глянути реально на суспільнозначні досягнення жінок, то прослідковується деяке неспівпадіння між розвитком жіночого інтелекту і його “визнанням”. Можна виділити чотири причини, якими це явище

пояснюється:

1-а – або чоловіки генетично талановитіші від жінок у творчості;

2-а – або соціальні умови більш сприятливі для розвитку чоловічих здібностей;

3-я – або жінкам суспільство не дає більше можливостей проявити свій талант (робити, наприклад, недоступними для них освоєння деяких професій);

4-а – або жінки самі не хочуть його проявляти, а спрямовують свої здібності в інше русло.

На користь двох останніх припущень можуть свідчити факти, виявленні в одному дослідженні: 2/3 жінок з високим рівнем інтелекту (170 і вище) були домогосподарками або працівниками офісу. Число ж жінок, які мали однаковий інтелект з чоловіками, які займалися викладанням в університеті чи наукою, було невеликим (L.Terman, M.Oden, 1947).

Поширенню думки про більш високий рівень чоловічого інтелекту мала сприяти та обставина, що дівчатка в статевому відношенні дозрівають швидше, ніж хлопчики, і тому прагнуть до спілкування зі старшими. Ця відмінність у віці зберігається і тоді, коли дівчина виходить заміж.

Чоловік, звичайно, має перевагу перед дівчиною, враховуючи його життєвий досвід. І тому на цьому фоні дівчата виглядають менш розумними, а це може бути розтлумачено як мізерна відмінність у рівні інтелекту.

Зовсім недавно виник інший підхід під назвою “Нова психологія статі”. Представники цього напрямку (Маккобі, Джаклін, Вейцман) вважають, що основну роль у формуванні психічної статі і статевої ролі грають соціальні опікування суспільства, які виникають згідно з конкретною соціально-культурною і статусно-економічною матрицею і знаходять своє відображення в процесі виховання.

Підсумовуючи, зазначимо, що суттєвих відмінностей в інтелектуальній сфері чоловіків і жінок не виявлено, і вони часто не перевищують 5-10% (J.Hyde, 1991). Однак найбільш виразно вони виявляються за психомоторними і математичними здібностями та просторовим сприйняттям (на користь чоловіків) і за вербальними здібностями (на користь жінок).

Жінки краще виконують тести на швидкість сприйняття знакової інформації і зображень, краще запам'ятовують локалізацію предметів у просторі. У жінок розвинутіша тонка моторика. Як правило, вони перевершують чоловіків у тестах на швидкість перерахування об'єктів однієї категорії.

1. Берн Шон. Гендерная психология. – М., 2000.

2. Холодна М.А. Психологія інтелекту: парадокси дослідження. – М., 1997.

3. Дружинін В.Н. Психологія загальних здібностей. – Спб., 1999.

ІДЕЯ НАЦІЇ ЯК ЧИННИК КОНСОЛІДАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

Ярослав Татарин,

У курс, філософський факультет.

*Науковий керівник – Голянич М. Ю.,
кандидат філософських наук, доцент.*

Формація, розвиток та духовне відродження нації – багатоступеневий процес втілення в життя підсвідомого бажання людей до об'єднання. Підсвідоме виявляється в інтегративній функції ідеї нації. Усвідомлення підсвідомого пориву до цілісності витворює самосвідомість нації. Становлення нації не є випадковим процесом чи результатом збігу певних обставин (хоча такі обставини слід також враховувати). Первинною формою існування нації постає не її реальність, а ідеальність, тобто ідея, як певний замкнений смисловий простір, де народжується конкретний зміст.

Ідея нації – це, по-перше, не визначення поняття “нація”; по-друге, не національна чи українська ідея; по-третє, не спосіб існування самої нації, як реальної спільноти. Ідея від поняття відрізняється тільки тим, що в даному випадку має справу з деякою основою поняття. Ідея нації є змістом поняття, в якому вона знаходить (чи повинна знайти) своє конкретне втілення. Ідея, як деяке попереднє поняття, націлена на певну перспективу: ідеї перебувають на передньому плані пізнання, вони втілюють у собі активність мислення, рух думки. Ідея нації означає перехід від охоплення чогось у найважливіших моментах до змістовного наповнення і конкретизації у понятті. Тобто, ідея нації виступає апріорно щодо нації; вона існує в свідомості людини ще до появи самої нації. Національна ідея є важливою для суспільства (нації) ідеєю будь-якого змісту, стосовно якої існує згода або яка може отримати підтримку у більшості населення. Національна ідея сприяє єднанню щодо мети в якійсь сфері людського життя (напр., національна ідея створення ефективної економіки як основа добробуту; національна ідея високорозвинутої цивілізованої демократичної держави). Актуальність національної ідеї є контекстуальною. У самому формулюванні українська ідея виражає суттєві відмінності української нації від інших націй, гіпостазується певний смисл, що відповідав би поняттю “українськості”, виражав би індивідуальність і неповторність національного обличчя спільноти. Нація в своєму бутті потребує якогось чинника, який надав би їй можливість називатися нацією. Цей чинник не є матеріальним, а постає з духовного розвитку членів спільноти, які творять внутрішню сутність нації. Нація починає усвідомлювати себе нацією тоді, коли її члени усвідомлюють своє буття невідривним від буття нації. Самосвідомість своєї самоідентичності є основою ознакою нації.

Історія українського народу постає перед нами як розгортання досить складного процесу, де націотворення виступає найбільш болючою темою.

АКСІОЛОГІЯ І ЦІННОСТІ: ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТЬ І МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ

Ігор Ткач,
У курс, філософський факультет.
Науковий керівник – *Ларіонова В. К.,*
доктор філософських наук, професор

Виходячи з рис українського характеру, як результату розвитку ментальної свідомості стосовно впливів зовнішнього середовища, ідея нації набирає свого розвою на фоні українського індивідуалізму (від трипільської односімейності, через киево-руську одноосібність, через козацьку самість і силу та чумацькі і жіночі потуги до героїчності взагалі). Український індивідуалізм не є самотністю, а таким, що існує завдяки колективу. Ця самість найбільш сприятлива для процесу самоусвідомлення себе як частини чогось і самоідентифікації власного “я” від “не-я”, а на цій основі – “ми” від “не-ми”. Розрізнення створює момент почуття солідарності з такими як “я” та дозволяє говорити про бажання об’єднання. Індивідуалізм, якому відповідає індивідуальна форма цілепокладання, що приходить на зміну колективному цілепокладанню первісного роду, де мета є спільною потребою, – загалом явище позитивне. Він є передумовою появи суб’єкта – особистості, котра, інтеріоризуючи соціально-комунікативну базу, здатна до свідомої побудови нації. Завдяки часовому зв’язку зберігається певний психоповедінковий інваріант, що реалізується на спільній мовній, культурній та морально-етичній основі. Він дає змогу народові (нації) зберегти собітотожність у всіх історичних перипетіях, пронести через всі “малі Апокаліпсиси” історії власну самосвідомість як, мабуть, єдину обов’язкову ознаку нації. Цей інваріант і є ті важко вловимі особливості національного характеру, фіксовані на рівні найдавніших архетипів світосприйняття та поведінки, що в метафізичній площині зветься “духом (ідеєю) нації”, “душею народу”.

Нація визначена вже самою ситуацією вибору себе, який вона робить. Народ стає нацією настільки, наскільки обирає власне буття, спрямованість своєї долі і зусиль, своє місце в історії та людстві. Приступити до самовизначення означає ствердити себе у вимірі культури, яка є різноманітно існуючою силою самовизначення людини як особливого буття. Онтологічний вибір, в якому конститується нація, є дійовим та історично результативним, якщо здійсниться як вибір кожного. Ідея нації закладає основу національного буття, осердя якого полягає не в ревному плеканні своїх культурно-етнічних особливостей, а у волі до участі в житті людства, у визначенні в обширі світової історії.

1. Пролєсєв С. Національне буття: тотальність культури та альтернатива побуту // Філософська думка. – 2002. – № 6. – С.136-143.
2. Пустотін В. Самосвідомість нації // Розбудова держави. – 1993. – № 3. – С.27-29.
3. Розумний М. Українська ідея на тлі цивілізації. – К., 2001
4. Українська душа. – К., 1992.

Розгляд проблем, пов’язаних з цінностями і аксіологією, знаходить певні перешкоди вивчення – різночитання цих понять чи методологічні проблеми дослідження. Аксіологія як філософська дисципліна виділилась і констатувалась у своїй проблематиці як самостійна галузь філософської рефлексії у зв’язку з:

1) переглядом обґрунтування етики (в якій буття тотожне з благом) у Канта, який протиставив сферу моралі сфері природи, тобто необхідності і це потребувало чіткого розмежування повинного і сущого;

2) розщепленням поняття буття в післягегелівській філософії, що ділиться на “актуалізоване реальне” і “бажане та повинне”, рефлексією над тими теоретико-методичними і практично-діяльними наслідками, що випливали із тези про тотожність буття і мислення;

3) усвідомленням необхідності обмеження інтелектуалістських претензій філософії і науки щодо того, що пізнання не є сферою монополії чи домінування, а також того, що воно зв’язане складними відношеннями зі спрямованістю людської волі, для якої підстава розрізнення істини і неістини є далеко не єдиними чи навіть визначальними серед інших критеріїв: добро і зло, корисне і шкідливе, прекрасне і потворне і т. д.;

4) виявлення неможливості усунення із пізнання оцінчного аспекту, різних модальностей і типів організації мислительної діяльності (логіка, антропологія, лінгвістика, семантика) чи стереотипів, диспозицій і очікувань дослідника врешті-решт;

5) критикою чи сумнівом найбільш значущих цінностей християнської цивілізації в концепціях Шопенгауера, К’еркегора, Дільтея та інших і передусім з переосмисленням їх (цінностей) відкритим викликом Ніцше;

6) усвідомленням неможливості і неприйнятності редукції поняття цінності до “блага” (традиція, що йде від Платона) чи її розуміння як “вартості”.

Людська свідомість має здатність ціннісної спрямованості. Адже цінність об’єкта є його позитивне значення для суб’єкта. Аксіологія народилася в розвитку гносеології, а не етики. Дана проблематика містить методологічну особливість – цінності існують тільки для суб’єкта, тоді як закономірності, властивості, характеристики притаманні самим об’єктам, незважаючи на їх роль в житті суб’єкта. В проблемі цінності суб’єктивне не викривляє об’єктивне, а зливається з ним. Матеріальні носії не є самі по

собі цінністю, констатація таких структурних властивостей не є їх оцінкою. Цінність і визначає предмет, і його оцінює. Вона постає як діалектична єдність об'єктивного і суб'єктивного, тому не може бути віднесена ні до онтологічного статусу буття, ні до психологічного статусу свідомості. Цінність характеризує світ в його відношенні до суб'єкта, а ознака – відношення суб'єкта до об'єкта. Цінність процесуальна, звідси визначенням цінності ми ставимо їй межу, опускаємо її на онтологічно нижчий рівень. Ціннісне не може бути тотальним. Констатація впливає на оцінку оцінюваного. Цінності пропонуються суспільством, що породило їх в буденній свідомості, і вже в переробленому вигляді втілюються ідеологією, мораллю, політичними доктринами, релігією, юридичними встановленнями, мистецтвом і т.д.

Важливим методологічним моментом є здатність до класифікації (питання підстави поділу). На практиці є неможливим встановлення доміанти чи рецесивну, відомо тільки те, що кожна цінність, як правило, переносить смислове навантаження і іншої. Такими супутниками в більшості випадків є етичні і естетичні цінності. Саме змістовна форма конкретного об'єкта “виступає” підставою носія цінності, але не самою цінністю, бо форма має онтологічний статус, тоді як цінність – поняття аксіологічне. Прийняття цінності є особливим видом внутрішнього прийняття. Принцип примусу і конформності зберігається завжди допоки існує принцип прийняття, змінюються вектори цього примусу, особливо помітно це в час змін. Кризи цінностей починаються там де вони не проникають глибше формального, бюрократичного, конформного рівня. Пізнання цінності – це і є особливий спосіб оцінки, що відрізняється осмисленістю і усвідомленістю. Цінність неприйнятно зводити до “блага”, тим більше до “вартості”. Цінність і час взаємно зумовлюють одне одного як два співвідносні поняття. Оцінка смерті провокує людину на ту чи іншу систему цінностей.

Цінність – складний об'єкт для дослідження, її не можна препарувати, додаткових труднощів додають проблеми недосконалості мови, проблеми обмеженості інтелекту. Цінність процесуальна, переживається індивідом, виникає у протиставленні до часу, представляє безкорисливий інтерес, водночас є розгорнутим результатом цілей, має певні зв'язки з потребами, але вони особливі. Цінність не може бути піддана редукції до понять “благо”, “потреба”, “вартість”, “вартність”, тощо. Цінності самі між собою складно відносяться в питаннях підпорядкування і комплексності дії, до них важко застосувати класифікацію. Цінність втрачає свою високу онтологічну позицію при констатації і тотальному проголошенні.

1. Каган М. Лекции по марксистско-ленинской эстетике. – М., 1971.

2. Франк С. Реальность и человек. – М., 1997.

СКИТ МАНЯВСЬКИЙ: МИНУЛЕ ТА СУЧАСНЕ

Іван Телятинський,

І курс, філософсько-богословський
факультет, Івано-Франківський
Богословський інститут
Науковий керівник – *Ковцуняк В.І.*
старший викладач.

Кожний українець, який вивчає історію своєї країни, знає про те, яку важку боротьбу за свою державу, за свою православну віру довелося перетерпіти його народу протягом багатьох століть.

В цій боротьбі брали участь також наші православні монастирі. В час найтяжчих гонінь на віру і Церкву визначну роль відіграв Великий Скит Манявський, ченці якого зробили великий внесок не тільки в розвиток православної церкви, а й українського народу в цілому.

Манявський Хресто-Воздвиженський чоловічий монастир, названий в історії другим Афоном, – визначна пам'ятка духовності, культури і мистецтва, осередок розвитку народних промислів України. Ця древня святиня розташована між гірськими скелями Карпат, поблизу с. Маняви на Івано-Франківщині. Між схилами гір, вкритих вічно зеленими смереками, з цілющою джерельною водою та мікрокліматом, розташоване це унікальне диво зодчих і природи.

Перші згадки про заснування обителі сягають кінця XIII століття і пов'язані з ченцями Іоаникієм і Пахомієм. Після спустошення Києво-Печерського монастиря монголо-татарами ці два інокі прийшли в Карпатські гори, де і заснували новий монастир. Зокрема, тут, в 1281 році, був збудований храм Воздвиження Чесного Хреста [1, с.6].

Згадку про заснування монастиря в XIII столітті ми знаходимо у спогадах Івана Франка, який засвідчує, що Захар Беркут – герой Тухольки, три роки провів у монастирі. Сюди до старців неодноразово приходив князь Данило Галицький за розрадою і благословенням. П'ятсот років тому татари напали на цей монастир, зруйнувавши його вшент.

Дізнавшись про ці благословенні Богом місця, сюди у 1608 році прийшов монах-схимник, суворий аскет з гори Афон – Іов Нянгиницький. Разом з Іваном Вишенським та Захарією Копистенським Іов створює тут чернечу громаду. У новій святій обителі він запроваджує найсуворіший устав Василя Великого. Саме за суворість уставу та аскетизм Манявський Скит був названий “другим” Афоном.

1620 року Скит одержав від патріархів Константинопольського та Олександрійського ставропігієне право, тобто став самоврядний і незалежний [4, с.18]. У 1628 році на Київському соборі під головуванням митрополита Іова Борецького його наділено званням “прота” (головуючого). До його протії належало 556 монастирів у воєводствах Белзьким, Галицьким і Подільським.

Понад півтора століття Скит речно охороняв православну віру і залишився єдиним її оплотом в Західній Україні, не приєднавшись до унії. Водночас, незважаючи на всі старання російських духовних і світських зверхників, він не належав до складу російської церкви, ніколи не проклинав Мазепу та інших національних героїв України.

Манявський Скит був закритий 1785 р. австрійським імператором Францом-Йосифом на численні звернення уніатського єпископа Петра Велянського. Монастир користувався великою популярністю серед населення. В неділю і свята всі люди йшли в монастир, греко-католицькі храми залишалися пустими, а духовенство збіднілим – це і стало причиною закриття монастиря [1, с.7].

Закриття монастиря викликало великий жаль у галицького народу. Але ні унія, ні переслідування не згладили в народі пам'ять про давню славу обителі та непорочне життя скитських подвижників.

Після закриття австрійцями скит зазнав руйнації. В серпні 1935 року д-р Ярослав Пастернак зробив археологічні розкопки декількох місць монастиря.

Згідно зі свідченнями Володимира Феданківа, в монастирі був розкопаний кам'яний гранчастий блок, на верхній стороні якого був врізаний надпис. На жаль, його так і не змогли відчитати відразу. Пізніші дослідження довели, що це був надгробний камінь з могили гетьмана Івана Виговського.

26 жовтня 1980 рок у в двадцятьох пристосованих під експозицію приміщеннях було відкрито історико-архітектурний музей с. Маняви на правах відділу Івано-Франківського краєзнавчого музею [3, с.10]. 28 травня 1998 року монастир був переданий Івано-Франківській єпархії Української Православної Церкви Київського Патріархату, що дало поштовх другому відродженню святині.

Великих зусиль прийшлося докласти Церкві та Обласній державній адміністрації для того, щоб відродити святую обитель. Президент України Л.Кучма, відвідавши Манявський монастир взимку 2002 року, взяв його відбудову під свій патронат.

А 20 жовтня 2002 року відбулась справжня велика подія в житті Велико-Скитського монастиря – освячення Хресто-Воздвиженського собору. На це унікальне дійство прибули на запрошення Архиепископа Івано-Франківського і Галицького Іоасафа шість ієрархів УПЦ КП та більше тридцяти тисяч віруючих. Після чину освячення Архидіакона відслужили першу літургію, передавши храм під опіку Божу і небесних покровителів обителі – Іова і Феодосія [2, с.19].

Древня святиня повстала з руїн, відродившись у всій своїй красі і величі. Знову залунав тут передзвін, знову полинула молитва до Всевишнього. І ми свято віримо в те, що відродження монастиря буде сприяти розвитку духовності, відродженню українських традицій і культури, буде

укріплювати нас в прадідівській вірі і прививати любов до нашої Церкви й Держави в душі патріотизму і національної свідомості.

1. Вагилевич І. Монастир Скит в Маняві. – Львів: Ставропігійська друкарня, 1848.
2. Освячення українського Афону – Манявського Хресто-Воздвиженського монастиря // Інформаційний бюлетень. – К., – 2002. – №10 – С.19-20.
3. Скрипник І. Скит Манявський. – Чернівці, 2000.
4. Целевич Ю. Історія Скиту Манявського. – Івано-Франківськ, 1993.

ІСТОРІЯ

СОЦІНТЕРН І УКРАЇНА (90-ті рр. ХХ ст.)

Оксана Баран,
V курс, історичний факультет.
Науковий керівник – *Жерноклев О.С.*,
кандидат історичних наук, доцент.

На сучасному етапі розвитку міжнародних відносин Соцінтерн (СІ), як масштабна неурядова структура, репрезентує соціал-демократію серед широкого спектру суспільно-політичних сил, виступає посередником при врегулюванні локальних конфліктів, ініціатором розв'язання ряду глобальних проблем. Політику СІ стосовно України слід розглядати виходячи із його ставлення до процесів суспільних трансформацій у Центрально-Східній Європі.

Зміни у даному регіоні були лейтмотивом ще XVIII конгресу Соцінтерну (червень 1989 р.). Зокрема, у новій “Декларації принципів”, яку український соціал-демократ О. Зінченко назвав “справжньою квінтесенцією духовного досвіду світової соціал-демократичної спільноти та символом автентичного гуманізму”, стверджувалось, що організація підтримує всі зусилля, спрямовані на перетворення комуністичних суспільств через лібералізацію і демократизацію. [1, с.5].

На сьогоднішній становище в Україні (як економічне, так і політичне) Соцінтерн розглядає у взаємозв'язку із політикою сусідніх держав, а особливо Росії. З огляду на ностальгію частини населення за минулими часами, широко розповсюджену корупцію і ріст тіншової економіки, найбільший ризик, на думку членів СІ, несе саме ця держава. У “Резолюції по Центральній і Східній Європі”, прийнятій у ході засідання Ради СІ в Осло (травень 1998 р.), говорилось, що перехід в Україні продовжує бути важким, висловлювались занепокоєння з приводу наступних парламентських виборів і конфлікту між урядовими властями і опозицією. У документі підкреслювалась необхідність підтримки міжнародним співтовариством тих сил, які прагнуть надалі йти шляхом демократичних перетворень [2]. Тому вже на наступні вибори в український парламент передбачався приїзд спостерігачів від організації.

Щодо позиції українських політиків стосовно членства у Соцінтерні, то вони усвідомлюють, що вступ у дану авторитетну міжнародну організацію може ще більше підвищити політичний авторитет партії, розширити її можливості для співробітництва та інформаційного обміну з іншими учасниками міжнародного соціал-демократичного руху, сприяти європейській та світовій інтеграції України. З усіх політичних сил найбільш реальними претендентами на вступ є дві партії – СПУ та

СДПУ(О). Заява першої про вступ до СІ, прийнята у 1999 р., буде виноситися на розгляд Соцінтерном у 2004 р. (наразі тільки Соціалістичний Конгрес Молоді – молодіжна гілка СПУ входить до молодіжного крила організації). Рішення другої про приєднання до цієї міжнародної структури було прийняте на XV з'їзді партії (16-17 червня 2000 р.) і відбите у постанові під назвою “Про приєднання до Стокгольмської декларації принципів Соцінтерну та вступ до Соціалістичного Інтернаціоналу” [3, с.11]. Члени партії переконані, що вступ у Соцінтерн – це не формальний акт, а приєднання до сили, яка переважає не тільки в Європі, а й у всьому світі. Зростанню авторитету ескеків сприяло обрання їх лідера В.Медведчука головою Східноєвропейської соціал-демократичного форуму 20 грудня 2001р. у Мінську на засіданні Консультативної ради за участі представників від соціал-демократичних партій Азербайджану, Вірменії, Грузії, Латвії, Литви, Молдови, Росії, України. (Ця міжнародна структура, яка об'єднує організації соціал-демократичного спрямування країн колишнього СРСР, була створена у лютому 1999 р.) [4, с.2].

Загалом розгляд позиції Соцінтерну стосовно України, на наш погляд, доцільно завершити такою тезою із Паризької резолюції організації (1999 р.): “Соціалістичний Інтернаціонал та його партії-члени віддані ідеї підтримки народів Центральної та Східної Європи у змаганні за стабільну політичну демократію, чесне соціальне ринкове господарство, а також загальну повагу до прав людини для кожного індивідуума, спільноти та народу в цілому” [5, с.177].

Таким чином, на сучасному етапі розвитку міжнародних відносин Соцінтерн не нав'язує, а тільки рекомендує різноманітні способи і найоптимальніші шляхи демократизації суспільства, сприяє розвитку політики діалогу і пошуку компромісних рішень. Водночас українські партії соціал-демократичного спрямування домагаються членства у цій організації як для піднесення свого престижу, так і для одержання підтримки з боку міжнародної соціал-демократії.

1. Зінченко О. Бути соціал-демократом – це означає управляти суспільним розвитком (Доповідь Першого заступника Голови СДПУ(О) Олександра Зінченка на XV з'їзді партії) // Наша газета. – 2000. – 24 червня. – С. 5.
2. Resolution on central and eastern Europe // www.socialistinternational.org/6Meetings/SIMETINGS/Council/Oslo-May98/resol-e.html.
3. Постанова XV з'їзду СДПУ(О) “Про приєднання до Стокгольмської декларації принципів Соцінтерну та вступ до Соціалістичного Інтернаціоналу” // Наша газета. – 2000. – 24 червня. – С.11.
4. Бук Т. Віктор Медведчук очолив соціал-демократичний форум Східної Європи // Наша газета. – 2001. – 21 грудня.
5. Соцінтерн в епоху глобалізації // *Василя Стефанюк*, Львівського (1996 р.) та Паризького (1999р.) конгресів. – К.: Основні дні, 2006. – 236 с.

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА

78 / 1 19

ІНВ. №

ПРОБЛЕМА ТЕРОРИЗМУ В МІЖНАРОДНІЙ ПОЛІТИЦІ

Надія Вовчук,
III курс, історичний факультет.
Науковий керівник – *Матвієнків С.М.,*
кандидат політичних наук, асистент.

Після розпаду біполярної системи облаштування світу, заснованої на конфронтації двох наддержав, формуються нові міжнародні відносини, невід'ємною частиною яких став тероризм. Тероризм становить загрозу не тільки окремим державам і урядам, а й регіональній і глобальній безпеці загалом. Події 11 вересня у США засвідчили про вразливість навіть найбільш розвинутих країн у разі чітко спланованих і скоординованих дій терористів. Все це зумовлює необхідність та актуальність наукового дослідження феномена тероризму. Найбільш активно дослідження тероризму проводиться у США, Великобританії, Франції та Іспанії, які за останні десятиріччя безпосередньо стикнулись з цим феноменом політичного життя. Пожвавились подібні дослідження і в Росії у зв'язку з подіями у Чечні.

Найважливішою проблемою, яка перешкоджає розробці міжнародного антитерористичного законодавства, є відсутність чіткого визначення цього явища. Між 1936 і 1981 роками було запропоновано більш, ніж 100 визначень тероризму, і кількість дефініцій продовжує зростати. Міжнародні правові документи відносять до терористичних дій вбивства і замаху, захоплення і утримання заручників, транспортних засобів, різних об'єктів (посольства, транспортна інфраструктура), організація вибухів. Вчені виділяють ряд ознак, притаманних тероризмові. Перш за все його не пов'язують з державою, як суб'єктом міжнародного права, хоча останнім часом деякі політологи говорять про так званий "державний тероризм", тобто несанкціоноване ООН втручання наддержав у справи суверенних країн (події в Сербії, Афганістані, Іраку). Друга ознака тероризму полягає в його непрямому дестабілізуючому впливі. Сучасний тероризм тісно пов'язаний із засобами масової інформації, які створюють йому "віртуальний" простір, у якому можна досягнути реальних політико-психологічних впливів. Третя ознака – самі терористи своїми діями не можуть досягнути політичних цілей. Надія покладається на те, що дії терористів знайдуть відгук громадськості, і тільки це зможе допомогти у здійсненні бажаної мети. Четверта ознака – головними об'єктами застосування сили стають невинні люди, які не беруть безпосередньої участі в конфлікті.

Для того, щоб сформувалась терористична організація, необхідні три умови: а) доступ до грошей, зброї, вибухових речовин; б) військові знання і можливість навчати своїх членів; в) надійні притулки в чужих державах, які підтримують терористів поза їхньою територією і використовують їх у своїх політичних цілях.

Існує безліч видів тероризму. Однак найчастіше вчені виділяють три найважливіші групи: а) до першої групи належать терористичні акти, основою яких є внутрішні соціальні конфлікти; основною метою тут є зміна (або залишення без змін) державного устрою ("Червоні бригади", RAF, "Ескадрони смерті"); б) до цієї групи відносять тероризм національно-визвольних рухів, сепаратистських угруповань. Організації цього типу постають на ґрунті конфліктів між етнічними (ЕТА), релігійними ("Ісламський Джихад", "Хамаз") чи расовими ("Чорні пантери") групами. Хоча необхідно відзначити, що через значну активізацію ісламських фундаменталістських організацій політико-релігійний тероризм виділяють в окрему групу. Більшість сучасних досліджень спрямовані на вивчення релігійного (ісламського) тероризму; в) в третю групу входять терористичні угруповання Латинської Америки, які виробили своєрідний синтез латиноамериканського націоналізму і марксистського соціалізму (рух "Тупак Амару", "Такуарі") [1].

Сьогодні терористи мають можливість використовувати найновіші досягнення військових технологій, вони активно застосовують новітні інформаційні технології і розгалужену банківську систему. Багато терористичних угруповань опираються на легальні політичні партії, які захищають їх інтереси. Ліквідувати тероризм сьогодні в повному обсязі неможливо, оскільки для цього необхідно усунути соціальну нерівність, етноконфесійні суперечності, міждержавні конфлікти, проблеми біженців тощо. За прогнозами експертів, в майбутньому подальшого поширення набуде "повітряний" тероризм; обстріл важливих військових і цивільних об'єктів (АЕС, гідроелектростанцій, енергетичних систем, хімічних підприємств); отруєння харчових продуктів, лікарських препаратів; використання елементів хімічної і бактеріологічної зброї; спроби оволодіння радіоактивними речовинами і ядерною зброєю. Також розвивається комп'ютерний тероризм, руйнівна сила якого для комп'ютерної мережі має важкі наслідки [2].

Таким чином, нагальною є проблема політичного і силового співробітництва держав світу з метою протистояння міжнародному тероризмові. Розуміння суті, джерел виникнення та методів боротьби з найновішою з глобальних проблем людства є актуальним завданням політичної науки.

1. Тамасевич Я. Терористичні ідеології: спроба систематизації // *І.* – 2002. – №25. – С.52

2. Ліпка В. Никифорчук Д., Руденко М. Боротьба з тероризмом. – К., 2002 – С.15.

НАЦІОНАЛІСТИЧНИЙ РУХ В ГАЛИЧИНІ У 1920-30-х рр. В ДІАСПОРНІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ

Віктор Герула,
У курс, історичний факультет.
Науковий керівник – *Савчук Б.П.*,
доктор історичних наук, професор.

Український націоналістичний рух в Другій Речі Посполитій є одним із найбільш актуальних питань в проблематиці національно-визвольних змагань галицьких українців у 1920-30-х роках. Виходячи із документальних джерел польських органів внутрішніх справ та місцевої адміністрації, української мемуарної спадщини, можемо вважати націоналістичний рух у Східній Галичині найдієвішою політичною силою краю. Націоналізм став важливим рушієм і засобом зміни становища української меншини у Польській державі. Радикалізм як спосіб вирішення політичних проблем, позапарламентські методи роботи, орденська ієрархія та централізація управління організаціями і партіями подібного типу залучали молодь до політичного життя в Галичині [1].

Характеризуючи напрацювання української еміграції з даних проблем, слід звернути увагу на неоднорідність цього напрямку. В українському зарубіжжі можна виділити ряд дослідників, котрі притримуються власної політико-ідеологічної орієнтації. При цьому вони користуються характерними тільки їм прийомами в дослідженні проблем націоналістичного руху. Зокрема, про українських націоналістів часів Другої Речі Посполитої писали як гетьманці (І.Лисяк-Рудницький), демократи (О.Шульгин, Л.Винар), носії соціалістичних поглядів (І.Мазепа, В.Винниченко), так і самі учасники підпільного руху [2].

Найбільше літератури підготовлено представниками двох потужних “діаспорних історіографічних шкіл” – бандерівської та мельниківської. Вони оформилися, починаючи від політичного розколу ОУН в 1940 році. На еміграції розходження між політиками двох відламів посилювалися і поклали початок новим відгалуженням – “двійкарі” Лева Ребета та інші. В основі розмежування є діаметрально протилежні погляди на стратегію і тактику націоналістичного руху, хоча провідна лінія усіх зарубіжних націоналістичних угруповань залишалась єдиною – здобуття Української Самостійної Соборної Держави. Проте питання подальшої розбудови держави не ставила жодна із згаданих шкіл. Вони звертають особливу увагу на актуальні для них теми. Мельниківці піднімають питання діяльності УВО як військової та націоналістичної сили на ранньому етапі самостійницького руху в міжвоєнний період. Актуальними для цього угруповання є теми про розвиток емігрантських відділів ОУН, зокрема ПУН та Експозитур УВО, а також історія видатних особистостей – Є.Коновальця, А.Мельника та їх взаємин із Крайовою Екзекутивою ОУН [3].

Історики-націоналісти з бандерівського табору досліджують філософсько-ідеологічні основи націоналізму. Дане угруповання зберегло стилістику догм, політичну заангажованість та високий пафос при написанні робіт. Цей стиль притаманний ще націоналістам-підпільникам 1920-30-х років, які продукували листівки-летючки та нелегальну літературу. “Бандерівська лінія” прослідковується і в розробці проблем діяльності молодіжних організацій (Групи української державницької молоді, Спілки української націоналістичної молоді, Легії українських націоналістів) та роботи Крайової Екзекутиви ОУН. Особливо цікавим є вивчення дружньої допомоги ОУН закарпатським українцям в 1938-1939 роках з метою організації Карпатської Січі та опору угорсько-польській інтервенції [4].

Недоліком для обох угруповань діаспорного напрямку є надто нетолерантне їх співіснування, що суттєво вплинуло на хід об’єктивного висвітлення історичного процесу. Неоднорідність підходів у різних історіографічних школах зарубіжної україніки деформуюче позначилась на варіаціях дослідницького інструментарію, змінах форми, стилю і навіть змісту написаного. Наприклад, часто зустрічаємо, як історики чи мемуаристи негативно відгукувалися про активістів міжвоєнного періоду лише через те, що ті після розколу належать до іншого націоналістичного табору, аніж самі автори. В результаті, більшість написаних в еміграції спогадів, історичних розвідок, статей носить суб’єктивний характер [5].

Таким чином, громіздкий пласт діаспорної літератури, присвячений націоналістичному рухові у міжвоєнній Польщі, є неоднорідним як за змістом, так і за структурою. Він складається з різножанрових напрацювань: спогадів, мемуарної літератури, історичних нарисів, есе. Рідше трапляються історичні монографії (П.Мірчук, В.Мартинець). Вони ґрунтуються на осмисленні мемуарів діячів підпільного руху, радянських монографій, опрацюванні тогочасної періодики. Але дослідження носять відбиток протистояння двох націоналістичних таборів. Тому специфіка висвітлення діаспорною літературою самостійницького руху 1920-30-х років полягає у тенденційності підходів, пошуку внутрішніх та зовнішніх ворогів української державності, що зобов’язує сучасних дослідників зважено та критично аналізувати історичну спадщину українського зарубіжжя.

1. Баган О. Націоналізм і націоналістичний рух. Історія та ідеї. – Дрогобич: Відродження, 1994. – С. 36.

2. Лисяк-Рудницький І. Історичні есе (в 2-х т.). – К.: Основи, 1994. – Т. 2. – 573 с.; Шульгин О. Без території. Ідеологія та чин уряду УНР на чужині. Вид. 1934. – К.: Юрінком Інтер, 1998. – 352 с.; Винниченко В. Заповіт борцям за визволення. – К., 1991. – С.71-75.

3. Мартинець В. Українське підпілля. Від УВО до ОУН. – Б. м., 1949; Книш З. На повні вітрила. УВО в 1924-1926 рр. – Торонто: Срібна Сурма, 1970. – 424 с.

4. Галамай С. Боротьба за визволення України. 1929-1989 рр. – Л.: Каменяр, 1993. – С. 43; Мірчук П. Нарис історії ОУН. – Т. 1. 1920-1939. – Мюнхен, 1968. – 639 с.
5. Галамай С. Назв. праця. – С. 35.

ФАКТОРИ НЕСТАБІЛЬНОСТІ У ПОЛІКОНФЕСІЙНОМУ СЕРЕДОВИЩІ АВТОНОМНОЇ РЕСПУБЛІКИ КРИМ

Юлія Гранат,
IV курс, історичний факультет.
Науковий керівник – *Жерноклеєв О. С.*,
кандидат історичних наук, доцент.

Досвід багатьох країн світу засвідчує, що нехтування потенційними загрозами національній безпеці в етнонаціональній та релігійній сферах часто спричинює внутрішні конфлікти, соціальні вибухи. Спираючись на класифікацію етноконфліктних відносин Олександра Коваля (співробітника Національного інституту стратегічних досліджень) [1], можна переконливо стверджувати, що міжконфесійна ситуація на півострові несе в собі конфліктогенний потенціал.

Певну увагу досліджуваній проблемі приділили автори ряду статей та монографій. Це, насамперед, І.Курас [2], що в недалекому минулому був віце-прем'єром з гуманітарних проблем, та В.Бондаренко [3], який є головою Державного Комітету у справах релігій. Найавторитетнішим знавцем кримськотатарського національного руху та проблеми ісламу у Криму серед російських вчених є С.Червонна [4]. Вона розглядає структуру, сучасний стан та перспективи кримськотатарського національного руху та вплив ісламського віросповідання на загальну ситуацію в Криму. Дослідниця з Сімферопольського університету О.Швець [5] проаналізувала в своїй статті “Религии на карте Крыма” релігійний фактор на півострові, статистичне відображення міжконфесійної ситуації в регіоні.

Зарубіжний дослідник Т.Кузьо у статті “Чеченська криза і “ближнє зарубіжжя” показав вплив подій у Чечні на зміни суспільно-політичної та етноконфесійної ситуації в Криму.

Дана тема досі не стала предметом спеціального наукового дослідження в історичній та етнодержавознавчій науках. Саме тому спроба комплексного висвітлення її має практичну цінність у сучасній етнополітичній науці та ряді суміжних дисциплін.

Грунтовний аналіз розвитку ісламського фактора та процесу реісламізації, тобто процесу відродження ісламу в Криму, дозволив нам виділити низку факторів, що негативно впливають на стабільність у міжконфесійній сфері регіону. В цілому їх можна умовно поділити на дві групи: внутрішньополітичні та зовнішньополітичні.

До внутрішньополітичних належать:

- 1) недосконалість законодавчої бази і державної політики у сфері релігії та міжнаціональних відносин на рівні регіонів;
- 2) втручання політики у релігійне життя кримських татар, тобто політизація ісламу та зворотній процес ісламізації політичного проводу мусульман Криму;
- 3) розмитість і повільне відродження релігійних традицій мусульман АРК;
- 4) дефіцит кваліфікованих кадрів та осіб, добре обізнаних з канонами ісламу серед мусульманського духовенства півострова;
- 5) тісний взаємозв'язок релігійних, соціально-економічних і політичних проблем у релігійній свідомості кримських татар, дифузія релігійної та національної ідентичностей у колективній історичній пам'яті мусульман Криму;
- 6) проблема забезпеченості мусульман АРК культовими спорудами;
- 7) відсутність єдиної в Україні мусульманської структури, розкол в православ'ї.

Однак, існує ще й зовнішньополітичний аспект проблеми. Крим знаходиться в сфері зовнішньополітичних орієнтацій Туреччини, Саудівської Аравії, Чечні та інших країн ісламського світу. Реальною проблемою в світлі цих установок постає проникнення ідей ваххабізму та інших радикальних течій ісламізму в Крим. Найбільшу зацікавленість виявляє Туреччина та Іран. Посли цих країн проводять зустрічі не тільки з офіційними особами АРК, але й з політичним лідером кримських татар М.Джемільовим, муфтієм Криму Абу Аблаєвим. Туреччина фінансує будівництво мечетей на півострові, запрошує на навчання кримськотатарську молодь, спонсорує хадж до Мекки. Кримський напрямок є одним з домінуючих для турецької зовнішньої політики у причорноморському регіоні. Кримські татари, в свою чергу, є найбільш ефективним інструментом турецького впливу в регіоні. Але, разом з тим, слід констатувати факт, що загальноісламська інтегративна ідея в Криму має декларативний характер. Насправді кримськотатарське мусульманське духовенство виявилось абсолютно несприйнятним до радикальних ідей ісламізму та ваххабізму, що призвело до спроб з боку Духовного Управління мусульман Криму пошуку конструктивної співпраці з українською державою в питанні активної протидії загрози ісламського фундаменталізму в Криму. Ця співпраця дає підстави сподіватись на мирне вирішення проблем у релігійно-політичній сфері та налагодження міжконфесійного діалогу в АРК.

1. Коваль О.А. Міжетнічний конфлікт у контексті національної безпеки України: теоретичний аспект // Стратегічна панорама. – 2000. – № 3-4. – С. 80-84.

2. Курас І.Ф. Етнополітика. Історія і сучасність: статті, виступи, інтерв'ю 90-х рр. – К.: ПІЕНД, 1999. – 656 с.

3. Бондаренко В. Релігійна ситуація в Україні: перспективи її розвитку // Релігія і суспільство в Україні: фактори змін (Матеріали міжнародної конференції 15-16 травня 1998 р.). – К., 1998. – С. 14-30.

4. Червонна С. Іслам у Криму: історія і сучасність // Людина і світ. – 1998. – №3. – С. 2-10.

5. Швеє А. Релігії на карті Крима // Таврійские ведомости. – 1993. – 26 ноября.

6. Кузьо Т. Чеченська криза і “ближнє зарубіжжя” // Політика і час. – 1995. – № 8. – С. 41-53.

КРАЇНИ КОЛИШНЬОЇ ЮГОСЛАВІЇ У 1998-2002 рр. (основні зміни внутрішньополітичної ситуації)

Олександр Друкач,
IV курс, історичний факультет.
Науковий керівник – *Дебенко В.З.*,
кандидат історичних наук, старший викладач.

Політична та економічна ситуація в нових Балканських країнах за останні чотири роки (1998 – 2002) зазнала певних змін. В даній розвідці ми ставимо за мету висвітлити основні з них.

Боснія і Герцеговина. Владні позиції у країні в цілому і в окремих її частинах після виборів вересня 1998 р. зайняли націоналісти, представники “моноетнічних партій”. У кінці 1998 р. Головою Президії став лідер соціалістів Республіки Сербської Ж.Радішич; його що 8 місяців змінюють А.Ізетбегович, який ратує за “єдину мусульманську” Боснію, та А.Славич, що виступає за приєднання населеної хорватами частини країни до Хорватії. Проте складові федерації підтримали Пакт стабільності для Південно-Східної Європи 10 червня 1999 р.

У парламентських виборах 12 листопада 2000 р. взяли участь трохи більше 50% виборців. Вибори проходили із серйозними порушеннями і не за сценарієм ОБСЄ. У 2000-2001 рр. країна продовжувала залишатися глибоко роз’єднаною: центральна влада не володіє реальною силою, економіка заснована на гуманітарній допомозі, “єдність” забезпечується ООН і НАТО. Лише намітилися інтеграційні тенденції в політиці і певні позитиви в економіці. 22 березня 2001 р. ОБСЄ визнала ситуацію в Боснії і Герцеговині задовільною, хоча і засудила деякі прояви націоналізму.

Македонія. Навесні 1998 р. у Косово розгорнулися масштабні бої, країна знову опинилася в кризі. Прагнення уряду сформувати всемакедонську національну свідомість наштовхнулося на спроби албанців створити в рамках Македонії автономію.

18 жовтня і 1 листопада 1998 р. – вибори, на яких Соціал-демократичний союз Македонії програв, перемогла опозиційна коаліція “За

зміни!” разом з партіями етнічних албанців і мусульман. Главою коаліційного кабінету став Л.Георгіївський, що виступає за активне входження в європейські структури – ЄС і НАТО, за конструктивний діалог з усіма сусідніми країнами. Термін повноважень президента Глігорова минув у 1999 р. Тепер опозиційний СДСМ висунув кандидатом Т.Петковського, що проводив кампанію під антиалбанськими гаслами. В другому турі президентських виборів Трайковський одержав 53% голосів виборців. Ця перемога була забезпечена підтримкою виборців-албанців.

З 2000 р. Македонія стала ареною протистояння македонської більшості й албанської меншості. У березні 2001 р. почалися збройні зіткнення урядових військ і албанців, що виступали за пропорційну участь у всіх державних структурах, за автономію з центром у Тетово в Західній Македонії, за об’єднання всіх албанців (Албанії, Косова, Тетова, Пн. Греції) у єдину Велику Албанію. 14 травня 2001 р. у Македонії сформований уряд національної єдності на чолі з Л.Георгіївським. Після переговорів у Охриді 13 серпня 2001 р. лідери основних політичних партій і президент у присутності західних посередників підписали угоду про політичне вирішення кризи. 16 листопада парламент прийняв 15 поправок до конституції. Зрівняні в правах із православ’ям усі релігії, в тому числі іслам. Офіційною мовою залишається македонська, але другою офіційною мовою в районах проживання не менш 20% албанців визнається албанська.

Кращим виглядає стан **Словенії**. Але не повною мірою вирішені питання про відносини між національними меншостями, які найбільше страждають від безробіття. За результатами 15 жовтня 2000 р. парламентських виборів до складу Державних зборів увійшли в основному депутати від ліберальних демократів, соціал-демократичних партій та ін., а також по одному представнику від угорської й італійської меншостей (інші меншості такої квоти не мали). У листопаді 2000 р. було сформовано новий лівоцентристський коаліційний уряд на чолі з Я.Дрновшеком. У числі головних задач кабінету залишаються досягнення економічної стабільності, приведення у відповідність із законодавчими нормами ЄС місцевих законів, якнайшвидший вступ Словенії в ЄС і НАТО.

В **Хорватії** ж ситуація кардинально змінилася по смерті Ф.Туджмана 10 грудня 1999 р. Після виборів у січні 2000 р. опозиційні блоки (соціал-демократи і соціал-ліберали) одержали в парламенті країни величезну перевагу, але менше кваліфікованої більшості в 2/3 голосів. Правлячий 9 минулих років ХДС програв. 27 січня уряд очолив соціал-демократ І.Рачан. 7 лютого 2000 р. президентом обраний С.Месіч (ХНП).

Літо 2001 р. характеризувалося політичною кризою в результаті протистояння в парламенті щодо видачі Гаазькому трибуналу генералів, звинувачених в етнічних чистках 1995 р. Рачан погодився з видачею, хоча це могло привести до падіння його кабінету. Месіч теж підтримав це, думаючи про сприяння “поверненню Хорватії в Європу”.

З 2000 р. Хорватія почала переговори про асоційоване членство в ЄС, демонструє готовність розвивати відносини з Росією. Прогрес в обох напрямках зв'язується з вирішенням проблеми національних меншостей, в першу чергу сербської, а також з досягненням економічної стабільності.

СРЮ. У 2000 р. відбулися загальні і місцеві (Сербія, Косово) вибори. В серпні 18 партій (пізніше – Демократична опозиція Сербії) висунули лідера Демократичної партії Сербії В.Коштуниці кандидатом у президенти СРЮ. Соціалісти стояли за С.Мілошевічем. В кінці січня 2001 р. сформована нова союзна влада: президент – Коштуница, голова уряду – З.Жилич. На парламентських виборах у Сербії теж перемогла ДОС, прем'єр-міністром став лідер демократів З.Джинджич. Новий уряд Сербії розробив програму “Стабілізаційний порядок у Сербії”, основними пунктами якої стали: правова держава, відродження економіки, боротьба з бідністю і соціальний захист населення, децентралізація управління й ін.

У кінці червня 2001 р. Міжнародному трибуналу в Гаазі був виданий С.Мілошевіч. Це привело до гострої внутрішньополітичної кризи. Видачу экс-президента СРЮ санкціонував прозахідний прем'єр Сербії З.Джинджич, не повідомивши президента СРЮ. У знак протесту у відставку пішов прем'єр СРЮ Жилич. Незгоду виразив і В.Коштуница. Наприкінці липня 2001 р. був сформований новий союзний уряд Д.Пешича (Соціалістична народна партія Чорногорії і блоку “Разом за Югославію”).

Улітку 2001 р. у Прешево посилилась активність бойовиків. Наслідки економічної кризи переборюються важко, зовнішній борг країни не скорочується. У січні 2002 р. парламент Сербії проголосував за повернення автономії Воєводині. 14 березня 2002 р. у результаті переговорів керівників СРЮ, Сербії і Чорногорії за посередництва представника ЄС Х.Солани був підписаний договір про нові відносини двох республік, створення держави Сербія і Чорногорія. Плануються спільні інститути влади, але власні валюти, внутрішні ринки, митні системи. Через три роки кожна з республік одержить право на вихід із союзу.

Отже, становище новоутворених країн характеризується політичною нестабільністю у поєднанні з твердим прагненням до інтеграції у світове співтовариство, а також до посилення регіональної співпраці, яка єдина спроможна сприяти вирішенню проблем взаємовідносин етнічних більшостей і меншостей (їх значення у рівнянні міжнаціональних відносин змінне залежно від країни: наприклад, серби є меншістю в Боснії і Герцеговині, але більшістю в СРЮ), а також створенню спільного ринку, зруйнованого війною, щоб стати привабливою зоною для іноземних інвесторів, що може значно прискорити відбудову місцевої економічної інфраструктури. На даний час маємо тільки загальні розробки реальних планів до досягнення цієї мети та бажання їх реалізувати, що вже мало.

1. www.doutschbotschaft-moskau.ru // Бузек Эрхарт. Будущее Пакта стабильности ЕС и Юго-Восточная Европа // Международная политика. – 2002. – № 5.
2. www.doutschbotschaft-moskau.ru // Преобразования в странах Центральной и Восточной Европы // Международная политика. – 1999. – № 11.
3. www.doutschbotschaft-moskau.ru // Джуди Демпси. Балканы и ЕС: модернизация или зависимость? // Международная политика – 2001. – № 10.
4. www.doutschbotschaft-moskau.ru // Элизабет Польш. Возможен ли мир на Балканах? // Международная политика. – 2002. – № 4.
5. www.krugosvet.ru // Югославия. Сербия. Словения. Хорватия. Македония. Босния и Герцеговина

ІДЕОЛОГІЧНА КОНЦЕПЦІЯ ПЕРЕБУДОВИ РАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА М. С. ГОРБАЧОВА

Ірина Овчар,
IV курс, історичний факультет.
Науковий керівник – *Дебенко В.З.*,
кандидат історичних наук, старший викладач

Перетворення, які відбулися в історії СРСР протягом 1985-1991 рр. проходили під гаслом “перебудови”. Вони привели до падіння Радянського Союзу та появи незалежних держав.

Рушійні сили та ідейний зміст таких змін пояснює теоретично сформована теорія “нового мислення”. Її сутність полягає в розумінні тих процесів, які вже відбулися в історії та визначенні тих, які є незаперечними механізмами “соціалістичної будівлі” і демократичного начала.

Терміни “перебудова” і “нове мислення” були сформульовані та введені в науковий обіг М.С. Горбачовим (Першим секретарем ЦК КПРС), Є.Лигачовим і О.Яковлевим (керівниками ідеологічного відомства ЦК КПРС) для характеристики тих процесів, які відбулися в 1985-1991 рр.

М.С. Горбачов відзначав, що “перебудова мислиться, як форма реалізації на шляху в ХХІ ст., інакше вона не відбудеться” [1, с.6].

Щоб втілити всі поставлені принципи в реальність та не відмежовуватися дуже сильно від плину часових ідей, було виділено в періоді “перебудови” умовні чотири етапи, які можна охарактеризувати за ідеологічними схемами.

Хронологічно перший період охоплював березень 1985 – січень 1987 рр. і проходив під гаслом “більше соціалізму”; другий охопив 1987-1988 рр. і його лейтмотивом було “більше демократії”; третій етап, який проходив протягом 1989-1990 рр., став часом розмежування і розколу в таборі перебудови; четвертий етап співпав з 1991 р. і ознаменувався різкою зміною

співвідношення сил на користь радикально-реформаторських угруповань, приходом їх до влади і початком об'єднання ідейно-політичної революції з радикальними соціально-економічними перетвореннями [6, с.133].

Саме гасло “більше соціалізму” було сформоване тогочасним керівником ідеологічного відомства ЦК КПРС Є.Лигачовим.

На другому етапі “перебудови” роль головного ідеолога впевнено зайняв О.Яковлев.

Позитивне значення другого періоду перебудови в розвитку концепції і практики політичної демократії неможливо недооцінити. Доктрина політичної демократизації фактично за один рік зазнала радикальних змін.

Проаналізувавши практику життя 1987-1988 рр., Б.Єльцин досить вдало, на думку автора, зауважив, що в концепціях М.С. Горбачова він намагався знайти відповіді на запитання, яким йому уявлялося суспільство, що попереду? Б.Єльцина цікавило, з якого матеріалу і за якими схемами буде проходити будівництво суспільства за ідеями “нового мислення”. Але, не знайшовши відповідей на свої запитання, майбутній Президент Російської Федерації припустив, що головною проблемою М.С. Горбачова було те, що він не зробив і не робив глибоко теоретичних і стратегічно продуманих кроків. Існували тільки гасла. Проведені пленуми та з'їзди КПРС ставили завдання та узгоджували шляхи їх реалізації, але різко позитивних очікуваних зрушень не було помітно. Вже 13 березня 1989 р. Б.Єльцин відмітив: “дивно, але з квітня 1985 р., коли була оголошена “перебудова”, пройшло близько п'яти років. Чомусь всюди цей період, п'ять років, називають початком, першим кроком і так далі... [4, с.102-103]. Можна при цьому згадати, що ще в 1987 р. Б.Єльцин був абсолютно переконаний в перебудові і в тому, що яким би важким не був її шлях, вона обов'язково перемаже [2, с.48].

Загалом, основними факторами, які були покладені в перебудову, в ідею її проходження, стали вчення про демократію, гуманізм, гласність та плюралізм, висунуті М.С. Горбачовим, вони і визначили ідеологію суспільства протягом 1985-1991 рр.

Гласність припала до душі Першому секретарю ЦК КПРС тому, що, користуючись нею як головним інструментом демократизації, він розраховував перетворити почату ним перебудову із наступної спроби реформ у справжню революцію. Вони означають зміни, глибина яких, як підтверджує історія, не залежить від обраного терміну [3, с.162].

Враховуючи критику і аналіз подій 1985-1991 рр., варто відзначити, що перебудова, задумана М.С. Горбачовим, не отримала практичного втілення. Реалізованою стала лише теорія “нове мислення”, як схема необхідних перетворень радянської держави, яка ввібрала в себе ідеї ідеологів і філософів різних історичних періодів та практику змін, на фоні якої розвивалися події в СРСР протягом 1985-1991 рр.

Отже, рушієм “перебудови” була теорія, а історія – практикою, яка об'єктивно створила інші можливості для їх реалізації. Їх розвиток проходить на теренах незалежних утворень, що колись були складовою тоталітарної держави – СРСР.

1. Горбачов М.С. Перебудова і нове мислення для нашої країни і для всього світу. – К.: Політвидав України, 1988. – 271 с.
2. Горбачев М.С. – Ельцин Б. Н.: 1500 дней политического противостояния / Сост.: Л.Н. Доброхотов и др. – М.: Тера, 1992. – 464 с.
3. Грачев А. Горбачев. – М.: Издательство Вагриус, 2001. – 448 с.
4. Ельцин Б.Н. Исповедь на заданную тему. – М.: Советский писатель, 1990. – 184 с.
5. Овчар І. Ідеологія політики “нового мислення” в СРСР // Історична наука: проблеми розвитку. Матеріали Міжнародної наукової конференції (17-18 травня 2002). – Луганськ: СЛУ, 2002. – С. 106-109.
6. Согрин В.В. Перестройка: Итоги и уроки // Общественные науки и современность. – 1992. – №1. – С. 133-147.

ДИПЛОМАТІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ

*Микола Олексюк,
ІІІ курс, історичний факультет
Науковий керівник – Матвієнків С.М.,
кандидат політичних наук, асистент*

Характеризуючи сучасний світ, який невпинно рухається до єдиної глобальної величини, говорячи про розвиток і вдосконалення сучасних технологій впливу на світову систему інтеграції, у всіх її проявах (економічному, соціально-політичному, військово-стратегічному, природоохоронному), слід зазначити, що не останнє місце у цьому аспекті посідає дипломатія, дипломатичний процес як основні рушії цивілізованого вирішення міжнародних проблем. Дипломатичні стосунки, дипломатичні механізми, дипломатія виступають, як основний антипод війни, дипломати – головні і невід'ємні суб'єкти дипломатичного чинника у розвитку сучасної зовнішньополітичної парадигми, що беззастережно пов'язано із формуванням нового терміну у науковій і журналістській літературі – “світова спільнота”. Актуальність теми дослідження полягає у виявленні основних концептуальних основ виникнення і еволюції дипломатії на різних етапах становлення і вдосконалення зовнішньополітичних відносин. Більше того, показати, як же формується сучасна дипломатія, дипломатична служба, їх основні механізми здійснення і впливу на зламі тисячоліть; дати загальну характеристику різнорідної і багатогранної програми міждержавного і

міжрегіонального співробітництва. Необхідно не тільки з теоретичної точки зору показати роль, місце, значення і важливість дипломатичного процесу, але й використати історико-політичний аспект проблеми, її фундаментальні принципи і норми, через що можливо відобразити загальну картину, теоретико-практичну силу дипломатичної парадигми, яка інкорпорує в себе соціокультурні, політико-економічні і гуманітарно-правові вектори сучасного глобалізованого світового суспільства. В процесі розгляду проблеми слід висвітлити основні альтернативи і перспективи дипломатичного феномену, як засобу реалізації міждержавного і міжрегіонального співробітництва і взаємодії.

Отож, аналізуючи все вищезазначене, ми можемо бачити, що дійсно дипломатія як процес та інструмент реалізації зовнішньої політики характеризується наявністю певних теоретико-методологічних програмно-концептуальних проблем. Впродовж подальшого вивчення і розробки проблеми дипломатії ми будемо намагатися розставити основні акценти пояснювального характеру над найактуальнішими структурними елементами дипломатії, дипломатичного процесу на сучасному етапі розвитку і становлення нового світового співтовариства.

Кожного разу, коли в міжнародній системі відбувається глибока трансформація, переосмислюється і роль дипломатії в світовій політиці. Так було на початку ХХ ст., коли дипломатія стала об'єктом політики. Відбувається це і зараз, на світанку нового тисячоліття.

Сьогодні дипломатія покликана допомогти політичним і економічним лідерам направити хід глобальних перемін в русло еволюційного ненасильницького розвитку, заснованого на демократичних нормах і принципах. Однією із її головних задач є підтримка благополучного управління, як на національному, так і на міжнародному рівнях. Перспективи такого управління відкривають можливості для відродження дипломатії, яка століттями відіграла роль посередника між державами і накопичила в цій сфері унікальний досвід.

Однак під впливом минулого, яке залишило свій слід на історико-політичній парадигмі сьогодення, в дипломатії є багато негативного, від чого їй слід відмовитися. На жаль, не дивлячись на минулі в останні роки зміни, які мали велике значення для дипломатії, її традиційні механізми тільки-тільки почали адаптуватися до нових умов. "Холодна війна" пішла із дипломатії, але в багатьох випадках дипломатична поведінка залишається вірною її духу. Мова йде, в дійсності, про мислення, яке будується виключно на категоріях рівноваги сил. Методи дипломатії все ще знаходяться під сильним впливом воєнного мислення: дипломатія як продовження війни іншими методами або як гра без кінцевого результату.

Щоб перетворитися в дійсний засіб якісного глобального управління, дипломатія повинна перш за все перемогти стереотипи ідеології і військового протистояння. Її задача сьогодні полягає в пошуку не балансу сил, а

балансу інтересів. Головний пріоритет сьогодні – відновлення всього спектра традиційних методів дипломатії в ім'я пошуку компромісних рішень. Менталітет, заснований на принципі "все або нічого", більше не спрацьовує. Відповіддю на нові геополітичні і економічні реальності стає поступовий і збалансований підхід.

В руслі політичних стереотипів "холодної війни" дипломати різних країн вважаються суперниками, і кожен з них намагається досягти своєї мети за рахунок інших. Дипломати повинні навчитися співпрацювати один з одним, не жертвуючи при цьому національними інтересами своїх країн. Між дипломатами повинен існувати дух корпоративності, який би приніс їм велику користь, об'єднуючи їх у своєрідний "клуб міжнародних відносин".

Сучасна дипломатія потребує принципово нового підходу. Компроміс вимагає того, що ми називаємо конструктивним паралелізмом у всіх сферах переговорів. Він передбачає, що прогрес в одній сфері відкриває можливості для руху вперед в інших сферах. Компроміс – це не капітуляція і не прояв слабкості. Мистецтво компромісу полягає у вмінні піти на поступки в другорядних питаннях, не здавши принципових позицій. Разом з тим, слід підкреслити, що не все залежить від тих, хто веде переговори. Якщо політична воля відсутня, то навіть найбільш професійний дипломат, котрий веде переговори, не зможе досягти бажаного результату.

Отже, можна зробити декілька висновків. Перш за все, оскільки дипломатія є засобом мирного управління, вона повинна стати більш діловою, відкритою, енергійною, змінити свої методи і в повній мірі використати можливості, які відкриваються у зв'язку із технологічним переворотом. До цих пір темпи її пристосування і трансформації не завжди були адекватними.

Проте, на нашу думку, гнучкість, яка завжди була притаманна дипломатії, дає надію на те, що дипломатія не тільки зуміє адаптуватися до нових умов, але й стане в нагоді державам і іншими новим діючим суб'єктам на міжнародній арені в їх намаганнях побудувати кращу світову систему в ХХІ ст.

1. Білоусов М. Антипод війни (роздуми про особливості дипломатії у ХХ ст.) // Політика і час. – 1998. – №9. – С. 69-73.

2. Гайдуков М. Щоб працювати на її честь і на її славу (підготовка дипломатичних кадрів в Україні: маловідомі факти) // Політика і час. – 1998. – №2. – С. 67-74

3. Гуменюк Б. Дипломатія: історія і сучасність // Пам'ять століть. – 1998. – №6. – С. 37.

4. Петровський В. Дипломатия как средство благородного управления // Международная жизнь. – 1998. – №5. – С. 64-70.

5. Політологія за загальною редакцією І.С. Дзюбка, К.М. Лемківського. – К.: Вища школа, 2001. – С. 362-363.

6. Хозин Г. Каким быть международным отношениям в ХХІ веке? // Международная жизнь. – 2001. – №2. – С. 73-87.

ОСОБЛИВОСТІ ХУДОЖНЬОГО МИСЛЕННЯ В ІНТИМНІЙ ЛІРИЦІ
ЄВГЕНА МАЛАНЮКА

Надія Басенко,
II курс, філологічний факультет.
Науковий керівник – *Хороб С.І.*,
доктор філологічних наук, професор.

Поетичний світ Євгена Маланюка надзвичайно різноманітний, багатий на громадянські, історіософські, патріотичні та інтимні мотиви й образи. Для його творів характерні лаконічність вислову, розлогість метафори, образно-сміслова асоціативність, максимальна спресованість строфи, чіткість ритмічної структури [2, с.12]. У наявних на сьогодні літературознавчих розвідках про Євгена Маланюка порівняно менше уваги приділено аналізу його інтимної поезії, зокрема своєрідності авторської ідейно-естетичної свідомості. Тим часом вона викристалізувалася вже з перших поетичних збірок художника слова – “Стилет і стилос” (1925) та “Гербарій” (1926), у яких, по суті, розкривається таїна й огроми почуттів кохання ліричного героя. У ряді творів з цих книжок, де любов, смуток від розлуки і радість зустрічей “з дівчиною серця свого” є провідними мотивами й образами, нарація подається як жагуча сповідь письменника з його “біографічною” інформованістю, частими екскурсами у психологію людини, у “внутрішні” переживання, що протиставлені зовнішнім умовностям, а то й унормованим законам людського співжиття. Загалом у цих, як і в наступних збірках поезій Євгена Маланюка (приміром, “Земля й залізо” – 1930, “Земна мадонна” – 1934, “Перстень Полікрата” – 1939 чи “Остання весна” – 1959), інтимні вірші завжди певною мірою позначені автобіографічністю (нерозділене кохання з поетесою Наталією Лівичською-Холодною, невдалий шлюб із Зоєю Равич, так і не здійснена мрія сімейного затишку).

Самотність як один із головних мотивів присутня майже в усьому творчому доробку Євгена Маланюка. Однак це відчуття в його поетичному світі особливе – спустошеність душі, в якій зла доля відібрала найважливіше: рідну вітцивщину, котру ніколи і нічим неможливо замінити.

Проте й у таку мить він раз по раз звертається до глибинних людських почуттів любові, інтимних переживань як одвічних цінностей буття. Своє кохання він найчастіше виражає через образ весни. На перший погляд видається, що це традиційна формула художньої трансформації, адже вона зустрічається у творчості багатьох як українських, так і зарубіжних поетів. Та для Євгена Маланюка весняна пора – не просто тло, на якому розгортається почуття, і навіть не засіб паралелізму чи й інший

звичайний прийом поетики. Все, що зв'язане з коханням, автор отожднює з образом весни. Вона приходить раптово, несподівано у всій повноті, а чи ледь помітно, довготривало в окремих своїх виявах, незважаючи ні на що, не підкоряючись законам звичного, природного циклу.

Взагалі фіксація часу в інтимній ліриці Євгена Маланюка також специфічно забарвлена. В його авторській художній свідомості час як такий суттєвого значення не має. Це радше динаміка внутрішнього світу, коли теперішнє передається за допомогою метафоризації певних моментів минулого, здебільшого позначених українською історичною конкретикою. На колишні реальні події чи, точніше мовити б, тодішні психологічні стани людини поет цілком свідомо накладає відповідний теперішній стан душі – чашобленість ліричного героя. Яскравим прикладом цього може бути другий вірш із циклу “Вічна”:

*...Криві шаблі татарських брів.
Відовічних віч жагучий гнів.
На лезах уст горить: кохана!
Так я скажу правнучці хана? [1: 56-57].*

Тут прихід кохання зримо асоціюється з полоном (“Я – полоненим руським князем”). Але це почуття, що враз охоплює душу ліричного героя, ідається, ще не до кінця усвідомлюване ним. Тому тут проступає мотив небезпеки й остороги перед невідомими пориваннями, незвіданими фібрами душі. А паралель з минулим надає цьому стану більшої виразності, навіть певної всеохопності. Таке окреслення любові через історичні чи скоріше історизовані образи в поезії Євгена Маланюка зустрічається доволі часто, хоча передусім все-таки репрезентують вони інтимну лірику, а відтак й “історизм ліричного мислення” [2, с.26], загалом своєрідність авторської ідейно-естетичної свідомості.

Важливим у поетичному світі Євгена Маланюка є також образ вітру. Це – яскравий символ пристрасті, живого невтримного пориву і водночас символ скороминущості та проминальності почуттів. Саме образ вітру, наче подих, проходить крізь порожнечу й спустошення героя, вносячи інколи в його внутрішній стан деякі слабкі сподівання на відновлення кохання. Хоча все частіше він навіває сумні спогади про те, що минуло невідворотно, про те, зрештою, що не відбулося у житті, а інколи спонукає до еротичних візій тієї ж, власне, нереалізованої пристрасті.

1. Маланюк Євген Поезії. – Львів: Фенікс, 1992.
2. Салига Т. Залізних Імператор строф... // Маланюк Євген. Поезії. – Львів: Фенікс, 1992. – С.3-37.
3. Куценко Л. “Казка, що так немусикально й боляче обірвалась...” (Сторінка життя Євгена Маланюка) // Дивослово. – 1994. – № 5-6. – С.6-9.
4. Куценко Л. Літературний дебют Євгена Маланюка // Дивослово. – 1997. – №7. – С. 8-10.

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ НАЦІОНАЛЬНО-МАРКОВАНИХ ПРИСЛІВ'ІВ І ПРИКАЗОК З ТОПОНІМАМИ ТА АНТРОПОНІМАМИ В ГЕРМАНСЬКИХ І СЛОВ'ЯНСЬКИХ МОВАХ

Уляна Билиця,

П курс, факультет романо-германської
філології.

Науковий керівник – Дрогомирецький П. П.,
кандидат філологічних наук, доцент.

Відомо, що національно-культурна інформація щодо життєдіяльності того чи іншого етнічного колективу, тобто його морально-етичні та естетичні принципи, культура та побут, звичаї та традиції, вірування тощо по-різному і неоднаково відображається в різних одиницях мови. Проте найбільш виразно ця інформація фіксується у фразеологізмах. Як справедливо зазначає Б.М.Ажнюк, “одиниці фразеологічної системи в більшій мірі, ніж одиниці будь-якого іншого структурного рівня мови, наділені національним колоритом. Вони є носіями не тільки предметно-логічного значення, але й у їх формі відображені, “сфотографовані” характерні риси етнокультурного обличчя даного народу” [1, с.3].

Яскравим прикладом цього є прислів'я та приказки, в яких сприйняття світу закладається через призму національної культури. В сучасних германських та слов'янських мовах, зокрема, з одного боку – англійській та німецькій, а з іншого – українській та російській, які і є об'єктом нашого дослідження, чимало прислів'їв та приказок із національно-культурним змістом, національними маркерами в яких виступають назви грошових знаків, міри, ваги, відстані, об'єму, звичаїв, традицій, національних страв, історичних подій, фактів тощо. У нашій статті ми обмежимося тільки тими прислів'ями та приказками, які марковані топонімами та антропонімами, тобто власними та географічними назвами, які є чи не найбільш виразними національно-культурними маркерами цих одиниць.

Структурно-семантичний аналіз прислів'їв та приказок, маркованих топонімами та антропонімами, в досліджуваних мовах у більшості випадків свідчить про їх національну своєрідність. Так, наприклад, не має аналогів англійська приказка топонімічного походження “As old as Charning Cross” – “Старий як світ” (укр.) – “Древний как мир”(рос.), яка в англійській мові асоціюється з перехрестям у центрі Лондона Charning Cross, що є одним із найдревніших у цьому місті [1, с.31].

Відсутні аналоги в досліджуваних нами мовах англійській приказці “He is born within the sound of Bow bell” – досл.: “Він народився в межах звуку дзвонів церкви Bow”, що переносно означає “він народився в Лондоні, він житель Лондона”. Етимологічно дана приказка пов'язана із назвою церкви St.Mary le-Bow, яка знаходиться в центрі Лондона і відома своїми дзвонами [4, с.704].

І в слов'янських мовах є чимало прислів'їв та приказок, які теж не мають подібних собі еквівалентів у германських мовах. Такими, наприклад, є українські та російські прислів'я і приказки як з топонімами: “Язык до Києва доведе”; “На городі бузина, а в Києві дядько”; “Пропав, як швед під Полтавою”, так і з антропонімами: “Товчеться як Марко по пеклу”, “Що буде, то те й буде, а ти Марку грай”, “Там, де Сидір козам роги править”, “Не вмер Данило, то болячка задавила”, “Без нашого Гриця вода не святиться”, “Наш Фома пьет до дна”, “По Івашке рубашка, по Сеньке и шапка”, “Голодному Федоту и ши в охоту”.

Безеквівалентними в українській та російській мовах є прислів'я та приказки, в яких власні імена фігурують як назви слов'янських свят, наприклад: “А на Петра – вода тепла”, “На Івана (Купала) не треба жупана” та інші. Правда, окремі з них виявляють аналогію на рівні форми змісту, наприклад: “Далеко кулику до Петрова дня” – “Далеко куцоному до зайця”, “На Миколи та й ніколи” – “После дождика в четверг” та інші.

Зустрічаються окремі прислів'я та приказки в українській і російській мовах з абсолютно або майже адекватною структурою та семантикою, проте вони відсутні в германських мовах, наприклад: “Ані пан, ані Йван” – “Ни в городе Иван, ни в селе Селифан”; “Який Сава, така йому й слава” – “Каков Савва, такова ему и слава”; “На бідного Макара всі шишки летять” – “На бедного Макара все шишки летят”; “Ні туди Микита, ні сюди Микита” – “Ни туда Никита, ни сюда Никита” та інші.

З іншого боку, певний рівень тотожності на рівні плану змісту в англійській і німецьких мовах виявляють приказки “To sweep back the Atlantik with a broom” (англ.) та “Wasser aus der Donnuau (Elbe) tragen” (нім.), що в українській та російській мовах звучить абсолютно однаково: “Носити воду в решеті” та “Носить воду в решете”, і в яких, правда, відсутні топоніми як національно-культурні маркери.

Аналогічне явище спостерігається в таких приказках, як “To carry coals to Newcastle” (англ.), що дослівно означає “Носити вугілля в Ньюкастл” і пов'язане з однойменним містом, який вважався центром добування кам'яного вугілля [4, с.156], “Ехать в Тулу со своим самоваром” (рос.), що пов'язано вже з містом Тулою, де традиційно виготовляють ці самовари, а також “Wasser in den Rhein (Elbe) tragen”(нім.), що означає “Носити воду в Рейн (Ельбу)”. Переносне значення усіх цих приказок – “Виконувати якусь безглузду роботу” – не має відповідних національно-маркованих аналогів в українській чи російській мовах.

Окремі варіанти аналогій в досліджуваних нами мовах все-таки зустрічаються, як наприклад: “Jeder Hans findet seine Grete”(нім.) – “Для кожного Гриця є своя птиця” (укр), “Was Hänschen nicht lernt, lernt Hans nimmermehr” (нім.) – “Чого Івась не навчився, того Іван не знатиме” (укр.).

Підсумовуючи все вищесказане, можна зробити висновок, що в досліджуваних мовах прислів'я і приказки з топонімами та антропонімами

виявляють різний рівень міжмовної еквівалентності за формою і змістом, в основному – від нульової до часткової, що є ознакою їх національно-культурної своєрідності.

1. Ажнюк Б.М. Англійська фразеологія у культурно-етнічному висвітленні. – К.: Наук думка, 1989. – 136 с.
2. Баранцев К.І. Англо-український фразеологічний словник – К.: Рад. школа, 1969. – 1052 с.
3. Доценко Р. Англійські прислів'я та приказки. – К.: Дніпро, 1980. – 174 с.
4. Кунин А.В. Англо-русский фразеологический словарь. – М.: Рус. язык, 1984. – 944 с.
5. Олійник І.С., Сидоренко М.М. Українсько-російський і російсько-український фразеологічний словник. – К.: Рад. школа, 1978. – 446 с.
6. Пазяк М.М. Українська народна творчість: Прислів'я та приказки. – К.: Наук думка, 1991. – 440 с.

КОРЕЛЯЦІЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ АВСТРІЙСЬКОГО ВАРІАНТУ НА ФОНЕТИЧНОМУ РІВНІ З НІМЕЦЬКОЮ ЛІТЕРАТУРНОЮ НОРМОЮ

Орест Гургула,
V курс, факультет романо-германської
філології
Науковий керівник – *Турчин В. М.,*
кандидат філологічних наук, доцент.

Проблема австрійського варіанту актуальна на сучасному етапі розвитку мови в Австрії. Вона привертає увагу багатьох дослідників у зв'язку з тим, що є малодослідженою на даний час. Австрійський стандарт містить багато відмінностей у порівнянні з німецькою стандартною мовою, що слід брати до уваги при їх вивченні, аби уникнути непорозумінь.

В австрійському мовознавстві існує дискусія щодо позиції австрійського варіанту німецької мови, яка розгорнулася на початку 90-х років. Причиною стала мова сама по собі, як самостійне явище, тому що в німецькій мові існують варіанти, які по-різному використовуються: напр. на півночі Німеччини кажуть *Sonnabend*, а південь країни, австрійці і швейцарці, говорять *Samstag*. Австрійці говорять “*Die Semmeln sind resch*”, а на півночі Німеччини вживають “*Die Brötchen sind knusprig*”. У Відні ви купуєте *Frankfurter Würstl mit Krenn*, а у Франкфурті *Wiener Würstchen mit Meerrettich*. В Австрії вживають *Torfen*, *Marille* і *Karfiol*, а в Німеччині – *Quark*, *Aprikose* і *Blumenkohl*.

Дане явище вивчало чимало дослідників, які торкалися у своїх працях як теоретичних, так і практичних питань функціонування австрійського

стандарту німецької мови, а саме: Гуго Мозер, Майкля Кляйн, Петер фон Поленц, Ульріх Аммон, Рудольф Мур та ін. Так, наприклад, Гуго Мозер вважає, що німецька мова, в зв'язку з центральним розташуванням і найбільшою чисельністю населення, є головним варіантом (*Hauptvarietät*) і таким чином єдиною нормою [4, 1685]. Це так звана моноцентрична модель розуміння німецької мови. Поштовхом до зміни цього моноцентричного розуміння німецької мови, як безваріативної, єдиної німецької писемної мови і мови стандарту, стала праця австралійського германіста Майкла Кляйна “*Language and Society in the German Speaking Countries*”. В ній він протиставив моноцентричній концепції плюріцентричну оцінку німецької мови: на основі варіантів (*Varianten*) німецька мова має в окремих німецькомовних державах рівнозначні національні різновиди (*gleichwertige nationale Varietäten*) [2, с.48]. Тим самим наголошувалось на рівноправності варіантів Австрії і Швейцарії з німецькою нормою, а німецька мова вже не могла розглядатися як єдина норма (в трактуванні Мозера).

На нашу думку, фонетичний рівень австрійського стандарту є найбільш цікавим з точки зору відхилень від стандартної німецької мови. Зауважимо, що фонетичний рівень австрійського варіанту досліджували такі вчені як Інго Райфенштайн, Якоб Ебнер, Гюнтер Ліпольд, Сільвія Моосмюллер. Підкреслимо, що проблема вивчення особливостей австрійського варіанту на фонетичному рівні особливо актуальна, тому що *Duden – Aussprachewörterbuch* і Теодор Зібс у своїй праці “*Deutsche Aussprache*” (1969) не наводять особливостей вимови національних варіантів.

Досліджуючи дане явище, нами виявлено такі особливості вимови австрійських голосних: вимова <u> як [I] чи [y], чи [I:] в деяких запозичених словах (=швейц., нім. [y] чи [y:] : *Ägypten*, *Forsythie*, *System*, *Libyen*, *Pyramide*; дифтонг замість монофтонга (вищий ступінь запозичення): *Medaille* [me'dailje], *Medaillon* [medail'jo:n] (поряд з [me'dalje], [medal'jō:]=нім.); вимова [i:r] в запозиченому з французької суфіксі – <ier> в окремих словах (нім.: [je:] *Brigadier*, *Portier* (згідно з Ебнером тільки так), австрійський словник подає також [por'tje:]; випадання шва на кінці іноземних слів, запозичених з французької, передусім суфікс <age> : *Bandage*, *Blamage*, *Chance*, *Clique*, *Garage*, *Nuance*, *Quadrille* і т.д. Короткість наголошеної голосної (нім. довгота): *Behörde*, *Husten*, *husteln*, *Schuster*; нім. довгота: елементи <it>, <ik>, <iz>, <atik> в першому складі, <atisch> (перший склад) в іноземних словах: *Appetit*, *Eremit*, *Profit*; звук <a> в словах *Dogmatik*, *Dogmatiker* за Австрійським словником може бути коротким чи довгим, за Ебнером тільки коротким.

Наголошене <a> в Akrobatik є згідно з Австрійським словником довгим, за Ебнером – коротке. Короткість голосної в суфіксі в слові absolut є стандартом (у всіх трьох випадках в німецькій мові довгі голосні).

Також наявні відмінності у вимові приголосних звуків. Наприклад: глухість слабких фрикативів (Lenisfrikativen) [z], [v], так як і слабких зімкнено-щілинних [b], [d], [g], також на початку складу перед голосною чи дзвінкою приголосною: sanft [zanft], wann [van], Blatt [blat], dir [di: r], gierig [gi:rik]. Німецький стандарт вимагає дзвінкості; [o:n] – вимова, запозиченого з французької суфікса <on> в словах (нім- [δ], також [on]): Fasson, Pardon, Waggon, Plafon; вимова [k] в буквосполученні <sch> на початку слова перед передньою голосною в запозичених словах (нім. [Ç]) : Chemie, China, Chinin, Chirurg, Chitin; вимова [k] букви <g> у суфіксі <ig> і в ненаголошеному буквосполученні <igt> (нім. [Ç]): König, wenig, berechtigt, beschwichtigt.

Отже, австрійський варіант має свої специфічні особливості на різних рівнях мови і суттєво відрізняється від німецької норми, що необхідно брати до уваги при вивченні стандартної німецької мови на території Австрії. Неврахування цих фонетичних особливостей може стати на заваді правильному взаєморозумінню між носієм мови та іноземцем. Оскільки мовна комунікація є явище варіативне, на що слід звертати увагу при міжкультурному спілкуванні, тому і в національних центрах німецької мови наявні свої специфічні варіанти мовлення.

1. Ammon, Ulrich : Die deutsche Sprache in Deutschland, Österreich und der Schweiz. Das Problem der nationalen Varietäten – Berlin und New York, 1995.

2. Clyne, Michael: Language and Society in the German – Speaking Countries. – Cambridge, 1984.

3. Ebner, Jakob [1969], (1980) Wie sagt man in Österreich? Wörterbuch der österreichischen Besonderheiten. 2. Neubearb. Aufl. (Duden-Taschenbücher, 8) Mannheim / Wien / Zürich: Dudenverlag

4. Moser, Hugo (1985): Die Entwicklung der deutschen Sprache seit 1945. In: Besch, Werner / Reichmann, O. / Sonderegger, S.: Sprachgeschichte, Bd. 2., Berlin, de Gruyter, 1678-1707.

5. Tatzreiter, Herbert. Besonderheiten in der Morphologie der deutschen Sprache in Österreich. In: P. Wetsinger (Hrsg.): Das österreichische Deutsch (1988), S. 71-98.

6. Wiesinger, Peter (1988). Die deutsche Sprache in Österreich. Eine Einführung. In Wiesinger, P. Das Österreichische Deutsch. Wien/Köln/Graz: Böhlau, 9-30.

МЕТАФОРА РОЗБИТОГО ДЗЕРКАЛА У ДРАМІ ТАДЕУША РУЖЕВИЧА “КАРТОТЕКА”

Ольга Іванів,

У курсу філологічного факультету.

Науковий керівник – Цівкач О.М.,

кандидат філологічних наук, доцент.

Т. Ружевич – яскрава постать в сучасній польській літературі. Нинішньому читачеві він однаково відомий і як поет, і як прозаїк, і як драматург. Його перу належать чимало п'єс, але однією з найцікавіших і найоригінальніших все ж таки залишається “Картотека”.

Загалом для драматичної творчості Т. Ружевича характерна метафора розбитого дзеркала [1]. Найбільше вона помітна у його драмі – “Картотеці”. У ній ми маємо метафору розбитого дзеркала людини, яке є і початком і водночас її кінцем [2]. Дзеркало є ніби символом розбитого часу, розчавленої свідомості, розірваних на шматочки, кусочки чи карточки подій і фактів, яких не можна зліпити в єдине ціле.

Прапрем'єра “Картотеки” відбулася 25 березня 1960 року в Драматичному Театрі у Варшаві. Драма і сьогодні є дуже популярною, вона входить до репертуару багатьох сучасних театрів. Власне завдяки “Картотеці” Т. Ружевич долучився до грона нових авторів, які вийшли на європейські сцени на початку 60-х років: В. Гавла, С. Мрожка та інших.

Драма як жанр виникає на основі поетичної творчості письменника. Вона є спробою перекладу на своєрідну мову п'єси ситуації, що розвивається засобами ліричного монологу [3]. У багатьох віршах збірки “Fortny” (1958), яку можна вважати переломною у творчості Т. Ружевича, вимальовується своєрідний стан ліричного героя, який помітний у наступних творах письменника: внутрішнє розбите “я”, самотність людини серед людей, неспроможність нормально жити у новому світі.

Т. Ружевич у своїй п'єсі зображує реальний час, він не показує якоїсь штучної дії, бо відомо, що в житті таких “дій” немає. Автор прагне створити “внутрішню дію”, в якій головним було б те, що є у житті, що є його правдою, а не штучною правдою мистецтва. Т. Ружевич будує життя на сцені, яке позбавлене умовних чи реалістичних декорацій. І, нарешті, у своєму театрі драматург показує героя, який все ж таки щось робить, зваживши на те, що більшість людей скоріше просто перебуває на цьому світі і нічого конкретно не чинить. А, отже, він створює героя, через якого проходить струмінь життя, але який того життя не творить.

Т. Ружевич позбавляє свого героя індивідуалізму, показує його як типового представника свого часу, який пройшов війну і окупацію. Автор свідомо не дає своєму персонажу конкретного імені, бо таких, як він, були тисячі. Оцей багатоіменний чоловік нічого не робить, весь час лежить в

ліжку, що знаходиться в одній і ті ж кімнаті, яка є і вулицею, і кав'ярнею, і місцем екзамену, і канцелярією.

Герой розчарувався в житті і його цінностях. Можна зрозуміти його іронію, сарказм щодо деяких негативних явищ того часу. Саме драматична форма твору дозволяє автору яскравіше показати роздвоєність персонажа. Письменник не ставить при цьому завдання засуджувати Героя, але в той же час не розділяє його життєвої позиції.

У творі все говорить нам про відсутність єдності. Створюється своєрідний хаос, розірваність, часова невідповідність подій. Навіть сама побудова драми нагадує нам розбите дзеркало, кусочки якого автор зліплює без жодного порядку і жодної послідовності. "Картотека" складається з вільно поєднаних картин, які ніби зберігають свою окремішність, але водночас пов'язуються на основі певного ключа. Як бачимо, спектакль відбувається без перерви, без завіси, без чітко визначеного початку і кінця. Завдяки цьому читач чи глядач отримує відчуття безперервності, враження, що до твору можна включити нові фрагменти, які стануть наступною карточкою у картотечі життя Героя.

Про складність композиції драми говорить і те, що в 1971 році Т. Ружевич опублікував сцени, які викинув з першої версії "Картотеки". Вони становили приблизно одну третю цілого тексту і в свою чергу доповнювали зміст п'єси. Автор повернув усунені сцени, але не втпив їх у тексти драми, а приєднав як окрему частину під назвою "Odmiany tekstu". Така побудова підкреслює, що структура п'єси є фрагментарною [4].

"Картотека" започатковує дорогу Ружевича-драматурга, на якій згодом появиться ще багато інших компромісів з театром. Універсальність і польськість твору виражається в автентичній і оригінальній спосіб.

Драма нагадує нам дзеркало, в якому відображено минуле і теперішнє життя персонажа. І тут не треба вдаватися до чаклунів чи ворожок, щоб домислити його майбутнє. Автор дає право кожному із нас зробити свій кінець твору, внести свою лепту і зліпити уламки людської свідомості в одну єдину цілість.

1. Urbankowski B. Stwarzanie światów: antologia współczesnego dramatu polskiego (wybór i opracowanie). – Warszawa, 1995. – S. 378.

2. Трессидер Д. Словарь символов. – Москва, 2001. – С. 110.

3. Kostkiewiczowa T. Tadeusz Różewicz – "Kartoteka" // Kostkiewiczowa T., Okopień-Sławińska A. Czytamy utwory współczesne. – Warszawa, 1967. – S. 235.

4. Drewnowski T. Walka o oddech. O pisarstwie Tadeusza Różewicza. – Warszawa, 1990. – S. 281.

ЕСЕЇЗАЦІЯ В СУЧАСНІЙ ЛІТЕРАТУРІ: ЕСЕ ЯК ЖАНР І ЕСЕ ЯК МЕТОД

Тетяна Малярчук.

III курсу, філологічний факультет.

Науковий керівник – *Хороб М.Б.*,

кандидат філологічних наук, доцент.

Свого часу К.Юнг сказав, що особисте – це обмеження, ба, навіть вада мистецтва, і що мистецтво, яке повністю або частково є особистим, заслуговує на те, щоб його розглядали як невроз [1]. Французькі структуралісти спробували взагалі звільнити мистецтво від особистого, вважаючи, що ініціатором і творцем писання є взаємодія знаків, а не авторське "я" письменника. Мета ж моєї роботи – на генеологічному рівні простежити тенденцію повернення (чи навернення) сучасної української літератури до того, що в ній є найособистішим, – її суб'єктивного начала – до автора.

Що таке "есеїзація" (або "есеїстичність") літератури і культури загалом?

М.Епштейн визначив її як синтез різноманітних культурних форм на основі самосвідомості особистості [2].

Окреслити жанрову специфіку есе стає все важче. Сюди потрапляють твори найрізноманітнішого гатунку: художні, літературно-критичні, публіцистичні, науково-популярні та ін. До того ж багато творів, які за традицією відносять в розряд власне художньої літератури, насправді являють собою белетризовані есе, або есеїзовані романи і повісті ("Людина без властивостей" Р.Музіля, "Гра в бісер" Г.Гессе, "Тропік Рака" Г.Міллера тощо). Тобто йдеться вже не про особливості жанру, а про методологічну закономірність художнього мислення сучасного автора.

Отже, маємо дві точки опори: з одного боку – особистість, яка прагне само- і все-ідентифікації, а з іншого – радикальний плюралізм стилів і художніх програм, світоглядних моделей і мов культури, який змушує переосмислити основи дидактично-раціоналістичного світосприйняття Нового часу і констатувати неспроможність глобальних "претензій розуму". Така позиція відмови від вичерпного і визначального трактування теми загалом характерна для есе як жанру, модель якого, установлена Монтеневими "Спробами" (1580), протягом віків не зазнала радикальних змін. Перефразовуючи Монтеня, автор есе вільно викладає свою думку про всі предмети, навіть ті, що виходять за межі його розуміння і кругозору, і нисловлюється не задля того, щоб дати поняття про ці предмети, а для того, щоб дати поняття про свої переконання. Звідси – "миттєвість" і "одноденність" есе, акцент на конкретному і актуальному предметі, який слугує зовнішнім бар'єром розтіканню авторського "я" в текст. За словами

Т.Прохаська, “ніщо сказане сьогодні, тут і тепер, не є остаточним. Хоч все було межово правдивим” [3].

Очевидно, есе як жанр став зручною формою вираження сучасної культурної ситуації, яку постмодерна філософія наділяє хаотичним світосприйняттям і тотальною відсутністю визначеного сенсу (за оцінкою Бодрійяра, “ми знаходимося у Всесвіті, в якому все більше і більше інформації і все менше і менше смислу” [4]). Ситуацію, коли вже все відбулося, Ю.Андрухович назвав “великим безглуздям повторів і самоповторів”, а Т.Прохасько – постійною “орієнтацією на імена і змаганням за пріоритети”. Н.Зборовська в статті “Реальність суб’єктивності та абсолют тексту” зазначає: “Вносячи свій текст у текст буття культури сучасний літератор має щось протиставити можливості повтору... І власне, єдине, що може бути справді оригінальним, – це індивідуальна реальність” [5].

Однак авторська ідентифікація охудожнюється і міфологізується; біографічний автор двічі творить свій образ: перше, коли творить образ художнього автора, друге – коли творить і белетризує власну біографію. Згадаймо слова Монтеня про те, що його книга створена ним так само, як він створений своєю книгою. Тобто, реальна біографія письменника стає ефектом, результатом власної творчості. “Воскресіння автора” передбачає наступним етапом після його “смерті” не реконструювати авторську особистість, а створити її заново. Яскраві особистості сучасності стають своїми власними міфами і про це влучно сказав аргентинський письменник і есеїст Х.Л.Борхес: “Мені судилось залишитись Борхесом, а не мною (якщо я взагалі є), але я впізнаю себе куди рідше в його книгах, ніж в багатьох інших...” (оповідання “Борхес і я”).

Та художня форма, яку маємо в сучасній літературі, – белетризоване есе, “балачка з приводу” – це крайня спроба звільнити її, літературу, від певної ідеологічної заангажованості в умовах посттоталітаризму. Але в процесі такого звільнення нівелюються також внутрішньо притаманні власне художні її характеристики. Література прагне вийти за межі літератури, стати не-літературою, відкрити для себе нові сфери впливу і діяльності. Скажімо, “FM “Галичина” Т.Прохаська первісно являла собою щотижневу радіопередачу “Щоденник”. Треба також згадати, що багато з сучасних літераторів шліфували і шліфують свій стиль в зоні журналістики (газети “День”, “Книжник review”, “Критика”, численні авторські часописи тощо), і вплив журналістики суттєво позначився на манері їхнього письма. Закони мас-медіа – легкість викладу, близькість до масового реципієнта, парадоксальність і дотепність думки – формують в останніх “комплекс Честертонна”, слава якого як газетного і журнального есеїста далеко перевищила його славу як письменника.

Все це сприяє тому, що сучасна література сама себе ідентифікує як явище маргінальне і випадкове. Вона визначає ситуацію, в якій опинилась,

як час, коли письменник нарешті перестає ним бути і думає, “як зашифрувати те, що слід написати, у необов’язкову белетристику” (Т.Прохасько, есе “Як я перестав бути письменником” // Критика. – 2002. – №12). Стан очікування “пристойної книги” можна означити як “стан есе” сучасної літератури.

1. Юнг К. Психологія та поезія // Антологія світової літературно-критичної думки ХХ-го ст. – Львів, 1996. – С.104.

2. Эпштейн М. Законы свободного жанра (эссеистика и эссеизм в культуре нового времени // Вопросы литературы. – 1987. – №7. – С.120-152.

3. Прохасько Т. Як я перестав бути письменником // Критика. – 2002. – №12. – С.34.

4. История философии: Энциклопедия. – М.: Интерпрессервис; Книжный Дом. 2002. – С.817.

5. Зборовська Н. Реальність суб’єктивності та абсолют тексту // Світовид. – 1996. – №3. – С.117.

РИТМІКА РАННІХ ПОЕЗІЙ МАРИНИ ЦВЕТАЄВОЇ

*Олександра Маскович,
IV курс, філологічний факультет.
Науковий керівник – Коршунова С.І.,
кандидат філологічних наук, доцент.*

Особливістю Цветаєвської поезії є те, що її поетична мова та поетичні засоби виразності можуть безпосередньо співвідноситися з темою та ліричним сюжетом, яким також можуть підлягати і ритмічна структура твору.

Вірші Цветаєвої підпорядковують свій ритм єдино заданій схемі, котра охоплює всю поезію. Ці ритміко-структурні конструкції доволі різноманітні.

Наприклад, можливе акцентування останнього слова в рядку, перед яким слідує коротка пауза, яка знаходить своє вираження не лише в ритміці, а й пунктуаційно.

*Есть черный тополь и в окне – свет,
И звон на башне, и в руке – цвет,
И шаг вот этот – никому – вслед,
И тень вот эта, а меня – нет.*

Можливе акцентування двох слів рядка, між якими стоїть коротка пауза, що надає ритмічній конструкції звучання маршу.

Зверю – берлога,
Страннику – дорога,
Мертвому – дороги,
Каждому – своє.

Для більш пізніх поезій Цвєтаєвої, котрі входять до збірок першого періоду творчості, притаманні ритми фольклорних творів народно-поетичної творчості. Фольклорного звучання ритміці вірша надають характерні зачини, побудовані за принципом синтаксичного паралелізму, а також метрична будова вірша.

Полюбил богатый – бедную,
Полюбил ученый – глупую,
Полюбил хороший – вредную,
Золотой – полушку медную.

Іноді для того, щоб надати змісту вірша більшої напруги, поетеса робить ритм поезії рваним, перериваючи рядок паузами, використовуючи перенос.

А этот колокол там, что кремлевских тяжеле,
Безостановочно ходит и ходит в груди, –
Это – кто знает? – не знаю, – быть может, – должно быть –
Мне загостится не дать на российской земли.

Павловський говорить про те, що звукове, тобто музикальне звучання Цвєтаєвських поезій “атональне, дисгармонійне, з синкопованими ритмами” [1, с.34].

Ты отойдешь – с первыми тучами,
Будет твой путь – лесами дремучими,
Песками горячими.
Душу – выключешь,
Очи – выплечешь.

Проте в ранніх поезіях ритмічне звучання ще достатньо м’яке і плавне. Крізь весь вірш проходить легка нотка суму, але ні в звучанні, ні в ритміці не відчувається напруга і трагізм більш пізніх творів поетеси. Але ця легкість і плавність ритміки скоро зникне з Цвєтаєвських віршів. Поступово ритм поезії набуває характерної для творів Цвєтаєвої рваності, різкості, дисгармонії, котрі будуть нагадувати сильний фортепіанний акорд або “обвал і гуркіт розчахнутих звукових сфер” [3, с.19].

І дуже скоро ритміка поезій буде нагадувати ритм життя самої поетеси: такий же жорсткий, рваний і дисгармонійний.

1. Павловский А.И. Куст рябины. О поэзии М. Цветаевой: Монография. – Л.: Сов. писатель: Ленингр. отд-ние, 1989.
2. Павловский А.И. Цвєтаєва: [Очерки жизни и творчества] // Литература в школе. – 1991. – №3. – С. 32-41.
3. Платек Я. Непобедимые ритмы [О музыкальности стихов М. Цветаевой] // Музыкальная жизнь. – 1987. – №14. – С.18-20.
4. Цвєтаєва М.И. Избранное / Сост., коммент. Л. Беловой – М.: Просвещение, 1989.

КОНЦЕПТ “ШЛЯХ” У ПОЕМИ-БАЛАДИ ЛІНИ КОСТЕНКО “СКІФСЬКА ОДИССЕЯ”

Ольга Понич,
IV курс, філологічний факультет.
Науковий керівник – *Голянич М.І.,*
доктор філологічних наук, професор.

Концептуальний аналіз є одним із провідних способів дослідження мовних явищ у сучасній лінгвістиці, який своїм виникненням завдячує “перетину” таких наук, як логіка, психологія, філософія, соціологія, літературознавство тощо.

У філософії “концепт” (від лат. “conspicere” – “складати”, “подавати”) трактується як “формулювання, розумовий образ, загальна думка, поняття” [1]. Деякі вчені тлумачать “концепт” як “ментальний прообраз, ідею поняття, само поняття” [2].

Активне вживання терміна “концепт” у мовознавстві, зокрема в російському, спостерігається приблизно з початку 90-х років ХХ ст.

В українському мовознавстві увагу вчених привертала тільки окремі й часткові питання (Радзівська Т.В., Космеда Т.А., Яворська Г.М. та ін.), пов’язані з концептом.

“Багато дослідників поділяють точку зору Джекендофа, що основними конститuantами концептуальної системи є близькі до “семантичних частин мови” концепти – концепт об’єкта і його частин, руху, дії, місця або простору, часу, ознаки і т.д.” [3].

Тож ментальний прообраз – це поняття, образ, уявлення про щось у свідомості індивіда, що представлено у мовленні словами чи їх сполученнями. Зв’язок між ідеєю поняття та її виразниками буває як суто референційний (за допомогою лексичного значення), так і асоціативний.

При роботі з художнім текстом закономірно постає питання про співвідношення концепту і ключового слова. Адже концепт у художньому тексті – це не лише поняття, але й образ, і ключове слово виступає тим

стрижнем, що допомагає поняттєво-образному витлумаченню того чи іншого змісту.

У поемі-баладі Ліни Костенко “Скіфська Одісея” ключовою виступає лексема “шлях” (“дорога”) [4]. Одним із семантичних аспектів слова-домінанти є символічне значення (поряд із буквальним і концептуально-образним).

Лексема “шлях” в поемі-баладі набуває таких значень: *вода (Дніпро, Дунай тощо), подорож, смуга землі, назва сузір'я, час, можливість, розвиток, звук*. Це дозволяє зробити висновок, що концепт “шлях” співвідноситься з названими (однойменними) ментальними прообразами. У тексті поеми наявні також чинники, які дозволяють провести паралель між концептом “шлях” та міфологемою долі.

Дослідження показало, що у поемі-баладі Ліни Костенко “Скіфська Одісея” концепт шляху постає крізь призму таких чотирьох категорій, як: “Шлях”, “Час”, “Вода”, “Життя” (“Доля”). Метаобраз “шлях” у творі маніфестується близько 200 разів через посередництво моно- і полісловесних репрезентантів, з них: 99 слововживань – гідронімічна лексика; 11 слововживань – “життя” (“вік”); 10 слововживань – “мандри”, “подорож”, “одісея”; 59 слововживань – темпоральна лексика; 16 слововживань – “шлях”, “дорога”.

Проілюструємо прикладом:

*А грек пливе. Дніпро – дорога срібна.
Вже й притомились греки-веслярі.
А буде ще ж і Скилла, і Харибда –
Оті страшні пороги на Дніпрі.*

Наведена строфа наочно демонструє зв'язок між концептами “шлях” (“дорога”) і “вода”, який простежується впродовж усього тексту досліджуваного твору.

Таким чином, концепт “шлях” в аналізованому тексті – це мислеобраз, ключове слово, яке виконує такі функції:

- 1) тексто- й образотвірну;
- 2) символічну;
- 3) поняттєво-смыслову;
- 4) психологічну;
- 5) сугестивну;
- 6) культурологічну;
- 7) інформаційну.

Зазначені функції виявляються завдяки актуалізації концепту “шлях” та його текстових еквівалентів, котрі формують змістову основу і цілісність тексту.

1. Філософський словник / За ред. М.М. Розенталя, П.Ф. Юдіна. – К.: В-во політ. літератури України, 1964. – С. 219.

2. Штерн І.Б. Вибрані гопіки та лексикон сучасної лінгвістики: Енциклопедичний словник. – К.: АртЕк, 1998. – С. 191.

3. Полюжин М.М. Концепти як співвідносні зі значенням слова поняття // Культура народів Причорномор'я. – 2002. – №32. – С. 110.

4. Костенко Л.В. Вибран. – К.: Дніпро, 1989. – 559 с.

ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДУ КОЛІРНИХ ЛЕКСЕМ У ТЕКСТАХ БІБЛІЇ

Людмила Соколюк,

У курсу, філологічний факультет.

Науковий керівник – Беляєва І.Г.,

кандидат філологічних наук.

Лексеми на позначення кольорів у тексті мають свої функції. Семантика кольороназв має певні особливості, які слід враховувати при перекладі: архісхема колірної ознаки зберігається навіть тоді, коли під впливом контекстових функцій актуалізуються емоційні та оціночні конотації; тому у багатьох випадках переклад таких лексем вимагає і відтворення стилістичної функції, і збереження колірної ознаки.

До функцій колірних лексем у перекладах належать: смислова, описова, семіотична, декоративна, експресивна, символічна. Кожна з цих функцій визначає особливості семантичної структури колірних лексем, а завдяки цьому і спосіб їх відтворення у перекладі. Власне через спробу відтворити кольороназви у заданій функції, перекладач, як правило, оминає дослівний переклад.

Для дослідження було взято два найпоширеніші переклади Біблії українською та польською мовами. Український переклад здійснено із давньоєврейської та грецької мов Українським біблійним товариством і видано у Києві у 1992 році. Польський переклад з оригінальних мов здійснила група польських біблеїстів з ініціативи Benedyktów tyńieckich, видано його у видавництві Pallottinum Poznań-Warszawa у 1971 році. До складу наукової редакції входили отець Август Янковські, ксьондзи Лех Стаховяк та Казімієж Романюк.

Насамперед звернімо увагу на відсотковий розподіл вживання колірних лексем у перекладах Біблії українською та польською мовами (див. діаграми). Бачимо, що вжита палітра кольорів є майже однакова, але суттєву різницю становить відсоткове відношення лексем із значенням кольору.

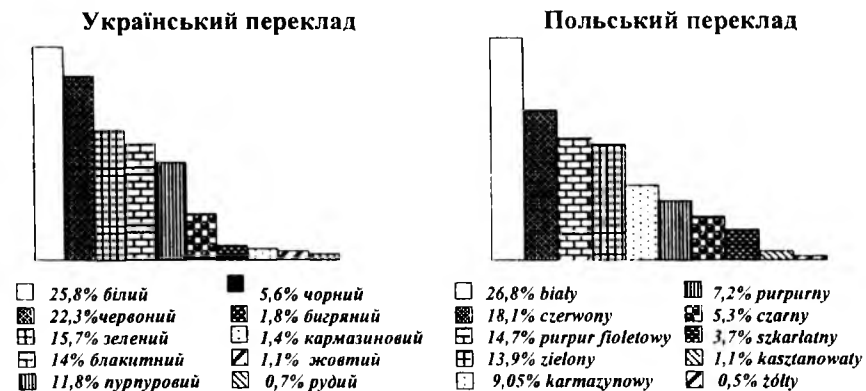
Наведемо кілька яскравих прикладів, які допоможуть нам зрозуміти причину такої різниці:

- Числа 19:2 “нехай вони візьмуть для тебе безвадну руду ялівку”
“niech ci przyprowadzą czerwoną krowę bez skazu”
- Йова 8:16 “він зеленіє на сонці”
“on wprawdzie w słońcu soczysty”
- Йова 30:28 “моя шкіра зчорніла”
“ma skóra nad piec rozpalona”
- Приповідці Соломона 23:29 “в кого очі червоні?”
“u kogo oczy są mętné?”
- Плач Єремії 4:7,8 “їхній вигляд чорніший за сажу”
“pociemniał ich wygląd na węgiel”
- Наума 2:11 “а обличчя їх всіх на червоно розпаляться”
“a twarze wszystkich utraciły krasę”
- Луки 23:11 “тоді Ірод із військом своїм ізневажив Його й насміявся, зодягнувши Його в яснобілу одіж”
“na pośmiewisko kazał ubrać Go w lśniący płaszcz”
- Об’явлення 6:4 “і вийшов кінь другий – червоний”
“i wyszedł inny koń barwy ognia”

Постає питання: якого ж кольору стали корова, шкіра, обличчя, кінь, одіж.

З наведених прикладів бачимо, що хоча палітра кольороназв у перекладах Біблії українською та польською мовами майже однакова, проте можна зауважити певні суттєві відмінності у вживанні колірних лексем.

Виходячи з того, що кожна лексема на позначення кольору мусить відігравати певну роль, перед перекладачем стоїть завдання не тільки за допомогою вжитої лексеми створити зорову картину в свідомості читача, але й передати відповідні конотації. Це у свою чергу пояснює відмінності у кількісному розподілі вживання колірних лексем у досліджуваних перекладах (див. діаграми):

1. Ковальська І. Особливості відтворення стилістичної семантики колірних лексем у перекладі (на матеріалі української та англійської мов) // Мовознавство. – №4-5. – 1999. – С.67-70.

2. Gałina Jaworska. O podstawowych nazwach barw w języku ukraińskim (materiały do badań porównawczych). Studia z semantyki porównawczej, część 1, pod red. R.Grzegorzyczkowej i K.aszakowej. – Warszawa, 2000. – S.29-39.

СИМВОЛІКА КОЛА В ПОВІСТІ ІВАНА БАГРЯНОГО “ОГНЕННЕ КОЛО”

Стасюк Галина,

II курс, філологічний факультет.

Науковий керівник – *Мафтин Н.В.*,

кандидат філологічних наук, доцент.

Повість “Огненне коло” – це, мабуть, найбільш інтригуючий і колючий твір із усього літературного доробку Івана Багряного, оскільки в його основу покладена дуже неоднозначна історія дивізії “Галичина” [1, с.11].

“Їхня дивізія машерує вулицями Львова. Майбутня дивізія, майбутній пострах ворога, майбутній носій немеркнучої слави... А поки що дивізія буйної молодости, зелен-зеленісінька, цвіт землі галицької й негалицької, цвіт землі української” [2, с.5]. І попереду в цієї дивізії “огненне коло” – коло-смерть. Символіка кола в повісті наскрізна і багатоплощинна.

По-перше, символічна пара “коло” + “вогонь” винесена автором, як заголовок твору, що відразу настроює “горизонт очікування” реципієнта на відповідну символічну тональність. По-друге, твір побудовано за принципом кільцевої композиції: починається він містичним сном-видінням, який пророкує наближення апокаліпсису, а закінчується матеріалізацією цього сну. По-третє, колами “вишите” все художнє полотно повісті, причому ці мікрокілця з різним символічним значенням, поступово накладаючись одне на одне, витворюють врешті перманентне макроколо – “коло вогню”, яке символізує очищення душі і перехід її у трансцендент.

1. Коло історії. “Легко бути героєм у лавах переможців... Зовсім інша справа, – і тому сила такого вчинку вдсятеро більша, – коли ти свідомо стасеш на бік приречених на поразку... На таке здатні лише романтики, ідеалісти. Так було в січні 1918 року під Крутами... Подібне сталося в липні 1944 року під Бродами. Зв’язок цих подій очевидний: солдатами дивізії “Галичина” стало покоління молоді, виховане на прикладі самопожертви героїв Крут. Вони, власне, й пішли в дивізію, щоб не повторилася трагедія минулого” [1, с.11]. Vae victis! Коло історії замкнулося.

2. Біблійне коло. Дві тисячі років тому до людей прийшов Бог. Прийшов у любові і всепрошенні. А вони розіпнули його на хресті, й

відгоді розпинають одні одних. “Але це ще не все... Не все... Чуєш? Ще ж нас наші нащадки й прокленуть... Бо ми не здобули їм волі... Так... Прокленуть... І скажуть... Будуть кричати: Розпни, розпни їх! І мертвих розпни!” [2, с.117]. Їх там розіпнули 13000 – “цвіт землі української”, оту молодь “зелен-зеленісіньку”. Біблійне коло замкнулося.

3. Коло фізичної смерті. “Кінець. Уже їм не видертися з цієї пастки, з цього кола смерті. Це тепер ясно” [2, с.107]. “Петро підняв панцерфавста, звалив собі на плече й пішов, не озираючись. Пішов п’яною, розбитою ходою. Останній з усіх, з ким він був у цьому проклятому колі смерті. Останній розбитий, але ще не подоланий” [2, с.120]. Коло смерті майже замкнулося.

4. Звукове коло. “А ще далі за тими розривами чути далекий клекіт моторів – то ревище й скрегіт танків, сталевих ... бронтозаврів, що десь там безугавно сунуться табунами... І всюди стоїть такий клекіт. Він... зійшовся велетенським колом, і те коло таке щільне, що не вичувається в ньому жодної прогалини...” [2, с.10]. У психіці Петра це звукове коло створює ефект самотності, загубленості. Він сам. Один на один зі сталевими потворами. Коло звуку замкнене.

5. Коло-захист. “Огненне коло” володіло захисною силою. Перебуваючи в кільці оточення, дивізійники не бачили обличчя ворога. У їхній свідомості він (ворог) трансформувався у чорну демонічну силу, яка не мала живого втілення. “Психологічний ефект “упізнавання ворога” потім обернеться для них справжнім потрясінням і – прозрінням ...” [3, с.14]. Коли в підбитому танку серед дівчат-танкістів Петро впізнав Ату, то зрозумів, що знищив сам себе. Тепер він прозрів. Але вже запізно, бо, підбивши танк, знищив своє кохання, своє продовження у плінності життя. Його більше нема. Коло-захист розімкнулося.

Всі ці 5 кіл разом утворюють одне велике “огненне коло”, коло-прохід у вічність, у трансцендентну площину. Пройшовши крізь коло-у-вогні, бійці немовби сакралізувалися. З виміру земного вони перемістилися у вимір позаекзистенційний, священний. “Огненне коло” поставило дивізії у ситуацію катарсисного тривання: “... то було змагання між егоїзмом і жертвенністю, між тваринячим і людським...” [2, с.65]. Перемогло останнє. Людське. Жертвенне.

“Огненне коло” замкнулося за ними, за “зелен-зеленісіньким”. А ми, ті, що залишилися, народилися за межею цього кола, повинні почути і зрозуміти: “Минуть роки, минуть десятиліття, минуть століття, про нас говоритимуть різні речі, про нас говоритимуть, може, навіть зі сміхом, як про тих, що панічно ридали від страху, але ніхто ніколи не скаже, не посміє сказати, що ми піднесли руки догори й здалися. Ні. Ніхто цього не посміє сказати, бо це буде неправда! А хто не здався, той ще не є переможений... Неупокорений мертвий воскресає завжди” [2, с.69].

1. Мариненко Ю “Восна” проза Івана Багряного (“Людина біжить над прірвою”, “Огненне коло”) // Дивослово. – 2001. – №12. – С.11.
2. Багряний І. Огненне коло. – К.: Ватра, 1992. – 128 с.
3. Шугай О. Одиссея української людини, або витоки епічного мислення Івана Багряного // Пам’ять століть. – 1998. – №5. – С.14.
4. Грессідер Дж. Словник символів. – Москва. – 1999. – 155 с.
5. Турута Т. Вивчення творчості Івана Багряного в школі: Посібник для вчителя. – Чернопіль. – 2000. – 80 с.

ЕКОНОМІКА

МІКРОКРЕДИТУВАННЯ ЯК ФІНАНСОВА ПІДТРИМКА МАЛОГО БІЗНЕСУ

Юлія Заплавна,
IV курс, економічний факультет.
Науковий керівник – *Кропельницька С.О.,*
асистент.

Чим привабливі малі підприємства, так це тим, що не потребують великого стартового капіталу для організації власної справи, швидко реагують на зміну ринкової кон'юнктури, вони мобільні, відкриті для впровадження інноваційних проєктів, створюють конкурентне середовище.

Чинні в Україні малі підприємства потребують невеликих капіталів (до 5-10 тис. дол. США), тому вони не привабливі для закордонних приватних інвесторів, а кошти вітчизняних кредитно-фінансових установ вразі задовольнити менш як ¼ наявних проєктів. Проблема фінансування малих підприємств полягає в обмеженні доступу до таких традиційних для ринкової економіки джерел фінансових ресурсів, як кошти банківської системи та ринку цінних паперів. Причини очевидні. Банківські кредити використовуються обмежено через великі відсоткові ставки та відсутність достатніх гарантій чи застави для банків. Комерційні банки встановлюють плату за користування кредитом у дол.США у розмірі 18-20% та 37-39% у гривнях на строк до одного року.

Існують ще і кредитні лінії міжнародних фінансових організацій. На сьогодні в Україні за підтримки НБУ започатковано декілька проєктів. Це, зокрема, лінії мікrokредитування ЄБРР, СБ, Німецької кредитної установи (KfW). В Україні працює низка міжнародних інвестиційно-кредитних організацій, які разом із коштами українських фондів та КБ підтримують розвиток малих підприємств (фонд "Євразія", проєкт TACIS Комісії ЄС, ЄБРР тощо). Проте одні лише кредитні лінії не можуть цілком задовольнити потреби малих підприємств у фінансових ресурсах, бо ці інвестори використовують традиційний арсенал фінансування малих підприємств, найчастіше вони обмежуються кредитуванням за зниженими відсотковими ставками. Пільгові кредити доходять, як правило, до дуже невеликої кількості підприємців і протягом тривалого часу. Багато часу забирає експертна оцінка проєктів, конкурсний відбір претендентів, адміністративні процедури.

Говорячи про державну фінансову підтримку малих підприємств, необхідно зауважити, що в Україні були створені та існують на сьогодні такі установи, як Державний інноваційний фонд, Український фонд підтримки підприємництва. Але вказані установи дискредитували себе і реально зараз не здійснюють покладених на них функцій.

Указом Президента України від 20.5.1999 року була створена Кредитно-гарантійна установа, це недержавна організація. Головне завдання – видача гарантій повернення кредитів, які надаються українськими та іншими банками, інвесторами, спеціальними фондами, компаніями для реалізації програм і проєктів кредитування і мікrokредитування суб'єктів малого та середнього підприємництва. Проте ще й досі не завершено процес передачі державного пакета акцій привабливих ВАТ до статутного фонду ЗАТ КГУ на суму 50 млн. грн., отже, діяльність фонду фактично паралізована, а щодо гарантування – суттєво обмежена.

Варто було б розробити цільові регіональні програми підтримки малих підприємств, у кожній визначити мету й напрями її досягнення, вони мають включати конкретні заходи на короткострокову перспективу. Регіональні органи виконавчої влади мають підтримувати життєздатні господарські структури, діяльність яких збігається з метою та напрямками розвитку регіону. Головний принцип, який має бути закладений в основу системи державної підтримки малого та середнього підприємництва, – надання допомоги, що стимулює розвиток "самопоміги". Реалізація концепції кластеру знаходиться зараз у центрі уваги обласних адміністрацій та державних структур в Україні. На порядку денному розробка "Національної програми з підвищення конкурентноздатності української економіки на базі кластерних моделей". Метою створення кластеру є підвищення конкурентноздатності регіону, стратегічна та оперативна підтримка малих підприємств, які працюють в різних галузях.

Самоорганізація малих підприємств може значно покращити підприємницький клімат в Україні. У цьому разі немає потреби витратити державні кошти, достатньо зосередити зусилля на створенні оптимальної законодавчої бази та розвинутої інфраструктури фінансово-кредитних установ. Певний сегмент у загальному обсягу ринку фінансових послуг займають товариства взаємного кредитування – кредитні спілки, які отримали реальне законодавство і визнані фінансовими установами, що діють за кооперативними принципами і кредитують своїх членів не лише на споживчі потреби, але й на розвиток малих підприємств.

Перспективним видом фінансової підтримки малих підприємств є мікrokредитування, що використовуються як стратегія економічного розвитку (це позика на суму < 25000 дол. США), спрямовані на фінансування і надання допомоги найменшим підприємствам. Становлення і розвиток фінансової допомоги малого бізнесу на базі програм мікrokредиту (з використанням програм кредитних спілок) дасть альтернативне потужне джерело коштів для розвитку цілого сектора, який утверджує демократичні перетворення й економічне відродження країни.

1. Аксьонов Г. Кредитні спілки – надійні партнери малого бізнесу // Вісник КС. – 1999-2000. – С.12.

2. Гончаренко В. Неприбуткова економічна природа кредитних спілок та кооперативних банків // Вісник НБУ. – 2002. – №5. – С. 29-31.
3. ЗУ “Про державну підтримку малих підприємств” від 19 грудня 2000 р. № 2063-III.
4. ЗУ “Про кредитні спілки” від 20 грудня 2001 р. № 2908-III.
5. Концепція державної політики розвитку малих підприємств, затверджена Постановою КМУ від 3 травня 1996 р. № 404.
6. Коцовська Р. Кредитна підтримка малого бізнесу установами фінансового ринку України // Регіональна економіка. – 2002. – № 3. – С. 167-172.

СТРАТЕГІЇ ЦІНОВОЇ ПОЛІТИКИ У ВИРОБНИЦТВІ ВИМІРЮВАЛЬНИХ ПРИЛАДІВ (на прикладі ВАТ “Промприлад”)

Марія Іванців,
III курс, економічний факультет.
Науковий керівник – *Мойсєєнко В.І.*,
кандидат економічних наук, доцент.

ВАТ “Івано-Франківський завод “Промприлад” займається розробкою і випуском засобів автоматизації систем управління технологічними процесами на базі електронної та мікропроцесорної техніки для металургійної, енергетичної та інших галузей народного господарства:

- розробляє і випускає лічильники і витратоміри газу на базі електронних перетворювачів та перетворювачів на базі електромеханічних обладнань;
- прилади і засоби автоматизації для нафтової і газової промисловості;
- товари народного вжитку.

ВАТ “Івано-Франківський завод “Промприлад” діє на ринку монополістичної конкуренції. Наприклад, розмір цін на газові лічильники типу РГ-К і ЛГ-К визначається в залежності від планової величини витрат на виробництво, а також від кон’юктури ринку.

Підприємство намагається диференціювати маркетингові пропонування для різних сегментів ринку; для цього використовуються не тільки ціни, а й реклама, торгова марка.

На даному підприємстві діють такі стратегії встановлення ціни на товар як:

- а) ціни з відшкодуванням витрат виробництва, тобто ціни на продукцію встановлюються з врахуванням витрат на її виробництво й середньої норми прибутку на ринку;
- б) встановлення ціни на товари, що доповнюють основний, наприклад, для лічильників типу ЛГ-К-Ех додаються за окрему плату такі допоміжні вироби, як:
  - електронні обчислювачі газу різної комплектності;

- фільтри газу типу ФГ із змінним фільтруючим елементом;
- захисні гільзи для перетворювача температури (термометри).

Як винагороду споживачам за певні дії (попередня оплата рахунків, придбання великої партії товару, позасезонні закупівлі) завод готовий знизити ціну на продукцію. Діють знижки (5 відсотків від діючої ціни) для робітників, які працюють на даному підприємстві. Проте основними покупцями заводу є підприємства, які займаються експлуатацією з обліку тепла і газу, підприємства енергетики, газової, нафтової промисловості, комунального господарства з тепло- і газообліку.

Особлива увага на заводі приділяється поставкам продукції на експорт, 21,9 відсотка котрої поставлено в Росію, Молдову, Білорусь. Зацікавленість у співпраці з підприємством висловили Узбекистан та Азербайджан.

Для розширення ринку збуту, крім прямих поставок, використовуються послуги посередників, які, займаються рекламою продукції в своїх регіонах та беруть участь у виставках-продажах.

В 2001-2002 роках завод брав участь у виставках:

1. “Харківські торги”, м.Харків.
2. “Україна представляє 2001”, м.Братислава, Словаччина.
3. Загальнопромисловий ярмарок (“Ганновер Мессе” м.Ганновер, Німеччина.
4. Шоста Міжнародна виставка “Інфоінвест-2002”, м.Кишинів, Молдова.

Просування продукції на ринку досягається за рахунок постійного вдосконалення і модернізації приладів.

Отже, ВАТ “Промприлад” веде доцільну і правильну маркетингову стратегію формування ціни на вироби. Про це свідчить підвищення рентабельності, збільшення експорту до 46,4 відсотка (2002 рік – 2844,1 тис.грн. проти 2001 року – 1942,5 тис. грн.).

Ціна виступає ключовим фактором при ціноутворенні, проте підприємство звертає увагу і на не цінові чинники, такі як висока якість, широкий асортимент продукції, висококласний сервіс. Дана продукція є конкурентноспроможною, якість її нічим не поступається виробам таких підприємств, як Київський завод “Арсенал”, Хмельницький “Новатор”, Красилівський агрегатний завод. При дотриманні існуючих на даний момент стратегій ціноутворення, підприємство зможе збільшувати обсяги продажу продукції, що в кінцевому підсумку приведе до підвищення рентабельності заводу в цілому.

1. Ділова Західна Україна. – 2002.
2. Бізнес-Україна. – 2002. – № 6.
3. Нафта і газ. – 2001. – № 4.
4. Статут ВАТ “Промприлад”.

ПРОБЛЕМИ АДАПТАЦІЇ СВІТОВИХ МОДЕЛЕЙ МЕНЕДЖМЕНТУ
ДО УМОВ УКРАЇНСЬКОГО БІЗНЕСУ
(модель Гесрта-Хофстеде)

Тетяна Нагачевська,
IV курс, економічний факультет.
Науковий керівник – *Мойсєнко В.І.*,
кандидат економічних наук, доцент.

“Знання – це бізнес...”

Знання не можна відшукати в книгах. Там можна знайти тільки інформацію, адже знання – це здатність пристосовувати інформацію до конкретної сфери діяльності... Знання саме по собі безкорисне в бізнесі, але ефективно лише тоді, коли робить свій внесок у життя...” Саме так писав Пітер Друкер у 1964 р., і ці слова залишаються вагомими в наші дні. Після набуття Україною незалежності відкрились кордони не тільки міграційні, ринкові, національні, але й інформаційні. Інформаційний потік став чи не найбільшим серед інших, які безперешкодно впливають в Україну. Тому не дивно, що з цією величезною кількістю інформації не легко справитися навіть науковцям, тим більше – практикам, які намагаються втілити в життя набуті знання.

Сфера менеджменту чи управління нашої держави є своєрідною нивою, яка чекає умілих рук, що засіють її тією горою зерна – знань, яка лежить на полицях бібліотек та книгарень. Не можна просто перенести набутий досвід чужих держав в український бізнес, його потрібно пристосувати до культурних, національних та ментальних особливостей нашого народу. Для ефективного менеджменту недостатньо просто знати традиції, етикет та бізнес-характеристики країни. Дуже важливо розуміти “національний характер” та “менталітет”, які модифікують “концепції менеджменту”.

Одну з найбільш продуманих систем, яка дозволяє виявити важливі параметри національного характеру, розробив дослідник крос-культурної специфіки менеджменту Геерт Хофстеде (Hofstede, 1980). Голландський учений виділив чотири фактори національної культури, які, на його думку, визначають способи структуризування та управління організаціями:

- 1) дистанція влади (PDI);
- 2) уникнення невизначеності (UAI);
- 3) індивідуалізм/колективізм (IDV);
- 4) мужність/жіночність (MAS).

Хотілося б докладніше описати четвертий – мужність/жіночність – і встановити тип та особливості цього індексу щодо України.

Мужність, з її протилежним полюсом – жіночністю, характеризує рівень переважання в суспільстві таких цінностей, як наполегливість, гроші та матеріальні блага, відсутність уваги до слабких. Жіночність

характеризує культури, в яких перевага надається таким цінностям, як взаємозалежність, співчуття та емоційна відвертість.

У силу ідеологічних табу визначення чотирьох індексів стосовно країн колишнього СРСР, зокрема й України, не проводилося. Тому необхідність таких досліджень назріла давно і викликає неабияке зацікавлення як у менеджерів транснаціональних компаній, що працюють на українському ринку, так і вітчизняних підприємців, які розвивають географію власного бізнесу.

Одним із дослідників моделі Г.Хофстеде в Україні А.Панченком, за результатами опитувань українських працівників, було розроблено таблицю із числовими значеннями чотирьох факторів, які порівнюються із середніми показниками Г.Хофстеде.

Більш детально зупинимось на четвертому факторі – мужність/жіночність – та на його значенні для нашої держави.

Визначена для України величина індексу мужності (54) дещо перевищує середнє значення (50). Це вказує на те, що для українських працівників такі трудові цінності, як самовдосконалення, прибуток, навчання, сучасність (які асоціюються з чоловічим началом) є пропорційними дружельній атмосфері, стабільному становищу, фізичним умовам праці, взаємодії (більш характерні жіночому началу).

Деяка перевага фактора мужності в українській культурі свідчить про те, що мотивація поведінки базується на досягненнях і конкурентоздатності, жорсткості методів праці. Доказом цього можуть слугувати слова топ-менеджера однієї з українських фірм: “Слабка трудова дисципліна – наша національна риса. Я б радий був відмовитись від жорстких методів керівництва, але нашому народові палець в рот не клади. Довіру він сприймає як слабкість верхів”.

В українському менеджменті тісно поєднуються конкретизація, індивідуалізм, трансакційний стиль управління з інтерактивним управлінням, що базується на досягненні консенсусу, участі в роботі всіх членів колективу, їх взаємодії та взаєморозумінні. Порівнюючи індекс мужності в українській культурі з іншими державами, можна впевнено стверджувати, що Україна є ідентичною в цьому плані з Бельгією (54), схожою з Аргентиною, Індією (56), Гонконгом та Грецією (57), а також з Канадою (52).

Узагальнюючи вищенаведене, необхідно зазначити, що стиль управління українського менеджера повинен мати вигляд своєрідного коктейлю, замішаного на міцному напої та розведеного ніжним ароматом легкого сиропу. У цьому стилі управління має переважати не маскуліністичне чи феміністичне начало, а своєрідна “сімейна ідилія”, саме так можна назвати фактор національної культури України. Та, як зазначають А.Войнаровський і Г.Ногін, культура, в якій все раціонально розкладено “на полиці”, нежива, бездуховна. Тому кожен керівник повинен шукати

щось своє, творити власну особливу організаційну культуру, використовуючи, звичайно, вищевикладені характеристики.

Загалом, як писав Дуглас Мак Грегор, розумнішим є сільськогосподарський підхід: створіть хороший клімат, забезпечте відповідний “підкорм” та дайте можливість людям рости самим. От тоді вони вас і здивують!

1. Войнаровський А., Ногін Г. Проблема культури // Менеджмент і менеджер. – 2002. – № 3. – С.24-26.
2. Система культурних координат для бізнеса // Менеджмент і менеджер. – 2002. – №7. – С.42-46.
3. Україна в системі культурних координат бізнеса // Менеджмент і менеджер. – 2002. – № 8. – С.16-19.
4. Карлоф Б. Делова стратегія / Пер. с англ. – М.: Економіка, 1991. – 239 с.

АЛЬТЕРНАТИВНІ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМ ЕНЕРГЕТИКИ В УКРАЇНІ

*Богдан Підцерковний,
I курс, економічний факультет.
Науковий керівник – Купчак В.Р.,
старший викладач.*

Електроенергетика – основа промисловості, вона несе тепло і світло в наші оселі. На сьогоднішній день головну роль в електроенергетиці відіграють такі енергоресурси, як нафта, природний газ та вугілля. Але запаси цих корисних копалин швидко вичерпуються. Тому ми змушені задуматись над перспективою розвитку в галузі.

Досвід країн Європи яскраво свідчить про те, що відновлювані енергетичні ресурси будуть відігравати важливу роль у європейській енергетичній структурі у найближчі роки. До 2020 року відновлювані енергетичні ресурси можуть стати єдиним вагомим вкладом у забезпеченні Європи первинною енергією і зможуть забезпечити більше 50% світової потреби в енергії до 2060 року [1].

Відновлювані енергетичні ресурси – це сучасні технології, які мають всебічну підтримку суспільства і численні переваги перед використовуваними звичайними джерелами енергії. Відновлювані енергетичні ресурси дають можливість значно зменшити викиди CO₂ та інших забруднювачів, пов'язаних з діяльністю енергетичного сектора економіки. Крім того, вони підвищують безпеку різноманітних джерел і зменшують залежність від імпорту. Розвиток промислової бази постачання на потенційний великий ринок допоможе відродити регіони Європи, де спостерігається занепад промисловості. Потенціал зайнятості для від-

новлюваної енергетики майже в 5 разів перевищує такий для викопного палива. Вона забезпечує зайнятість на місцевому рівні і може відігравати важливу роль у регіональному розвитку за рахунок втілення вигідних і стійких джерел прибутку у сільській місцевості. Поширеність відновлюваних енергетичних ресурсів дозволяє їм стати засобом розвитку віддалених регіонів і зв'язку між ними. Відновлювана енергетика має переваги в плані підсилення електросітки у віддалених районах.

Найбільш актуальними джерелами відновлюваної енергії для умов України є: енергія вітру, енергія сонця, енергія річок та енергія морської хвилі.

Вітрогенератори. Вартість електроенергії вітрових станцій за останні десятиліття різко знизилась і в багатьох випадках стала менше 0,04 єкю/кВт-год. Цей метод стане більш прийнятним для суспільства, якщо ми вирішимо проблеми візуального і шумового впливу таких систем, розміщених поблизу поселень. Вітрові станції, розміщені поблизу морського берега, набувають нині комерційного значення, вони розширюються у Данії, їх розвиток планується в Об'єднаному Королівстві та в Нідерландах. 10% електричної енергії для Європи може вироблятися вітровими турбінами, які займають поверхню землі не більше острова Крит [2].

Гідроелектростанції. Гідроелектростанції роблять значний внесок у забезпечення Європи електроенергією. Екологічні впливи і конфлікти, що стосуються використання води, мають переваги у випадках використання широкомасштабних систем. Щоб уникнути значного екологічного впливу, можуть бути спроектовані невеликі гідроелектростанції. Незважаючи на те, що більше 140% загального потенціалу гідроелектростанцій Європи вже використано, існує багато потенційних місць для розміщення гідроелектростанцій малого розміру, а також є значний потенціал для модернізації і реставрації існуючих систем.

Сонячна енергетика. Пасивні та активні сонячні нагрівачі, сонячні термоелектричні і фотоелектричні станції можуть зробити значний внесок у енергетичну структуру Європи. Фотоелектричні станції можуть забезпечувати 450000 МгВ потужності у ЄС, забезпечуючи 16% потреб Європи в електричній енергії. Для всієї Європи покриття фасадів будівель і дахів фотоелектричними батареями створює великий потенціал, який для покрівель будинків при використанні існуючих технологій оцінюється в 500 ТВт. Масове виробництво у Європі повинно привести до значного зниження їх ціни завдяки зменшенню розмірів і збільшенню масштабів виготовлення. Але, як було доведено, вартість фотоелементів стане конкурентоздатною при досягненні пікових значень вартості на електричну енергію протягом майбутніх десяти років. Однак існують екологічні проблеми, пов'язані з виробництвом фотоелементів, і тільки технології з використанням кремнію вважаються прийнятними з точки зору екологічних наслідків.

Хвильова енергетика. Необхідне подальше фінансування наукових досліджень хвильових станцій, які володіють потенціалом щодо забезпечення значного внеску Європи і всього світу. Енергетичний потенціал хвильових станцій оцінюється приблизно в 155 ТВт для ЄС – 12 (що складає 6,7% поточного виробництва електроенергії у Європейському Союзі).

Відновлювані енергетичні ресурси мають значну перевагу перед традиційними видами енергоресурсів, але використання їх в Україні є досить проблематичним, оскільки вони вимагають значного фінансування, яке нашій державі (як і багатьом іншим) здійснити дуже складно.

1. Kassler P. Energy for development. Shell Selected Paper. – London, 1994.
2. EUREC Agency: The future renewable energy – Prospects and directions. James & James Ltd. – London, 1996.
3. Програма державної підтримки розвитку нетрадиційних та поновлюваних джерел енергії та малої гідро- і теплоенергетики / Постанова КМ України від 21 грудня 1997р. №1505
4. Михайлов Л., Фельдман Б. и др. Малая гидроэнергетика. – М.: Энергоиздат, 1989.

ОСНОВНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ КЛАСТЕРІВ В ІВАНО-ФРАНКІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Ірина Сахній,
ІІ клас, Івано-Франківський природничо-математичний ліцей.
Науковий керівник – *Баланюк І. Ф.*,
доктор економічних наук, професор.

В умовах глобалізації провідна роль у конкурентоспроможності національних та регіональних економік відводиться кластерам.

Кластери, або промислові групи – це групи географічно сконцентрованих взаємозв'язаних компаній і пов'язаних з ними організацій, що діють у визначеній сфері, характеризуються спільністю діяльності і взаємодоповнюючих одна другу [1, с.207]. В окремих випадках таке скупчення утворюють групи компаній однієї галузі. Географічні масштаби кластеру можуть змінюватися від одного міста чи області до країни або й декількох країн. У більшості випадків кластери включають компанії готового продукту, постачальників спеціалізованих факторів виробництва, компонентів, машин, сервісних послуг; фінансові інститути; фірми у суміжних галузях. Кластери часто включають також фірми, що працюють у низових ланках (з каналами збуту або споживачами), виробників побічних продуктів, спеціалізованих провайдерів інфраструктури, урядові й інші організації, що забезпечують спеціальне навчання, освіту, надходження інфор-

мації, проведення досліджень, та надають технічну підтримку (такі, як університети, інститути підвищення кваліфікації).

Переваги кластерів для підприємств та галузей:

- 1) висока якість робочої сили та досліджень у межах кластеру;
- 2) дешевші первинні фактори виробництва;
- 3) активніший обмін ідеями, звідси більш швидкі технологічні зміни та ріст підприємств;
- 4) можливість швидкого підбору кваліфікованих кадрів [2, с.4].

Переваги кластерів для суспільства:

- 1) ширші можливості для працевлаштування населення;
- 2) посилення регіонального економічного розвитку;
- 3) збільшення бази оподаткування та податкових надходжень.

У процесі аналізу економіки Івано-Франківської області нами виявлено 11 історично сформованих галузевих промислових груп, які доцільно розвивати як кластери.

1. Нафтогазовий кластер Івано-Франківщини, ядром якого є нафтогазовидобувні управління ВАТ “Укрнафта” “Долинанафтогаз”, “Надвірнанафтогаз”, ВАТ “Нафтохімік Прикарпаття”, УМГ “Прикарпаттрансгаз”, науковим центром – Національний технічний університет нафти і газу.
2. Калуський промислово-хімічний кластер, який включає в себе дочірні, спільні підприємства та господарські товариства ВАТ “Оріана”: ЗАТ “Лукор”, дочірні підприємства “Калійний завод”, “Завод “Техмаш”, “Завод “Технопласт”, “Фірма “Аверс”; СП “Вінісін”, ЗАТ “Завод карбамідних смол”, ТОВ “Оріана-Галев”, ЗАТ “Корснас-Оріана-Україна”, ЗАТ “Синтра”, ЗАТ “Оріпласт”; державне підприємство “Калуська теплоелектроцентраль”.
3. Тисменицький хутряний кластер. Його ядром є ВАТ “Хутрофірма “Тисмениця” та СП “Тикаферлюкс”, внесок яких в загальнодержавне виробництво хутра та хутряних виробів становить 85 %.
4. Цементно-шиферний кластер, ядром і організаційною структурою якого є ВАТ “Івано-Франківськцемент”, основними видами продукції – цемент, шифер, гіпс, залізобетонні вироби.
5. Агропромисловий м'ясний кластер включає в себе ВАТ “Івано-Франківський м'ясокомбінат”, ВАТ “Івано-Франківський птахокомбінат”, ТОВ “Коломия-м'ясо”, ТОВ “Росан-Агро”, заготівельні підприємства та сільгосптоваровиробників.
6. Агропромисловий молочний кластер. Його складовими є 15 молокопереробних підприємств області, найбільші з яких – акціонерні товариства “Городенківський сирзавод”, “Коломийський сирзавод”, “Снятинський сирзавод”, “Євро-мілк”.
7. Лісовий, деревообробний і меблевий кластер. Його учасниками можуть бути 285 деревообробних, меблевих підприємств та лісокомбінатів, а

**ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ СТАТИСТИЧНОГО ВИВЧЕННЯ
ДИНАМІКИ РОЗВИТКУ ДОСЛІДЖУВАНИХ ЯВИЩ І ПРОЦЕСІВ НА
ПРИКЛАДІ ДИНАМІКИ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ (ФОНДІВ) УКРАЇНИ ЗА
ПЕРІОД 1985-1998 рр.**

Юрій Ціжма,
IV курс, економічний факультет
Науковий керівник – *Циганець В.С.*,
кандидат економічних наук, доцент

- також лісові господарства області. Найбільш відомі підприємства кластеру – ВАТ “Надвірнянський лісокомбінат”, СП “Інтерплит”, ЗАТ “Уніплит”, ВАТ “Івано-Франківська меблева фабрика”.
8. Машинобудівний кластер. Його найбільшими представниками є акціонерні товариства “Івано-Франківський арматурний завод”, “Автолившин”, “Пресмаш”, “Івіта”, “Коломиясільмаш”, “Агромаш”, “Карпатнафтомаш”, “Калуський завод будівельних машин”, “Промприлад”, “Родон”, “Індуктор”, ВО “Карпати”.
  9. Кластер виробників швейної продукції. В нього можуть входити ВАТ ВТШП “Галичина”, “Коломийська швейна фабрика”, інші 37 підприємств галузі, торговельні підприємства та модельні агентства.
  10. Рекреаційно-туристичний кластер – основа майбутнього розвитку економіки гірських районів області. Його організаційне формування доцільно розпочати зі створення рекреаційних зон Яремче–Микуличин–Ворохта та Косів–Шешори.
  11. Кластери народних художніх промислів можуть сприяти розвитку підприємництва, зайнятості та туризму в непромислових районах. Облдержадміністрація та Прикарпатський науково-аналітичний центр формують кластер “Ліжникарські художні промисли Прикарпаття”.

Висновки та пропозиції

1. Розвиток кластерів сприятиме зростанню економіки Івано-Франківської області та її конкурентоспроможності, виходу підприємств на іноземні ринки, збільшенню податкових платежів до бюджетів.
2. В Івано-Франківщині необхідно розвивати як кластери історично сформовані промислові групи у нафтогазовій, хімічній та нафтохімічній, лісовій і деревообробній, хутряній та швейній промисловості, промисловості будівельних матеріалів, з виробництва продукції народних художніх промислів.
3. Формування рекреаційно-туристичних кластерів області доцільно здійснювати шляхом створення рекреаційних зон (Яремче–Микуличин–Ворохта, Косів–Шешори та інших).
4. Для формування кластерів слід передбачати відповідні заходи у програмах соціально-економічного розвитку області та її районів.

1. Портер М. Конкуренція. – М.: Изд. дом “Вільямс”, 2000. – 495 с.
2. Лоурен Е. Янг. Технопарки та кластери фірм. – К.: ПЕРУ, 1995. – 5 с.

Важливим завданням статистичних досліджень є вивчення зміни соціально-економічних явищ і процесів у часі (динаміці). З цієї метою значення досліджуваних показників укладаються в хронологічний послідовності, організовуючи в такий спосіб ряд динаміки (динамічний або часовий ряд). Кожний ряд динаміки складається з 2-х елементів: періоду (інтервалу) або моменту часу та рівня (значення), яким власне і характеризується вказаний у динамічному ряді період або момент часу.

Відтак динамічний ряд являє собою організований ряд послідовних рівнів (значень) досліджуваного показника, зіставляючи які між собою отримують характеристику швидкості та інтенсивності розвитку соціально-економічних явищ і процесів. У результаті зіставлень рівнів динамічного ряду отримують систему абсолютних та відносних показників, якими, власне, і характеризується динаміка (зміна в часі) досліджуваних явищ і процесів.

До числа показників, з допомогою яких аналізують ряди динаміки, відносять абсолютний приріст, темп росту та темп приросту.

При визначенні вказаних показників аналізу динаміки застосовують два методи порівняння (зіставлення) рівнів (значень) динамічного ряду:

а) кожний рівень динамічного ряду порівнюють з одним і тим же рівнем, який у цьому випадку приймають за базу порівняння. Таке порівняння називають базисним, а отримані від такого порівняння показники аналізу називаються базисними;

б) кожний рівень динамічного ряду порівнюють з безпосередньо йому попереднім рівнем. Таке порівняння називають ланцюговим, а отримані від такого порівняння показники аналізу динаміки називають ланцюговими.

З метою вивчення динаміки розвитку характеристики особливостей і закономірностей розвитку досліджуваного явища необхідно вирішувати ряд таких завдань:

– визначення абсолютної швидкості (абсолютних приростів) та інтенсивності (темів росту і приросту) розвитку досліджуваних явищ;

– визначення середніх рівнів динамічного ряду за досліджуваний період часу;

– виявлення основних тенденцій та закономірностей динаміки розвитку явища та вивчення факторів, чинників впливу, які зумовили зміну

досліджуваного явища в часі;

– дати прогноз розвитку досліджуваного явища на майбутнє.

Деталі власне самого механізму статистичного вивчення динаміки розвитку розкриті на прикладі досліджень і аналізу динаміки основних засобів (фондів) економіки України за період 1985-1998 рр.

Результати дослідження дозволяють зробити висновки:

– дослідження динаміки обсягів і структури основних фондів України свідчить про значні зміни, які відбулися у їх структурі;

– спостерігається усталена тенденція істотного зниження питомої ваги основних виробничих фондів з 67,8% у 1985 році до 58,9% у 1998 році (падіння на 9%);

– подібні структурні зрушення у загальній сукупності основних фондів є негативним для економіки країни явищем, яке засвідчує вимивання основного потенціалу основних засобів – їх виробничої частини і тим самим падіння виробничих потужностей нашої економіки;

– дослідження галузевої структури основних виробничих фондів свідчить, що фактично їх половина (49,5%) припадає на промисловість, 23,2% – на сільське господарство і майже 20% належить транспорту і зв'язку. У структурі основних невиробничих фондів (ОНФ) 42% посідають ОНФ житлового господарства, 30% ОНФ знаходиться у сфері охорони здоров'я, 18,4% – у сфері науки і культури;

– за досліджуваний період істотно (на 15,8%) знизилась питома вага ОНФ житлового господарства. Натомість суттєво (на 7,6%) зросла питома вага ОНФ науки і культури і ще більше (на 12%) зросла частка ОНФ у сфері охорони здоров'я;

– застосування методу статистичного вивчення динаміки дає можливість провести поглиблений економіко-статистичний аналіз такої важливої в економіці країни складової, як основні фонди: зміну їх обсягів і структури в загальному і галузевому розрізі;

– отримані показники аналізу динаміки основних фондів дозволяють оцінити, з якою абсолютною та відносною швидкістю відбувалися ці зміни.

1. Герасименко С.С., Головач А.В., Єріна А.М., Пальян З.О. Статистика. – К., 2000.

2. Єфімова М.Р., Петрова Є.В., Румянцев В.Н. Загальна теорія статистики. – М.: ІНФРА, 1996.

3. Єріна А.М., Пальян З.О. Теорія статистики і практики. – К.: Знання, 1997. – 325 с.

4. Єріна А.М., Мазуренко О.К., Пальян З.О. Економічна статистика. – К.: УВПК, 2002. – 323 с.

СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕНЬ ЛІДЕРСЬКОЇ ПОВЕДІНКИ

Тетяна Яковишина,

III курс, економічний факультет.

Науковий керівник – *Мойсеєнко В.І.*,

кандидат економічних наук, доцент.

На сьогоднішній день пересічний менеджер – це керівник, наділений офіційною владою, який організовує діяльність підлеглих, мотивує їх до праці, проводить контроль, діє згідно з наказами вищого керівництва. Цей перелік можна продовжити. Але чи може такий менеджер бути ефективним? Може, але для цього він має володіти певними якостями, він повинен бути визнаним лідером серед своїх підлеглих.

Лідером стати важко, але можливо. Деякі задатки лідера (харизма) даються нам ще з народження, а деякі можна і варто в собі виховати.

Лідер повинен вирізнятися з-поміж своїх підлеглих знаннями (професійна компетентність), впевненістю у своїх силах і здібностях підлеглих, самоконтролем. Він повинен бути ініціативним, відповідальним, комунікабельним, точним, вихованим. Лідерів слід діяти зважено, покладаючись на розум і досвід, хоча не виключено, що часто не підводить також інтуїція.

Все, що було зазначено, можна віднести до порад з боку психології. Розглянемо, як пропонує вирішити проблему ефективного лідерства менеджмент.

На цю тему було проведено ряд досліджень, розроблено багато теорій. Всіх їх можна розділити на чотири типи залежно від ступеня урахування ними рівня ситуаційності і динаміки поведінки.

Перші системні дослідження на тему лідерства проводилися у США і були спрямовані на ідентифікацію характерних рис успішних лідерів. Хоча наявність відповідних рис збільшує вірогідність того, що лідер є ефективним, але він має виявити вміння правильно діяти в будь-яких ситуаціях.

Тому в кінці 30-х років ХХ ст. більшість дослідників значну увагу почали приділяти стилям лідерської поведінки, не враховуючи при цьому ситуаційних чинників. З усіх цих теорій варто було б виділити “Управлінську ґратку” Р. Блейка і Дж. Моутон – матрицю управління, яка показує домінуючі чинники у мисленні лідерів, що стосуються одержання результатів.

Саме “Управлінська ґратка” лягла в основу практичних рекомендацій щодо вибору стилю управління в українській пресі (Бізнес, 2000 р.), де автор пропонує застосовувати її ситуативно.

Є ще один тип теорій. Вони мінімізують вплив динаміки поведінки на ефективність лідерства і вважають, що вона залежить лише від ситуаційних чинників. Такою є, наприклад, модель “Лідера та участі” Врума–Стто-

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ

Ольга Грицак,
І курс, Юридичний інститут.
Науковий керівник – Андрійок В.В.,
старший викладач.

на–Яго, так зване дерево рішень, яких слід дотримуватись у різних ситуаціях. І хоч ця модель є громіздкою і складною, на її основі була розроблена програма навчання менеджерів, яка залишається досить популярною.

Розглянемо теорії третього типу. Всіх їх об'єднує твердження, що лідер може координувати свій стиль поведінки залежно від впливу ситуаційних чинників: як з боку підлеглих, так і чинників робочого середовища.

Більше того, ці теорії виділяють різні види ситуацій і відповідно стилі поведінки, ефективні для кожної з них. Слід відмітити, що вони зробили великий крок у вирішенні проблеми лідерства (на практиці їх застосовують у компаніях General Electric, Nokia).

Наприклад, особливою рисою компанії Nokia (керівник Джорма Оліла) є свобода дій працівників. Дехто вважає її близькою до анархії, але це не завадило компанії в четвертому кварталі 2002 року продати 46 млн. сотових телефонів, збільшивши тим самим свою частку ринку до 39 %.

На сьогоднішній день існує досить багато теорій, але ні одна з них не може вважатися ідеальною чи досконалою.

Звичайно, є ще багато неточностей. Але дослідження на цю тему продовжуються, виникають нові теорії, модифікуються старі.

А на практиці успішні лідери делегують повноваження, дають можливість підлеглим вирішувати різні питання самостійно, дозволяють їм обмежену свободу дій. Тобто є максимум самостійності при жорсткому контролі.

1. Тимофеев А. Западной компании подвиг не нужен // Бизнес. – 2002. – № 17. – С.29.
2. Очистка от сорняков. Эволюция бывших советских заводов в успешные рыночные предприятия // Бизнес (капитал). – 2002. – №17. – С. 42-43.
3. Войнаровский А. Их стиль // Менеджмент и менеджер. – 2002. – №1. – С. 9.
4. Лидерство в бизнес-образовании: новые ориентиры. – 2002. – № 4. – С. 17.
5. Організаційна поведінка / Д. Гелрігсн та ін. – К.: Основи, 2001.
6. Робінс С П, Де Ченцо Д А. Основи менеджменту / Пер. з англ. – К.: Основи, 2002.
7. У. Джек-Дункан. Основополагающие идеи в менеджменте. – Санкт-Петербург, 1996.

Ось уже дванадцятий рік ми живемо в суверенній і незалежній Україні. В ст.1 Конституції України сказано, що Україна є права держава. Проте реально створення правової держави поки що остаточно не завершено.

Правова держава – ідеал, якого наше суспільство прагне досягти і наближення до нього немислиме без реальної відповідальності державних службовців за невиконання ними своїх обов'язків перед громадянами. Не менш важливою є відповідальність особи перед державою. Період “застою”, спад інтересу громадян до справ суспільства і держави, зрівнялівка, пригнічення самостійності та ініціативи послабили відчуття відповідальності.

З іншого боку, у певній частині державних чиновників склалося зневажливе ставлення до закону, що призводило до різного роду правопорушень. Побудова правової держави, забезпечення правового руху по демократичному шляху розвитку, коли на перший план висувається функція захисту прав та інтересів громадян, можлива за однієї обов'язкової умови – підвищення правової культури населення.

Правова культура – один із найважливіших інструментів суспільних перетворень. Вона поєднує соціальні ідеали і практику, моральні і правові цінності з практично корисною діяльністю по втіленню в життя вимог законності. Однак рівень її ще низький, про що свідчать прояви правового нігілізму, порушення закону.

Важливими проблемами, які призводять до зниження правової культури, є недостатнє правове виховання, низький рівень правової освіти, незадовільна правова пропаганда серед населення. При вирішенні цих питань, очевидно, слід більше звертати увагу на організацію дозвілля дітей, учнівської та студентської молоді, дбати про чистоту інформаційного простору, не допускаючи появи в ньому низькопробних неякісних зразків закордонної кінопродукції, що пропагують насильство, жорстокість, розпусту [1]. Великий внесок у правове виховання мають здійснювати вчителі, викладачі, педагоги. В закладах освіти повинні вживатись не тільки виховні, але й профілактичні заходи, щоб запобігти зростанню злочинності, які являють собою ведення обліку учнів та студентів, що знаходяться у групі ризику, нагляд за дітьми з неблагополучних сімей. До речі, не слід забувати про роль саме сімейного виховання, яке потребує

оволодіння батьками правовою культурою (тобто набуття ними правових знань і навичок, їх правомірної поведінки), виявлення навіть найменших відхилень у виховній роботі, недопустимість виникнення і усунення негативних компонентів виховання в сім'ї.

Удосконалення потребує правова пропаганда серед населення, яка передбачає збільшення кількості і підвищення якості теле-, радіопрограм, рубрик.

Необхідно проводити індивідуальні роботи з правового виховання, застосовувати приклади старших та проводити лекційну пропаганду.

У напрямку покращення правової освіти учнів та студентів потрібно звернути увагу на такі проблеми:

1) недостатній рівень кваліфікації вчителів правознавства в школах (варто при цьому організувати підготовку вчителів за спеціальністю вчитель правознавства-педагог з правового виховання);

2) незначна кількість годин, присвячених вивченню права, а також запровадити правове навчання з молодших класів, де б учні розглядали елементарні питання з правознавства, наприклад, "що таке право, мораль, держава, суспільство, громадянство тощо";

3) покращити забезпечення навчальних закладів необхідною юридичною літературою та іншим методичним матеріалом.

Щоб полегшити користування законодавством, необхідно зробити його більш зрозумілим, доступнішим для кожного. Текст законів повинен бути достатньо повний, але в той же час простий, чіткий, конкретний. Варто звести до мінімуму відсилочні і бланкетні статті. Вилучити з уживання такі словосполучення, як "згідно з чинним законодавством", "у випадку, передбаченому законодавством", "на підставі, вказаній у законодавстві" тощо, бо вони не дають конкретної інформації, а лише збивають з пантелику непідготовленого читача. Потрібно уникати колізій в нормативно-правових актах, ліквідувати прогалини у законодавстві.

Важливою запорукою прийняття досконалого законодавства є підвищення ролі фахівців-юристів у нормотворчому процесі. Нехай політики і господарники висувають законодавчі ідеї, але формулювати їх повинні юристи.

Приймаючи закони, необхідно приділяти більше уваги аналізу суспільних процесів, враховувати конкретно-історичні умови розвитку суспільства, науково-технічний прогрес, інтереси і потреби людей, щоб уникнути частих змін нормативно-правових актів.

Пріоритетом завжди повинні залишатись права і свободи людей, щоб не приймати акти, які порушують ці права. (Прикладом акта, який порушує права і законні інтереси громадян, може бути Закон України "Про введення мораторію на примусову реалізацію майна", який ставить державну власність вище інших форм власності і цим порушує ст.13 Конституції України і п.5 ст.2 Закону України "Про власність", якими перед-

бачено, що Україна створює рівні умови для розвитку всіх форм власності та їх захисту, і що всі суб'єкти права власності рівні перед законом).

Є багато недоліків у процесі судочинства, роботі працівників органів внутрішніх справ та інших служб, прокуратури і спрямовувати їх діяльність на зміцнення демократичної, соціально-правової держави та забезпечення верховенства права, дотримання прав та основних свобод людини і громадянина.

Отже, можна виділити цілий ряд напрямів формування правової культури особи: правове виховання, формування правових знань і навичок, удосконалення системи законодавства, покращення законопроектних робіт, дотримання правил законодавчої техніки, підвищення ролі суду в суспільстві, зміцнення законності і правопорядку, покращення роботи правоохоронних органів, підвищення життєвого рівня населення, встановлення економічної стабільності в державі та ін.

Останнім часом, на відміну від перших років незалежності, посилилась тенденція до зниження інтересу держави і громадян у цій сфері.

Але немає потреби доводити, що нині кожному, всьому суспільству необхідно замислитися над цими проблемами. Адже багато з того, що належить до визнаних людських цінностей, що давно є здобутком цивілізованого суспільства, орієнтиром для морально здорової людини в нас, на жаль, втрачено. Тому дуже актуальним для сьогодні є питання формування правової культури.

І, нарешті, нагадаємо слова відомого російського дореволюційного юриста Алексєєва О.С.: **"Для того, щоб нам жити в праві – потрібно насамперед, щоб це право жило в нас"**.

1. Державна програма боротьби із злочинністю від 25.06.1993 р., п.7, Р.ІІ. Профілактика правопорушень // Нормативні акти України, CD-НАУ-Експерт, 1991-2002.

2. Роль школи і сім'ї у правовому вихованні учнів // Право України. – 1993. – №3. – С 31-33.

МЕЖІ ЗДІЙСНЕННЯ КОРПОРАТИВНИХ ПРАВ

Алла Зеліско,

IV курс, Юридичний інститут.

Науковий керівник – Васильєва В.А.,

кандидат юридичних наук, доцент.

Право – це явище, без якого важко уявити сучасне суспільство. Воно являє собою міру можливої та зобов'язаної поведінки суб'єкта права, яка є регулятором суспільних відносин. Вирізняють два аспекти розуміння права, що полягають в його суб'єктивному та об'єктивному значенні.

Об'єктивне право є системою загальнообов'язкових норм, критерієм правомірності чи неправомірності поведінки особи. А суб'єктивне право – це вид і міра можливої поведінки суб'єкта, що підлягає забезпеченню та охороні з боку держави [1].

Суб'єктивне право є важливою складовою частиною відносин у сфері цивільного права. Воно є невід'ємною ознакою суб'єкта цих правовідносин, бо реалізація суб'єктивного права є його основною метою. Суб'єктивне цивільне право не може бути абстрактним, воно повинно належати конкретній особі. Також слід розрізняти зміст суб'єктивного цивільного права та його здійснення. Різниця між цими поняттями полягає в тому, що зміст суб'єктивного цивільного права містить у собі лише можливі дії уповноваженої особи, тоді як здійснення права – це вчинення реальних, конкретних дій, які перетворюють цю можливість у реальність. Поняття здійснення цивільних прав врегульовано статтею 12 нового Цивільного кодексу України. Згідно з положеннями цієї статті, особа здійснює свої цивільні права вільно, на власний розсуд.

У науковій юридичній літературі переважає визначення змісту суб'єктивного цивільного права як сполучення трьох можливостей: визначеної поведінки правомочної особи; вимог вчинення визначених дій з боку інших зобов'язаних осіб; звернення в разі потреби до примусової сили державного апарату [3]. Уповноважена особа реалізує своє суб'єктивне цивільне право за принципом: дозволено все, що не заборонено законом. Отже, особа має можливість задовольнити своє право шляхом дії чи бездіяльності, проте така поведінка не повинна суперечити закону.

Суб'єктивне корпоративне право є особливим інститутом, який має окреслений предмет регулювання. Воно розуміється як певна конкретна правомочність, яка належить тому чи іншому учаснику відносин, що регулюють діяльність підприємств корпоративного типу (господарських товариств, виробничих кооперативів). Суб'єктивне корпоративне право може розглядатися як:

- право осіб вступати в об'єднання, створюючи тим самим новий суб'єкт права;
- право особи, що впливає з її членства або участі в тій чи іншій корпорації.

Як правило, учасники підприємств корпоративного типу володіють цілою сукупністю майнових та особистих немайнових прав, що називаються корпоративними [4].

В процесі здійснення права до особи пред'являються певні вимоги щодо дотримання законів, правил суспільного життя, моральних принципів.

Не допускаються дії осіб, що вчиняються виключно з наміром заподіяти шкоду іншій особі, а також зловживання правом в інших формах. Не допускається використання цивільних прав з метою обмеження конкуренції, а також зловживання домінуючим становищем на ринку. Порушен-

ня таких вимог є підставою для відмови в реалізації суб'єктивного права. Всі ці положення визначені статтею 13 нового Цивільного кодексу України.

Отже, особа вступає у правовідносини для того, щоб задовольнити якусь конкретну потребу, використовуючи будь-які правомірні шляхи і засоби. Тим самим вона сама погоджується на обмеження при здійсненні своїх прав.

Обмеження суб'єктивного корпоративного права особи виникає уже при її добровільному вступі у підприємство корпоративного типу. Вона, як окремий учасник господарського товариства чи виробничого кооперативу, в багатьох випадках зобов'язана підкоритися рішення більшості, реалізація її прав багато в чому залежить від належної поведінки підприємства в особі його органів і посадових осіб.

Реалізувати свої майнові права, наприклад, право на дивіденди, особа може лише за наявності у підприємства прибутку. Щодо реалізації учасниками своїх майнових прав існують і інші обмеження. Наприклад, право учасника товариства є обмеженим внаслідок обмеження прав самого акціонерного товариства щодо виплати дивідендів. Такі рамки встановлені для забезпечення охорони інтересів кредиторів та власників привілейованих акцій. Розмір прибутку, на який мають право учасники товариств з обмеженою відповідальністю, позначається в межах розміру їх вкладів у статутний фонд товариства.

Певні рамки встановлюються законом і при здійсненні особистих немайнових прав, наприклад, щодо права брати участь в управлінні діяльністю підприємства. В акціонерних товариствах право на участь належить власникам простих акцій. У цих товариствах саме вид акцій, якими володіє особа, визначає обсяг її повноважень.

А в командитних товариствах здійснення даного права залежить від виду відповідальності, яку несуть учасники цих товариств. У цьому випадку право на управління мають лише учасники з повною відповідальністю, хоча й вкладники можуть повністю бути відсторонені від функцій управління товариством.

Отже, особа, вступаючи у відносини, що регулюють діяльність підприємств корпоративного типу, погоджується на обмеження при здійсненні своїх суб'єктивних прав і дотримується цих обмежень впродовж участі в корпоративних відносинах, аж до моменту виходу з них.

Завдяки встановленню певних меж закон має можливість забезпечувати і гарантувати здійснення суб'єктивних корпоративних прав, наданих особі. І саме в цих межах закон здійснює таку охорону прав.

У сучасному законодавстві України спостерігається негативна тенденція до надмірного обмеження здійснення прав, до так званої “зарегульованості” здійснення суб'єктивного права. Держава повинна забезпечити гармонійне поєднання наданих особам прав і встановлених законом обме-

жень щодо реалізації прав. Саме раціональне поєднання цих двох явищ забезпечить законність і демократичність у здійсненні прав особи. При реалізації суб'єктивних корпоративних прав система обмежень особи і її обов'язків повинна кореспондуватися з обов'язками держави і можливостями особи.

1. Олійник А.Ю., Гусарев С.Д. Теорія держави і права: Навчальний посібник. – К.: Юрінком Інтер, 2001.
2. Алексеев С.С. Общая теория права: Юридическая литература. – Т.1. – Москва, 1981.
3. Цивільне право України: Підручник у двох книгах. Книга перша / За редакцією О.В. Дзери, Н.С. Кузнецової. – К.: Юрінком Інтер, 2002.
4. Кибенко О.Р. Корпоративное право. – Харьков: Эспада, 1999.
5. Конституція України від 28 червня 1996 р. // Галичина. – 1996.

ВПЛИВ ЗАКОРДОННИХ ТРУДОВИХ МІГРАЦІЙ НА ПІДВИЩЕННЯ ЖИТТЄВОГО РІВНЯ НАСЕЛЕННЯ В ОБЛАСТЯХ КАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ

Михайло Мацола,
IV курс, економічний факультет.
Науковий керівник – *Романюк М.Д.,*
доктор економічних наук, професор.

У зв'язку зі скороченням промислового виробництва, поглибленням економічної кризи, спадом життєвого рівня населення, а також через існування значних резервів працересурсного потенціалу, значним збільшенням чисельності збіднілих верств населення, зростанням різниці в заробітних платах України та інших країн, зокрема тих, процедура в'їзду до яких для українських трудових мігрантів спрощена, важливого значення набувають закордонні трудові міграції. Вони дають можливість підтримувати рівновагу між попитом і пропозицією робочої сили на регіональних рівнях і особливо активно впливають на інтеграцію з ринками праці країн близького і далекого зарубіжжя.

Прийнятий Верховною Радою України 21 січня 1994 року Закон “Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України” забезпечує спрощення виїзду громадянам України за кордон та повернення назад. Він сприяв значному зростанню обсягів зовнішньої трудової міграції населення України на роботу за кордон.

Протягом останніх років Україною досягнуті домовленості і укладені міждержавні угоди щодо регулювання трудової міграції з Чехією, Німеччиною, Грецією, Росією, Молдовою, Литвою, Ізраїлем, країнами Шенген-

ського договору та іншими, проте вони ще не повністю відповідають міжнародно-правовим нормам [3, с.39].

Сьогодні згідно з даними центру “Демократичні ініціативи” не менше 7 мільйонів, а за іншими джерелами – понад 11 мільйонів громадян України з більшою чи меншою періодичністю виїждять за кордон на тимчасові сезонні роботи з метою поповнення сімейного бюджету.

За окремими даними, з областей Карпатського регіону, а саме: Львівської, Закарпатської, Івано-Франківської та Чернівецької на тимчасові роботи за кордон щорічно виїждить понад 900 тисяч чоловік, що складає п'яту частину трудових ресурсів цього регіону. Причиною пошуку місця роботи у закордонного роботодавця став високий рівень безробіття у Карпатському регіоні. Дуже високим у даному регіоні є показник навантаження на одне вільне робоче місце.

Відомо, що на час становлення державної незалежності України Львівщина, Івано-Франківщина, Закарпаття та Буковина, що входять до складу Карпатського регіону, успадкували серйозні проблеми у збалансуванні попиту і пропозиції на регіональних ринках праці, оскільки в цих областях і раніше мали місце значний надлишок трудових ресурсів та висока зайнятість населення в індивідуальному, підсобному господарстві. Міграційний рух населення областей Карпатського регіону в контексті розвитку та регулювання регіонального ринку праці, в умовах виходу на ринок робочої сили в країні близького та далекого зарубіжжя, має істотні відмінності від інших регіонів України. Це пов'язано з прикордонним розташуванням даного регіону, високою густиною населення, передусім сільського, та історичними особливостями соціально-економічного розвитку областей регіону [5, с.160].

Інтенсивність легальної і особливо нелегальної трудової міграції за кордон пояснюється не тільки високим рівнем незайнятості та безробіття працересурсного потенціалу в міських поселеннях та сільській місцевості, але й тим, що багато спеціалістів та фахівців не бажають отримувати мізерну зарплату за висококваліфіковану працю, яка до того ж по декілька місяців узагалі не виплачувалася. Основними мотивами здійснення інтенсивних закордонних трудових міграцій є: економічні чинники, можливість за рахунок отримання роботи підвищити свій добробут, а для багатьох – це спосіб власного виживання. Основна маса мігрантів пояснює свої переміщення за кордон на тимчасові роботи неможливістю знайти собі роботу в своєму краї чи в межах країни. Має значення і той факт, що навіть на низькокваліфікованих і не престижних роботах за кордоном трудові мігранти отримують у декілька разів вищу зарплату, ніж вони могли б заробити вдома.

Трудові поїздки за кордон самими мігрантами оцінюються здебільшого, позитивно, оскільки дають змогу їм та їхнім сім'ям підтримувати певний життєвий рівень.

Доходи, отримані трудовими мігрантами Карпатського регіону, дають їм можливість задоволення своїх соціально-економічних потреб, підвищення рівня купівельної спроможності цих осіб, вирівнювання соціальної нерівності, тобто перебування їх за межею бідності.

Статистика свідчить, що значна частина підприємців малого і середнього бізнесу в Карпатському регіоні отримала свій стартовий капітал шляхом виїзду (міграції) на тимчасові роботи за кордон. Ці особи, перебуваючи за кордоном, мали можливість спостерігати і набувати досвід ведення бізнесу розвиненими європейськими країнами в сучасних ринкових умовах.

Найбільшою проблемою мігруючих за кордон на сьогоднішній день є проблема їх соціальної незахищеності, яка потребує вирішення на міждержавному рівні.

1. Романюк М.Д. Міграції населення України за умов перехідної економіки: Методологія і практика регулювання. – Львів: Світ, 1999. – 292 с.
2. Романюк М.Д. Нормативно-правові засади регулювання міграції населення в Україні // Економіка. Фінанси. Право. – 1999. – № 5. – С. 23-26.
3. Романюк М.Д. Міграції населення України: національні пріоритети та регіональна диференціація механізму регулювання // Економіка України. – 1999. – № 9. – С. 38-44.
4. Герасимчук В.І. Проблеми трансформації зайнятості і ринку праці України (методологія, аналіз, шляхи вдосконалення). – К., 2001.
5. Романюк М.Д. Зовнішні трудові міграції як засіб підвищення зайнятості населення // Зайнятість та ринок праці. – Вип. 9. – К., 1999. – С.156-166.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ ТА ЙОГО РОЛЬ У МЕХАНІЗМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА

Тетяна Француз,
У курс, Юридичний інститут.
Науковий керівник – *Чучук Є.П.,*
кандидат економічних наук, професор.

Формування в Україні демократичної, правової держави неможливе без належного забезпечення прав і свобод людини та громадянина. З цього виходить і Конституція України 1996 року, яка досить широко закріпила основні права і свободи людини та громадянина, а також гарантії їх реалізації [1].

Аналізуючи стан розробок з проблем прав людини і громадянина, можна не без підстав стверджувати, що в українській державно-правовій науці відбулися значні зміни. Зокрема, сталась переорієнтація наукової

проблематики під кутом забезпечення пріоритетності прав людини і громадянина над інтересами держави, віддається перевага загальнолюдським цінностям над класовими. Але аналіз реалій з правами людини в Україні змушує зробити висновок про існування гострої необхідності в якісних дослідженнях, які стосуються конституційно-правового механізму забезпечення основних прав і свобод громадян України. Варто звернути увагу, що однією з необхідних умов забезпечення прав людини і громадянина є якісне правове регулювання суспільних відносин, створення єдиного внутрішньо узгодженого, стабільного законодавства, яке повинно базуватися на нормах Конституції України, яка має вищу юридичну силу в нашій державі.

Проблема Конституційного Суду України як гаранта забезпечення основних прав і свобод громадян на сьогодні є більш теоретичною. Але про дану проблему необхідно вести мову тому, що це сприятиме як становленню самої конституційної юрисдикції, конституційного контролю, з урахуванням позитивних сторін світового досвіду, так і формуванню позитивного ставлення до цього інституту з боку державних органів та населення України, які повинні бачити в ньому як державний, так і правозахисний орган. Тому на даному етапі важливо з'ясувати місце та роль Конституційного Суду України в конституційно-правовому механізмі забезпечення прав і свобод людини та громадянина. Інститут Конституційного Суду України викликає на практиці багато питань, які в свою чергу вимагають наукового обґрунтування і практичного вирішення і пов'язані з малою кількістю монографічних досліджень, що присвячені цьому питанню, недостатньою нормативною базою регламентації суспільних відносин у цій сфері.

Слід зазначити, що Конституційному Суду України належить особливе місце в механізмі захисту прав і свобод людини та громадянина. Він єдиний у державі орган, на який покладається офіційне тлумачення Конституції та законів України [3]. Один із аспектів діяльності КСУ полягає в тому, щоб своєчасно виявити чи не проігноровані законодавцем та іншими органами закріплені в Конституції принципи, проголошені нею права і свободи громадян, а виявивши такі факти, – вжити відповідних заходів до їх усунення. Саме Конституційний Суд сприяє практичній реалізації конституційно гарантованих прав громадянина там, де небезпека посягання на них особливо велика. Конституційний Суд охороняє як принципи правової держави, так і непорушність загальних принципів права і заснованих на них прав і свобод особи. Тому зі зміною пріоритетів розвитку державності в Україні потрібно приділяти більшу увагу саме питанням місця та ролі КСУ в механізмі забезпечення основних прав громадян. Таким чином, КСУ як інститут механізму забезпечення прав і свобод людини та громадянина виступає все більше в якості універсальної юридичної структури, яка дає можливість відстоювати не тільки інтереси конкретного позивача, але, в кінцевому результаті, і всього суспільства,

сприяючи тим самим забезпеченню законності у сфері суспільного життя, а також створенню правової держави.

Першочерговими завданнями дослідження даної проблеми є:

1. Визначення поняття, змісту та структурних елементів конституційно-правового механізму забезпечення прав і свобод громадян.
2. З'ясування поняття конституційного контролю, а також основних принципів та форм захисту прав людини.
3. Визначення місця і ролі Конституційного Суду України в механізмі забезпечення основних прав громадян.
4. Аналізуючи рішення Конституційного Суду України з'ясувати основні форми захисту прав і свобод людини та громадянина.
5. Вивчення досвіду зарубіжних країн щодо захисту прав людини і громадянина конституційними судами.
6. Обґрунтування основних проблем, які виникають під час діяльності Конституційного Суду України із захисту прав людини та відшукування шляхів їх вирішення.

Звичайно, правозахисний потенціал Конституційного Суду використовується не в повному обсязі. Пошук методів підвищення ефективності діяльності Конституційного Суду України в напрямку забезпечення прав особи має суттєве значення для становлення України як правової, демократичної держави, формування громадянського суспільства, впровадження результативних механізмів правового захисту основних прав і свобод людини та громадянина, забезпечення оптимальної взаємодії інтересів держави, суспільства й особи. Саме це є основою демократичних перетворень у нашій державі.

1. Конституція України від 28 червня 1996 р.
2. Європейська конвенція про захист прав і основних свобод людини. 4.11.1950 р.
3. Закон України "Про Конституційний Суд України" від 16.10.1996 р. // Відомості Верховної Ради. – 1996. – №49.
4. Барабаш О. Звернення громадян до Конституційного Суду як новий спосіб захисту своїх прав і свобод: досвід і проблеми вдосконалення процедури // Конституційне судочинство. Американський та український досвід. Інститут демократії ім. П.Орлика. – К., 1999. – С.44-51.
5. Савчин М. Конституційний Суд України у механізмі гарантування прав і свобод людини // Право України. – 1999. – №4. – С.36-37.
6. Чубар Л.П. Захист прав і свобод людини і громадянина у конституційному судочинстві України // Вісник Конституційного Суду України. – 2000. – №1. – С.84-88.

ПЕДАГОГІКА

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТВОРЧОСТІ ПРОФЕСОРА Б.М. СТУПАРИКА

Наталія Романюк,
IV курс, педагогічний інститут
Науковий керівник – *Білавич Г.В.*,
кандидат педагогічних наук, старший
викладач

Сучасна історико-педагогічна наука репрезентована яскравою когортою вчених-дослідників, завдяки яким на межі ХХІ століття постала об'єктивна картина розвитку української освіти, позбавлена будь-яких ідеологічних перекохань та історичних помилок.

З-поміж них вагомо спричинився до розвитку історико-педагогічної науки Б.М.Ступарик, який один із перших на початку 90-х років почав досліджувати історію освіти і педагогічної думки Західної України. Учений, окрім дослідження історії шкільництва Галичини, до кола своїх наукових проблем відносить і вивчення творчості незаслушено забутих визначних педагогів краю. Так, Б.М.Ступарик започатковує цей аспект дослідження 1993 року.

Наше дослідження належить до числа перших спроб опрацювання та аналізу творчої спадщини Б.М.Ступарика, зокрема одного з аспектів дослідження забутих теоретичних робіт галицьких учених і педагогів-практиків, діячів громадсько-просвітницького руху кінця ХІХ – початку ХХ століття. Предметом нашого дослідження є постаті, до яких у своїх працях звертається професор Б.М.Ступарик. Їм була небайдужа доля України, вони мріяли про краще майбутнє для свого народу, відстоювали його інтереси, незважаючи на переслідування офіційною владою, труднощі у здобутті освіти й праці за фахом, злиденне існування.

До кола дослідження вченого ввійшли такі постаті, як Г.Врецьона, О.Барвінський, І.Юшишин, М.Галушинський, а також О.Іванчук, що донедавна був відомий лише малому колу спеціалістів. Дослідник не забув про С.Русову і С.Сірополька, наших геніїв Т.Шевченка та І.Франка. Варто сказати, що сучасники не менше цікавили Б.М.Ступарика. Це, передовсім, М.Стельмахович, В.Грабовецький та інші.

У своїх працях учений аналізує життєтворчість вищезгаданих особистостей у контексті історичних, суспільно-політичних подій чи ситуацій, які існували у Галичині. Відображає їх роль у боротьбі за викладання рідною мовою, у розвитку ідей національної освіти і виховання тощо. Б.М.Ступарик вивчав людей, просвітницька діяльність і педагогічні погляди яких досліджені недостатньо, зокрема Г.Врецьону [1].

У своїх статтях Б.М.Ступарик не міг не згадати про внесок І.Ющишина у розвиток української педагогічної теорії і практики, життя і діяльність якого "...яскравий приклад служіння інтересам рідного народу і віри в його державницьке майбутнє, зразок виконання професійного обов'язку" [2, с.86].

Професор Б.М.Ступарик часто звертався до педагогічної діяльності С.Сірополка ("С.Сірополко – видатний просвітителі і громадський діяч", "Проблеми освіти дорослих у працях С.Сірополка", інші).

Особистості, до яких звертався вчений, мали спільні думки щодо ідеї національної школи, яка має бути загальнодоступною, гуманістичною, вільною від впливів партій і церкви, а її головною метою має бути праця для побудови самостійної України.

Автор статей запевняє, що педагогічні ідеї цих учених не втратили своєї значущості, і якщо їх використовувати творчо, то вони стануть важливою складовою у побудові системи національної освіти в Україні. Зокрема, такі ідеї, які і в наш час хвилюють педагогів, громадських діячів і батьків: що в педагогічному процесі є важливішим: навчання чи виховання? Що є основою навчально-виховного процесу в школі? Яким має бути вчитель? Учень – об'єкт чи суб'єкт виховання?

Таким чином, підсумовуючи сказане, робимо висновок про досить широке коло дослідження вченого. Автор започатковує видання бібліотеки "Галицька педагогіка в іменах", "відкриває" нам життєтворчість Г.Врецьони, О.Іванчука, І.Ющишина та багатьох інших; вводить до наукового обігу маловідомі архівні документи, історичні факти; розкриває основні риси вітчизняного шкільництва у різних історичних періодах.

Заслуга Б.М.Ступарика і в тому, що він досвід минулого творчо переосмислює до потреб сьогодення.

Варто зауважити, що це тільки перші кроки, які свідчать: сьогодні в українській історико-педагогічній науці з'явився ще один напрям досліджень – вивчення творчого спадку вченого Б.М.Ступарика.

1. Ступарик Б., Калинин Л. Вчитель-громадянин Г.Врецьона. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 1998 – 72 с.

2. Ступарик Б., Михайлишин Р. Педагогічна концепція І.Ющишина. – Івано-Франківськ, 1998. – 88 с.

РОЗВИВАЛЬНЕ НАВЧАННЯ ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ МОЛОДШИХ КЛАСІВ

Наталія Триняк,

У курс, педагогічний інститут.

Науковий керівник – Хрущ В.Д.,

кандидат педагогічних наук, професор.

У Державній національній програмі "Освіта (Україна ХХІ століття)" зазначається: "Загальна середня освіта має забезпечувати продовження всебічного розвитку дитини як цілісної особистості, її здібностей, обдарувань, збагачення на цій основі інтелектуального потенціалу народу, його духовності і культури, формування громадянина України, здатного до свідомого вибору" [1, с.3].

Найкраще виконання цього завдання забезпечує розвивальне навчання. Форми і методи розвивального навчання складають певну систему, яка дає змогу сформувати і розвинути всю різноманітність інтелектуальної і творчої діяльності учнів та забезпечити перехід від репродуктивних, формально-логічних дій до творчих. Творчі здібності забезпечують швидке набуття знань та умінь, закріплення й ефективне застосування їх на практиці. А це означає, що для розвитку творчих здібностей велике значення має розвиток психічних процесів – пам'яті, уваги, уяви, мислення, сприймання тощо.

Мислення школярів не адекватне мисленню вчених, діячів мистецтва, теоретиків. Школярі не створюють понять, образів, цінностей і норм, а засвоюють їх у процесі навчальної діяльності. В навчальній діяльності школярі відтворюють навчальний процес створення людьми понять, образів, цінностей і норм. Тому вивчення в школі всіх предметів слід будувати так, щоб воно, як писав Е.В.Ільєнков, "... в скороченій формі відтворювало дійсний історичний процес народження і розвитку... знань" [2, с.13].

Дидактична парадигма розвивального навчання базується на розумінні учня як суб'єкта пізнання, а навчальний процес розглядається не як сума наукових знань, їхнє засвоєння і відтворення, а як розвиток пізнавальних здібностей. Утверджується ідеал, що розвиває не саме знання, а спеціальне його конструювання, моделювання, методи пізнання. Такий концептуальний підхід має дати дитині радість успіху в розумовій праці, стати основою подальшого набуття нових знань.

Найефективніше творчість дитини розвивається в діяльності, що вимагає активного застосування її творчих здібностей, а саме – в самостійній пошуковій діяльності. До форм організації пошукової діяльності відносяться такі форми:

1. Система пізнавальних завдань, критеріями добору яких є: зв'язок із раніше засвоєним матеріалом; можливість логічного членування навчального матеріалу на чіткі короткі та елементарні завдання; наявність

протиріччя між опорними і новими знаннями; готовність школярів до участі в пошуковій діяльності.

2. Евристична бесіда. Метод сприяє організації частково-пошукової діяльності учнів, коли вони самостійно виконують тільки окремі кроки пошуку, а цілісне розв'язання проблеми досягається разом з учителем. Тому евристична бесіда доступна й для учнів слабо підготовлених, які вчаться логічно міркувати на зразках.

3. Метод аналогії. Суть його полягає в тому, що властивості одного об'єкта з'ясовуються на основі його подібності до іншого. Вірогідність здобутих знань на основі аналогії залежить від певних умов, а саме: 1) кількість спільних для обох предметів ознак має бути якомога більшою; 2) спільні ознаки мають бути істотними й охоплювати різні сторони порівнюваних об'єктів; 3) ознака чи спосіб дії, що передбачається в іншого об'єкта, має бути такого самого типу, як інші ознаки, спільні для обох предметів. У психології і педагогіці аналогія розглядається як найважливіший засіб розвитку мислення і творчих здібностей дітей (Д.М.Богоявленський, М.Н.Шарданов, М.С.Рожественський, П.М.Ердієв, С.П.Бондар та ін.).

4. Самостійне ознайомлення з новим матеріалом. Розвивальні функції цієї форми пошукової діяльності виявляються в тому, що вона передбачає самоорганізацію та виконання учнями багатьох взаємопов'язаних навчальних дій, спрямованих на один результат. Самостійно ознайомлюючись з новим матеріалом за підручником чи іншим джерелом, учень фактично виконує кілька сурядних завдань: визначає мету, вичленовує невідоме, зосереджує увагу на головному, встановлює послідовність дій, контролює їх.

5. Дослідницькі завдання створюють виняткові можливості для формування досвіду творчої діяльності учнів. Щоб захопити школярів дослідженнями, треба прищепити їм спочатку смак до вдумливого нагромадження та осмислення спостережень, проведення короткочасних експериментів з відомими об'єктами, які відкривають нові властивості.

Таким чином, формування досвіду пошукової діяльності учнів в атмосфері загального захоплення цікавою справою не лише має розвивальне значення, а й об'єднує процеси навчання й виховання, стимулює пізнавальні потреби та творчість учнів.

1. Державна національна програма "Освіта (Україна ХХІ століття)" – К., 1994.

2. Давыдов В.В. Проблемы развивающего обучения. – М.: Педагогика, 1986. – 416 с.

3. Король А. Традиційні та нетрадиційні методи навчання у розвитку творчих здібностей молодших школярів // Рідна школа – 2000. – №2 – С.29-30

МИСТЕЦТВОЗНАВСТВО

ВПЛИВ РОК-МУЗИКИ НА ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНИЙ СТАН У МОЛОДІЖНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Людмила Бойчук,

IV курс, музичний факультет.

Науковий керівник – Стасько Г.Є.,

кандидат педагогічних наук, доцент.

Як відомо, в організації позаурочної роботи, зокрема виховної, не можна не враховувати інтерес учнівської молоді до розважальних жанрів мистецтва. Як слушно зауважують провідні педагоги, цей інтерес сам по собі настільки природний, що робити з нього проблему – все одно, що перетворювати на проблему саму молодість. Адже музика – це не тільки високе мистецтво, а й елемент дозвілля учнів, частина їх способу життя. Тут діють свої закони, своя мода. Тому у шкільному вихованні ніяк не слід протиставляти один жанр іншому або обмежувати коло музичних спрямувань молоді. Нерідко художньо-естетичний розвиток особистості починається саме із залучення до кращих зразків популярної музики. Вже доведено, що "масова культура" – явище потрібне й обов'язкове як для дорослого, так і для дитини. І на її підґрунті (коли це роблять професіонали) можуть вирости яскраві пагони високої справжньої культури. Сьогодні молодь більше цікавиться естрадною музикою та питаннями, що пов'язані з нею. Проте в цьому інтересі варто шукати відповідні моменти для розвитку потреби спілкування з іншими жанрами музики. Спираючись на реальні захоплення учнів, справжній учитель може розкрити їм усе різноманіття музичного мистецтва. Відомо, що чимало форм естрадної музики полістилістичні (тобто вони містять елементи і класики, і джазу, і фольклору). Це, безперечно, привід до розмови про спадковість і традиції в музиці, її корені. Однак соціально-психологічний феномен величезної популярності серед молоді естрадної музики ще недостатньо враховується в позаурочній виховній роботі. Звичайно, сьогодні школа вже "відкрила двері" сучасним молодіжним ритмам. З'явилися такі форми організації молодіжного дозвілля, як дискотеки, клуби вихідного дня. Але вони й досі не заповнюють існуючий вакуум дефіцитної для молоді пізнавальної інформації про найбільш популярні жанри сучасної музики.

Корисним для музичного виховання молоді було б обговорення рок-музики, з приводу якого й досі ведуться гострі дискусії. Супротивники року звинувачують його у бездуховності і обмеженості, у надмірній гучності звучання, у потворному кшталті сценічної поведінки виконавців. Існує й інша точка зору, згідно з якою рок-музика є одним із різноманітних проявів сучасної культури, інтонації якої споріднені ритмам оточуючого життя, руху часу. Протилежність думок надає особливої актуальності цій

темі, тим більше, що жанр “року” достатньо утвердився у спілкуванні молоді з музичним мистецтвом і вже довгий час впливає на розвиток особистості його шанувальників. На нашу думку, молодь хоче і повинна знати історію виникнення рок-музики, її поширення, використання з гуманною і негуманною метою, набуття нею національних рис.

У другій половині ХХ ст. велике зацікавлення у молоді викликала рок-музика. Відповідно до неї застосовують ще термін “біг-біт” (“великий удар”).

Рок-музика – різновидність поп-музики. Причина зацікавленості молоді в тому, що вона доступна для самостійного виконання, що своєю посиленою звучністю породжує відчуття піднесеності і єднання слухачів (Пахмутова). Можна говорити про музичний стиль “рок” і рок-культуру. Як музичний стиль рок характеризується повторністю простих інтонаційних формул, метроритмічною схемою з акцентом на другій і четвертій долі, підвищеною гучністю електроінструментів і визначеною агресивністю настроїв. Рок-музика – це частина рок-культури, яка поєднує також манеру одягатися, спілкуватися, мислити. Для багатьох рок-культура – це відображення конфлікту поколінь, можливість виразити протест проти світобачення старших. В ідеології рок-культури покладена і відмова художнього наслідування, рок-фанатизм, коли музика в стилі “рок” розглядається як єдине можливе мистецтво. Фанатизм, на думку Г.Товстоногова, це добровільне рабство, яке робить людину замкнутою.

Соціальним наслідком впливу року на психіку людини стали агресивність і безвілля, тривога і байдужість, роздратування і меланхолія, безумство, спрямування на формування психічно невірнівної особистості.

Рок володіє позитивними якостями, хоча негативні переважають. Теоретик і ідеолог року Андерсен говорив, що “рок адресований не до вищих проявлень людського духу, а до його тіла. Мета року – сублімувати тіло людини, розчленити його з духом”. Суть року залишається незмінною, і вплив на психіку людини не змінюється, незалежно від тексту. Саме в цьому полягає велика небезпека, оскільки, як справедливо зауважив Родіон Щедрін, коли “музика отримує величезну аудиторію, з нею потрібно спілкуватись, як з током високої напруги”. Звідси бачимо, що однією з проблем, які стоять перед учителями та вихователями, є пошук зміцнення шляхів заохочення дітей і молоді до високого музичного мистецтва, формування у них правильних смаків, інтересів та музично-естетичних орієнтацій.

1. Алексеев Э., Андрукович П., Головинский Г. Некоторые вопросы теории и практики изучения массовых музыкальных вкусов // Вопросы социологии искусства. – М., 1979.

2. Жданов А.Ю. Индивидуальное и групповое восприятие рок-музыки // Сов. педагогика – 1991. – № 9.

3. Рок-музика: куди і звідки // Нова зоря. – 2000. – Ч.3-4.

4. Сохор А.Н. Музыка как вид искусства. – М., 1970

5. Юевич Ю.Е. Влияние рок-музыки на психофизиологию человека // Республиканская научно-практическая конференция на тему “Роль искусств в воспитании творческой личности” 26-30 ноября 1990 г. в г. Кировограде. Тезисы докладов и выступлений. – Кировоград, 1990.

ОСОБЛИВОСТІ АНСАМБЛЕВОГО АРАНЖУВАННЯ ТА ОБРОБКИ ІНСТРУМЕНТАЛЬНИХ ТВОРІВ ДЛЯ ДВОХ АКОРДЕОНІВ

Марина Булда,

IV курс, музичний факультет.

Науковий керівник – Черепанин М.В.,

доктор мистецтвознавства, професор.

Виховання музиканта є одним з головних завдань акордеонно-баянної педагогіки. Її досягнення неможливе без високохудожнього репертуару, різноманітного за жанром і виконавським стилем. Саме репертуар є базою для всебічного розвитку природних задатків музиканта-виконавця, його художньої інтуїції, музичного мислення, багатогранної та витонченої індивідуальної техніки.

Важливу роль у виконанні поставленого завдання відіграють аранжування (перекладення) музичної класики, що дає можливість акордеоністам і баяністам простежити еволюцію музичного мистецтва, відчутти стильові особливості музики, притаманні кожній епосі. Всі справжні шедеври музичного мистецтва відзначаються довічною актуальністю та непересічністю обраних ідеалів, неперевершеним рівнем художності, яскравим, оригінально-неповторним втіленням ідеї. Завдяки цим особливостям видатні твори закарбовуються в свідомості і хвилюють людство протягом усієї його історії.

Аранжування та обробки належать до видів художньої творчості. Розмежовуючи ці поняття, відзначимо, що “аранжування” – це переклад музичного твору для іншого (порівняно з оригіналом) складу виконавців. На відміну від “транскрипції”, яка є творчою обробкою і має самостійне художнє значення, аранжування зазвичай обмежується пристосуванням фактури оригіналу до технічних можливостей будь-якого іншого або декількох інструментів. В іншому випадку “аранжуванням” може бути полегшений виклад музичного твору для виконання на тому ж інструменті.

Аранжування передбачає різні способи викладу фактури твору, які дають можливість пристосувати оригінал до виразальних можливостей одного чи декількох інструментів, зміну звукової (тембрової) специфіки

твору, переосмислення артикуляції та динаміки. Непорушними мають залишатися мелодична, ладово-гармонічна основа оригіналу, а також його форма.

“Обробка” – в широкому розумінні слова означає видозміну нотного тексту музичного твору для виконання іншим інструментальним складом (дуетом, тріо, квартетом тощо). Часто обробки постають новим осмисленням твору у світлі творчих установок його автора.

Інше значення має “транскрипція”, яка передбачає вільне трактування завершеного музичного твору. Вона являє собою творче (більш сучасне, досконале) перетворення основ музичного твору: ладову варіантність тематизму, збагачення гармонії, насичення фактури елементами поліфонії, переосмислення композиційної структури. Автор транскрипції є співавтором творця оригіналу (Й.Штраус – І.Яшкевич. Вальс “Весняні голоси”).

Аранжування та обробки сприяють підвищенню професійної майстерності музикантів, спонукають їх до пошуку специфічних прийомів гри, які наближають звучання акордеону до оригіналу, розширюють виражальні можливості акордеонного ансамблю, прилучають широку слухачьку аудиторію до скарбниці музичного мистецтва.

Виконуючи переклад того чи іншого музичного твору, важливо зрозуміти різницю між творчим ставленням до оригіналу і формальним його переписуванням. Музичний твір, призначений для аранжування, обов’язково має відзначитися високими художніми якостями. Нова версія твору повинна бути адекватна емоційно-образному змісту оригіналу.

У підборі репертуару для аранжування недоцільно використовувати твори зі специфічною фортепіанною фактурою, бо вони стають зовсім незручними при перекладі. Фактура повинна відповідати специфіці акордеону. Фактурні можливості двох акордеонів досить різноманітні, вони прямо пропорційні кількісному складу ансамблю.

Акордеону найбільше відповідає звучання органа, фісгармонії, бандонеона, а також духових (дерев’яних) інструментів. Об’єднуючим фактором звукоутворення на цих інструментах є повітряний струмінь, який призводить до звукових коливань. Тому найбільш відповідним характеру звучання і фактурних можливостей двох інструментів є виконання акордеоністами органних творів (Й.С.Бах. Токката і fuga ре-мінор).

В акордеонному ансамблі переконливо звучать також твори, написані для струнно-смічкових інструментів, що дозволяє виконавцям зберегти у недоторканості емоційно-образний зміст оригіналу з такими витонченими прийомами гри як *detache*, *tremolo*, *rikochet*, *vibrato*, *pizzicato* (Г.Дініку. Румунський весняний хоровод).

Звучання ударних інструментів можна відтворити ударами кистю руки по міху, правому та лівому півкорпусі акордеона. Це дає відповідний звуковий ефект і значно доповнює можливості ансамблю.

Не у всіх випадках доцільно імітувати “інструмента-оригіналу”, а саме його природні недоліки (згасаючий звук фортепіано, статичний звук органа). Завдання виконавців полягає в тому, щоб повноцінно виразити ідею твору усіма наявними засобами. Співучий, благородний тон акордеона “живе”, “дихає”, “розвивається”, і це відкриває перед виконавцями широкі перспективи для високохудожнього виконання музики, написаної для інших інструментів. Завдяки цьому фортепіанна кантілена набуде в акордеонному ансамблі більшої наспівності, а виразність органних творів збагатиться різноманітністю артикуляційних відтінків і пластикою динамічного розвитку. Отже, природні можливості двох акордеонів можуть суттєво посилити художню образність оригіналу.

Музичний твір, визначений для аранжування, має бути варіантним відносно тембрового втілення. Перевага акордеоністів над іншими виконавцями полягає в тому, що всі академічні інструменти (за виключенням органа) за своїми звуковими якостями “монохромні”, “одноколірні”, лише з одним-єдиним тембром. Звук сучасного акордеона “поліхромний”, “різноколірний”, або, як кажуть, багатотембровий. Ця характерна особливість інструмента має бути використана автором аранжування. За допомогою тембрових реєстрів можна відтворити звучання оригіналу або ж збагатити твір новими звуковими барвами. Важливо *виразити* характер твору за допомогою наявних тембрів. Різноманітні можливості їх комбінування у дуеті акордеонів дозволяють виконавцям вдало підбирати “кольорову гаму” для творів різних стилів і епох.

За своєю динамічною природою акордеон – камерний інструмент. Ця якість властива і дуету акордеонів, тому в цьому ансамблі найбільш переконливо звучать твори, призначені в оригіналі для інструментів, які мають однакові динамічні можливості.

Узагальнюючи вищесказане, можна зробити висновок, що для аранжування важливими є фактурні особливості оригіналу та звукова специфіка конкретного інструмента. До категорії інструментів, природа вираження яких несумісна з акордеонною, відносяться переважно фортепіанні твори Ф.Ліста, Ф.Шопена, К.Дебюссі, О.Скрябіна, С.Рахманінова. Більшість з них є специфічними за фактурою та звуковими ефектами (визначальну роль у створенні художнього образу відіграє педаль).

Це ж саме можна сказати і про симфонічні твори з насиченою, багатоплановою фактурою, гранично напруженою динамікою, неповторним тембровим колоритом.

У той же час ансамблевий репертуар акордеоністів можна суттєво розширити за рахунок творів для органа, струнно-смичкових та духових інструментів. Сюди також можна віднести певну частину фортепіанної, оркестрової, легкої розважальної та джазової музики. Зі звуковим тоном акордеона пов'язані твори, які мають фольклорну основу (обробки народних мелодій, академічна музика з опосередковано вираженими національними особливостями).

Все це дає аргументовані підстави стверджувати, що ансамблеве аранжування та обробка інструментальних творів для двох акордеонів є однією із кращих можливостей творчого перетворення оригіналу, його нового переосмислення.

1. Давидов М. Теоретичні основи перекладення інструментальних творів для баяна. – К., 1977. – 120 с.
2. Давыдов Н. Методика переложений інструментальних произведений для баяна. – М., 1982. – 215 с.
3. Липс Ф. О переложениях и транскрипциях // Баян и баянисты. – Вып 3. – М., 1977. – С.86-108.
4. Сурков А., Плетнев В. Переложение музыкальных произведений для готово-выборного баяна. – М., 1977. – 151 с.
5. Міщенко О. Перекладення музичних творів для дуету баянів / Навчально-методичний посібник. – Харків, 2000. – 254 с.
6. Мельник О. Київський дует // Музика. – 1976. – № 2. – С.32.
7. Музыкальная энциклопедия. – Т.1. – М., 1973. – С.193; Т.3. – С.1070
8. Харитонов Б. Значення інструментального ансамблю в розвитку музиканта-виконавця // Музика. – 1973. – № 2. – С.294.

ВІЗУАЛЬНЕ МИСТЕЦТВО ПОСТМОДЕРНІСТСЬКОГО ПЕРІОДУ В УКРАЇНІ

Ігор Васюта,
IV курс, Інститут культури і мистецтв.
Науковий керівник – *Хом'як Л.В.,*
кандидат мистецтвознавства, доцент.

Стан сучасного мистецтва кінця ХХ – поч. ХХІ ст. провокує певні маніфестовані аспекти ідей постмодернізму. Відтак, починаючи з другої чверті ХХ ст., у наукових теоретичних розробках почали з'являтися неакадемічні варіанти підходів до тлумачення явищ культурного життя. Так, аналітики-постмодерністи, створюючи міждисциплінарну методологію, спиралися на праці таких філософів, як Мішель Фуко, Юрген Габермас, Поль Фаєрбенд, Жан Франсуа Ліотар, Жан Бодріяр та багато

інших, які розглядали симптоми новочасного пізнавального непорозуміння і як ліки на хворобу “апокаліптичного відчаю” сучасної людини, і як ціннісний додаток до спадщини людства [1, с.66, 67]. Сьогодні ж творчість митців ситуації “пост” реакціонує, апелює до глибинного осмислення, оформлення та озвучення людського довілля, емоційних спостережень, плину думок, досвідів та інших нашарувань, веде особливий діалог із сучасною культурою та індивідом. Саме так народжується сучасне мистецтво, як і, зрештою, мистецтво будь-якої іншої епохи, з тією різницею, що досі ми мали справу з “результатом”, а в наші дні є можливість зафіксувати “процес”, “становлення”, “життєвий потік”.

Розпочинаючи безпосередній екскурс у візуальне мистецтво постмодерністського періоду України, зауважимо, що у контексті більшості європейських мов існує для такого мистецтва спеціальний термін. Так, наприклад, англійською воно називається contemporary art. На відміну від modern-art – мистецтва, яке створюють у наш час та яке, проте, за природою своєю є більш традиційним. У нашій культурі ж обидва ці терміни перекладаються як “сучасне мистецтво” [2, с.16, 17].

Втративши домінуючі позиції, твориться станкова композиція, котра залишалась у якості локального об'єкта, в якому концентрується особистісний бренд художника або ж розкривається ще одна паралель його потенціалу. За відсутності в Україні розвинутої інфраструктури музеїв сучасного мистецтва та відповідних дослідницьких центрів, “картина” залишається основним знаковим показником художнього життя у традиційно-існуючій системі його “музеефікації” [3, с.5]. Проте зауважимо, що чимало проектів відбувалось в Україні за сприяння міжнародного фонду “Відродження” в особі Джорджа Сороса, що дало змогу ідентифікувати певні параметри постмодерністської ситуації. Так, завдяки київському центру сучасного мистецтва постав проект “Актуальні візуальні студії”, що мав на меті виробити певний системний, базовий підхід в освоєнні актуальних практик сучасного мистецтва. Такий проект було реалізовано у формі міжнародних майстерень-лабораторій з актуальних напрямків сучасного мистецтва: public art, цифрова фотографія, перформанс, арт фільм, серія Інтернет-конференцій з теорії та філософії сучасного мистецтва (квітень–жовтень, 1999). Почасти, чи не кожного місяця Центр Сучасного Мистецтва при НаУКМА анонсує про ряд проектів (2001-2002) [4, с.2]: “Знайдені речі” (у співпраці з ЦСМ м.Одеса), куратори: Кульчицький, А.Тараненко, О.Михайлівська; “NO FLASH” (твори чеських художників), куратори: Мартін Достал, Ян Черни; виставка Тоні Ослера (США) – відеоарт, куратор Мілада Слізінська; фестиваль відео-арту “Dreamcatcher”, куратори: Н.Пригодич, О.Жук; виставка “Не тільки шоколад” (Швейцарія), куратори: Бернард Бішшоф, Андреас Майер; виставка “Come-in” (німецький культурний інститут “Гете-інститут”),

куратори: Фольке Альбу, Ренате Гольдман; виставка “Скульптура” Мірослава Маслянка (Польща), куратор Юрій Онух (інсталяція) [5].

Отже, загальна інтерпретація культури і мистецтва останніх 30-и років віддала перевагу індивідуалізові автора, його майстерності врівноважити почуття суспільні з особистими переживаннями, виразно підкреслити творчістю те, що розділяє, і те, що єднає людину з культурною спадщиною та сьогоденням. А рівновага, балансування раціонального та ірраціонального чинників у формуванні історично-культурних міфологем – основа постмодерністської науки.

1. Лосик О. Методологія в сучасному мистецтвознавстві: ситуація “пост” // Образотворче мистецтво. – 2002. – №4. – С. 66-67.
2. Ройбурд О. Живе мистецтво // Двадцять художників України: Альбом – К., 2000. – С. 16-17.
3. Мельник В. Репозиція // Репозиція: Каталог. – Івано-Франківськ: Місто-НВ, 2002. – С. 5.
4. Мережа сучасного українського мистецтва: Довідник / Упорядник Кіт К. – К., 1999.
5. Прес-релізи проєктів Центру Сучасного Мистецтва при НАУКМА (м. Київ. 2001-2002).

ВИКОНАВСЬКО-ПЕДАГОГІЧНІ ПРИНЦИПИ ПРОФЕСОРА КИЇВСЬКОЇ КОНСЕРВАТОРІЇ ГРИГОРІЯ БЕКЛЕМІШЕВА

Ірина Гречанюк,
ІІІ курс, Інститут культури і мистецтва
Науковий керівник – *Кальмучин-Дранчук Т.А.*,
Заслужена артистка України, доцент

На теренах українського піаністичного мистецтва початку ХХ ст. особливого значення набуває культурно-просвітницька, виконавська, педагогічна діяльність професорів Київської консерваторії – Володимира Пухальського, Фелікса Блуменфельда, Генріха Нейгауза та Григорія Беклемішева.

Основу фортепіанної педагогіки київських викладачів-піаністів склали методичні засади петербурзької піаністичної школи, зокрема школи Т.Лешетицького, яка орієнтувалась на перевагу перлинної техніки над монументальною, відзначалась обмеженістю репертуару, який складався в основному з творів композиторів-романтиків (Ф.Шопен, Ф.Ліст, Р.Шуман), та перевагою салонної музики.

Натомість з появою в Києві Г.Беклемішева, випускника Московської консерваторії, концертуючого піаніста, мистецтвознавця, відбуваються

позитивні прогресивні зміни у сферах музичної освіти, фортепіанного виконавства та педагогіки.

З 1923 року Беклемішев очолив аспірантуру на фортепіанній кафедрі, бере участь у реорганізації структури музичних навчальних закладів, ініціює поділ музичної освіти на три ступені.

З перших днів перебування Беклемішева в Києві його активна концертна, культурно-просвітницька діяльність стає фундаментом новітніх пошуків у сфері виконавської та педагогічної творчості. Основною методичною базою цих нововведень є “музично-історичні демонстрації” – цикл концертів-лекцій, проведених Беклемішевим протягом 1924-1928 років, який включав більше 2000 творів різних епох і стилів, що виконувались у хронологічному порядку. “Історичні демонстрації” підкреслили характерні риси виконавчого стилю Беклемішева, а саме: глибоке знання та відчуття стилістики, музичної форми твору, яскравість та віртуозний блиск виконання, темброве багатство звучання інструмента, висока техніка володіння піаністичним туше.

На цій основі формуються педагогічні принципи піаністичної школи Беклемішева – школи індивідуальних творчих пошуків розвитку особистості піаніста. Визначимо її характерні риси:

1) важливим джерелом розширення інтелектуальних та музикознавчих горизонтів студентів Беклемішев вважав насамперед репертуарну базу піаніста. В класі звучала велика кількість творів Й.С.Баха, Ф.Ліста, С.Рахманінова, Л.Бетховена, О.Скрябіна; з українських композиторів – твори В.Лисенка, В.Косенка, В.Барвінського, Р.Ревуцького, Б.Лятошинського;

2) великого значення набувала робота над технікою піаністичного туше, знаходження правильного прийому, способу дотику до клавіатури. Кругові рухи зводились до мінімуму, натомість Беклемішев рекомендував користуватись зібраною кистю;

3) у сфері педалізації, яка трактувалась як живописна палітра, відпрацьовувались різноманітні прийоми педальної техніки – півпедалі, чвертьпедалі, майстерне використання лівої педалі;

4) важливим напрямком методики Беклемішева була робота над фортепіанною технікою. Своїм студентам Г.Беклемішев радив грати гами і арпеджіо у всіх видах, але грати художньо, обдумано. До речі, він перший з київських педагогів увів гру послідовностей арпеджіо (11 акордів у всіх тональностях).

Отже, культурно-просвітницька та педагогічна творчість Г.Беклемішева в Київській консерваторії стала джерелом новітніх напрямків українського фортепіанного мистецтва 20-30-х років ХХ ст. Продовжуючи традиції класичного виконавства та педагогіки, Г.Беклемішев спрямував свою діяльність на пропаганду світової фортепіанної музики, на формування піаністичної школи, основним гаслом якої став індивідуальний розвиток творчої особистості студента – виконавця-інтелектуала.

1. Беклемішев Г.М. Психофізичні основи сучасної фортепіанної техніки // Рад. музика. – К., 1938. – №4.
2. Кузьмін М. Зарубіжні сторінки музичного життя Києва. – К., 1972.
3. Курковський Г.В. Педагогі – піаністи Київської консерваторії 1913-1933 років. У кн. Українське музикознавство. – Вип.2. – К., 1967.
4. Нейгауз Г. Об искусстве фортепианной игры. – М., 1961.
5. Хурсина Ж. Выдающиеся педагоги-пианисты Киевской консерватории 1917–1938 годов. – К.: Музыка, 1990.

ЄВГЕН КОЗУЛЬКЕВИЧ – ФУНДАТОР ПРОФЕСІЙНОГО СКРИПКОВОГО МИСТЕЦТВА ПРИКАРПАТТЯ

Тетяна Данчлик,
магістрант Інституту культури і мистецтв.
Науковий керівник – *Волощук Ю.І.,*
кандидат мистецтвознавства, доцент.

Період другої половини ХХ століття позначений активним поживленням концертного життя на Прикарпатті, розвитком виконавської школи. Такий якісний поступ був пов'язаний з удосконаленням системи музичної освіти, пошуком нових педагогічних і методичних принципів навчання гри на скрипці, а також спадкоємністю міцних виконавських традицій, закладених представниками галицької скрипкової школи, серед яких одне з провідних місць займає Євген Козулькевич.

Майбутній музикант народився 13 жовтня 1904 р. у м. Снятині. Закінчивши гімназію в Коломиї, хлопець вступив у Вищий музичний інститут, де вивчав скрипкову гру у професора Й.Москвичіва (1926-1928 рр.).

Протягом 1928-1930 рр. вчився також на “концертних курсах” (Львів), після закінчення яких пішов працювати у Вищий музичний інститут педагогом класу скрипки. Паралельно навчав скрипкової гри у філіалі цього ж інституту в Перемишлі.

У 30-ті рр. великою популярністю серед музичної громадськості користувалося тріо у складі Є.Козулькевича (скрипка), І.Негребецької (фортепіано), О.Красіцького (віолончель). У виконанні цього колективу неодноразово звучали твори Генделя, Бетховена, Чайковського, Барвінського.

Оцінюючи один із виступів ансамблю, музична критика писала: “15. III відбувся концерт в честь Т.Шевченка в залі Народного Дому в Перемишлі... Фортепіанне тріо а-моль П.Чайковського бездоганно виконане професорами Музичного інституту в Перемишлі п. Негребецькою, п. Красіцьким і п. Козулькевичем. Може, спочатку віолончель вступила трохи задискретно, та зате цілість зробила найкраще враження, перш за все завдяки мистецькій гри п. Негребецької та п. Козулькевича, який має

прекрасний тон в ніжних партіях...” [6].

Скрипаль і педагог Євген Козулькевич продовжив свою творчу концертно-виконавську і педагогічну діяльність у радянський період. Зокрема, протягом 1945-1950 років Є.Козулькевич працював викладачем у музичній школі м. Коломиї, а в 1950-1975 рр. – в Івано-Франківському музичному училищі та обласній філармонії. Євген Козулькевич помер 23 жовтня 1979 року в Івано-Франківську.

За час творчої та педагогічної праці в Івано-Франківську Євген Козулькевич брав активну участь у концертному житті міста та області. Він неодноразово виступав із сольними концертами, був учасником різноманітних музичних імпрез з нагоди державних свят чи ювілеїв визначних діячів культури і мистецтва.

Скрипаль виховав цілу плеяду відомих на Прикарпатті музикантів, які продовжували виконавські та педагогічні традиції свого наставника. Серед таких відзначимо народного артиста України, професора Петра Терпелюка, голову циклової комісії оркестрових струнних інструментів Івано-Франківського державного музичного училища імені Дениса Січинського, викладача-методиста Романа Шиптура, викладача Івано-Франківської дитячої музичної школи №1 Наталію Стасів, завуча Тисменицької дитячої школи мистецтв Ореста Коцовського та багато інших.

Ознайомлення з рецензіями музичних критиків на сольні та ансамблеві виступи Євгена Козулькевича дає підстави стверджувати, що його концертно-виконавський стиль увібрав у себе деякі риси виконавської манери польських скрипалів-романтиків, зокрема, виразність кантилені, теплоту звука, багатотембровість, експресивність, поривчастість. Багато технічних прийомів були теж запозичені з європейських скрипкових шкіл: стакато-воландо, спікато, мартеле, пічикато пальцями лівої руки, флажолети.

Важливу роль у формуванні виконавської манери Євгена Козулькевича відіграли традиції народного виконавства, пов'язані з особливостями західноукраїнського фольклору. Наприклад, гра детаще коротким смичком у швидкому темпі (наближене до сотіє), широке використання мелізматики (морденти, форшлаги, трель), гіссандо, інструментальна речитація, імпульсивне вібрато – риси, які беруть свої витoki від побутування народної музики. Ці прийоми шедро представлені у творах українських композиторів для скрипки (В.Барвінського, М.Гайворонського, І.Левицького, С.Людкевича, Р.Придаткевича), які часто включалися у репертуар прикарпатського скриपालя.

Для гри скриपालя Є.Козулькевича притаманне поєднання як романтичних, так і реалістичних рис. Його звук відзначався виразністю та різнобарвністю. Глибина думки і почуття з'єднувались в урівноваженій манері виконання. В інтерпретації віртуозно-романтичних творів Паганіні, Ернста, В'єтана, Венявського на перший план виходили суб'єктивно-романтичні риси. В класичних творах виконавець акцентував увагу на

об'єктивних рисах трактування, а суб'єктивне відходило на другий план.

Виконавська та педагогічна діяльність Євгена Козулькевича позитивно позначилася на активізації музичного життя в Івано-Франківську, сприяла популяризації кращих скрипкових творів зарубіжних та українських композиторів серед широкої громадськості Прикарпаття, поклала початок професійному навчанню гри на скрипці в музичному училищі імені Д.Січинського.

1. Волощук Ю.І. Концертно-популяризаторська діяльність провідних скрипалів Галичини у 30-х роках ХХ століття // Питання культурології: Зб. наук. праць. – К.: Вид-во КНУКІМ, 1999. – С. 27-36.
2. Волощук Ю.І. Музичні навчальні заклади Галичини у підготовці скрипалів-професіоналів і аматорів. – К.: Знання, 1999. – 46 с.
3. Козулькевич Є. Українська скрипкова література // Українська музика. – Львів, 1938. – Ч.2. – С. 27-29.
4. Концерт скрипалів // Українська музика. – Львів, 1939. – Ч.1. – С. 60-63.
5. Крих Т. Юрій Крих: Спогади. Статті. Рецензії. Листування. – Коломия: Вік, 1996. – 96 с.
6. Михальчишин Я. З музикою крізь життя. – Львів: Каменяр, 1992. – 232 с.

ТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ НАРОДНОГО ВОКАЛЬНОГО АНСАМБЛЮ “РОСИНКА” ПРИКАРПАТСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМ. В. СТЕФАНІКА

Ірина Кучер,
IV курс, музичний факультет.
Науковий керівник – *Ортинська М.З.,*
Заслужений працівник культури України,
доцент.

“Росинка”... Таку ніжну і чисту назву дали слухачі багато років тому ансамблеві Івано-Франківського педагогічного інституту ім. В.Стефаніка. І підбір виконавців, і манери їхнього співу відповідають назві. Коли слухаєш “Росинку”, здається, що лунає солов'їна пісня.

Про “Росинку” писали, говорили, нею захоплювались, її слухали по радіо, дивились на екранах телебачення та інтербачення, запрошували на концерти, знімали кінофільми...

А почалося все ще в далекому тисяча дев'ятсот шістдесят шостому. Коли готувалися до чергового концерту дівчата першого курсу музично-педагогічного факультету під керівництвом Христини Михайлюк (нині доцента кафедри методики музичного виховання співів та диригування, заслуженого працівника культури України), вирішили заспівати кілька пісень невеликою групою. І ось одного березневого вечора ведучий ого-

лосив, що виступатиме новостворений ансамбль. З трепетом у серці на сцену вийшли шість молодих вродливих дівчат і заспівали про весну, про кохання. Від тоді 8 березня для них подвійне свято. Адже саме в цей день 1967 р. у стінах рідного вузу відбувся перший концерт колективу.

Репертуар ансамблю налічує велику кількість творів. Це і народні пісні, і класика, і сучасні твори. “Росинка” – пропагандист творчості композиторів Прикарпаття. В репертуарі ансамблю пісні Б.Юрківа, Є.Лещук, Д.Циганкова, В.Іжака, І.Фіцаловича. Багато обробок здійснюють сама Х.Михайлюк і учасниці ансамблю.

Цікавою сторінкою біографії колективу стали зйомки в Карпатах у таких музичних фільмах: “Червона рута” разом з народними артистами С.Ротару, В.Зінкевичем, Н.Яремчуком, “Телеграми, телеграми...”, “Верховино, світку ти наш”, “Де Черемоша хвилі плинуть”.

У 1978 р. ансамбль отримав звання народного. Крім того за 35 років творчої діяльності здобуто безліч нагород, медалей. “Росинка” є чотириразовим лауреатом телеконкурсу “Сонячні кларнети”, лауреатом першої обласної премії ім. В.Стефаніка, багатьох міжнародних конкурсів.

“Росинка” багато гастролювала в Україні і за її межами. В 1970 р. на запрошення народного артиста Радянського Союзу І.Козловського ансамбль їде у Москву на святкування 100-річчя з дня народження В.Стефаніка. Брала участь у фестивалях в Баку, Ленінграді, виступали в Чехословаччині, Румунії. В рамках фестивалю “Спадщина 91” виконували для гостей з Канади українські співанки. Під час святкувань 50-річчя військово-морського флоту у Севастополі виступають разом з відомими народними артистами Є.Мірошниченко та Д.Гнатюком.

“Росинка” залишила помітний слід в розвитку культури нашого краю. Не кожен ансамбль може похвалитись таким творчим доробком: випущено три платівки, один компактдиск, аудіокасети, надруковано чотири збірники пісень з репертуару ансамблю.

Сьогоднішні учасниці “Росинки” – доценти вузу, заслужені працівники культури України – О.Молодій, М.Ортинська, О.Черсак, випускниці музичного факультету – І.Жеребецька, викладач ДМШ №3, З.Регета, артистка філармонії і незмінний керівник ансамблю Х.Михайлюк.

Ансамбль “Росинка” – гордість університету, ніжна перлина Прикарпаття і всієї України.

ПЕДАГОГІЧНЕ КЕРІВНИЦТВО ПРОЦЕСОМ СПРИЙМАННЯ МУЗИКИ МОЛОДШИМИ ШКОЛЯРАМИ

Тетяна Лало,
IV курс, педагогічний інститут.
Науковий керівник – Лана І.Ю.,
кандидат педагогічних наук, доцент.

Розвинути чутливість дітей до музики, ввести їх у світ добра й краси, відкрити в музиці животворне джерело людських почуттів і переживань – основне завдання вчителя музики. Великого значення у цьому процесі набуває вмiла і цілеспрямована музично-виховна робота педагога [3, с.56].

Основою всіх форм залучення до музики, як вважав Д.Кабалевський, є справжнє, пережите і продумане сприймання [4, с.38]. В напрямку розвитку теорії музичного сприймання було зроблено багато досягнень, проте, незважаючи на це, залишається недостатньо дослідженою проблема педагогічного керівництва сприйманням музики школярами, зокрема учнями молодшого шкільного віку.

Керівництво музичним сприйманням, як вважає О.Я.Ростовський, полягає у доцільному впливі на слухачів з метою організації і координації їхньої музичної діяльності [4, с.40].

Незважаючи на значні досягнення у пошуках ефективних шляхів покращення музичного сприймання учнями, все ще залишаються не систематизованими методи, які активізували б цей процес. Одним із них є метод добору влучних визначень. Відомо, що діти часто відчувають труднощі при доборі потрібних слів для висловлення своїх вражень від музики. А кількість слів, які вони розуміють, значно більша від кількості слів, якими вони користуються. Тому необхідно поступово розширювати їх словниковий запас. Збагаченню музичного досвіду і лексичного запасу школярів сприятиме наочність з емоційними характеристиками музики. Це стимулюватиме учнів, які недостатньо володіють лексичним багатством мови, до глибшого усвідомлення своїх музичних вражень і переживань [4, с.43].

Активізації музичного сприймання сприяє метод контрасту, порівняння, який ставить перед педагогом важливі завдання – знаходити такі об'єкти для порівняння, які б допомагали розвивати музичні здібності, спонукали б до більш глибокого проникнення в музичний образ. Чим контрастніші твори, тим швидше і краще вони сприймаються молодшими школярами. Поступово вчитель використовує контрасти м'якші і менш помітні. Ефективність методу порівняння зумовлюється тим, наскільки глибоко діти орієнтуються в засобах музичної виразності [1, с.73].

Для усвідомлення ролі конкретних елементів музичної мови використовується метод руйнування початкового образу. Шляхом навмисної зміни будь-якого елемента музичної мови показуємо їм, якою стає музика, якщо

цей елемент використаний інакше. Така зміна виконання допоможе учням відчутти естетичну виразність ритму, темпу, динаміки, регістру або штриха в даному творі [4, с.50].

Надзвичайно зручною формою зіставлення подібних творів є метод музичної колекції. Можна скласти колекції на різні теми: музичні жанри (танці, дитячі марші, колискові пісні), теми як “шарманки”, “птахи”, “море”, “ріки”. Є колекції, в яких поєднують оригінали з їх обробками – одні і ті ж твори в різних обробках; колекції творів композиторів різних національностей; твори для різних інструментів і оркестрів [2, с.6].

Наступним є метод асоціативного пошуку, який активно використовував у своїй практиці Б.Яворський. Найчастіше – це сполучення ліній, кольорових розводів. Зорові асоціації учнів поглиблюють сприймання музики в процесі графічної передачі теми твору або його фрагмента, зображення в кольорі динаміки музичного образу [2, с.8].

Ефективним є метод вокалізації тем, широко використаний у практиці Гродзенської Н.Л. Його застосування сприяє тому, що учні краще запам'ятовують фрагменти твору і можуть простежити за розвитком у процесі звучання музики. Насамперед потрібно знайти динамічні відтінки і уявити собі зміст музики, пережити настрій, почуття, які хотів передати композитор [2, с.10].

Як показує практика, кожен з цих методів володіє значним виховним потенціалом: позитивно впливає на розвиток музичного сприймання, сприяє розвитку мислення, уваги, пам'яті в бесідах про музику. Як зазначає Печерська: “На уроці слід враховувати “суб'єктивність” сприймання музичного твору” [2, с.20].

На нашу думку, лише комплексне забезпечення виділених методів може стати основою музичного розвитку учнів, а отже і основою керування музичним сприйманням школярів.

1. Асаф'єв Б.В. Избранные статьи о музыкальном просвещении и образовании. – 2-е изд. – Л.: Музыка, 1973. – 144 с.

2. Печерська Е.П. Уроки музики в початкових класах. – К.: Либідь, 2001. – 272 с.

3. Програми та поурочні методичні розробки для 1-2 класів загальноосвітніх шкіл. – Тернопіль: Богдан, 2001. – 55 с.

4. Ростовський О.Я. Педагогіка музичного сприймання. – К., 1997. – 248 с.

ОСНОВНІ ЗАСАДИ КЛАВІРНОЇ ТЕХНІКИ ЖАНА-ФІЛІПА РАМО

Христина Томенчук,
ІІІ курс, Інститут культури і мистецтв.
Науковий керівник – *Таран І.М.,*
кандидат педагогічних наук, доцент.

Жан-Філіп Рамо – славетний музикант першої половини XVIII ст., автор великої кількості творів, органіст, клавесиніст, скрипаль, теоретик, педагог. Клавірним творам Ж.-Ф.Рамо притаманні типові риси французької національної музичної культури: естетика гарного смаку, раціоналізм, вишуканість, театральність, почуття колориту, блискуча фактура.

Основні засади клавірної техніки Ж.-Ф.Рамо представлені у передмові до другого зошита п'єс під заголовком “Метода пальцевої механіки”. Зміст зошитів, як і фактура клавірних творів композитора, засвідчували неабияку зацікавленість питаннями виконавської віртуозності. Автор стверджував, що досконалість гри на клавирі полягає передусім у правильних рухах пальців і вказував на великі можливості розвитку природних здібностей виконавця за умови впертої, цілеспрямованої, свідомої роботи. Ж.-Ф.Рамо домагався зрівняння усіх пальців і широко використовував підкладання першого пальця. Впровадження аплікатурного прийому перекладання всієї кисті руки через перший палець – дуже важливе технічне нововведення, що було на часі в першій половині XVIII ст. Його застосовували Ж.-Ф.Рамо, Д.Скарлатті, Й.С.Бах. Підкладання першого пальця сприяло швидкому прогресу пальцевої техніки.

Однак у поглядах Ж.-Ф.Рамо на розвиток клавірної техніки існувала деяка історична обмеженість, як результат характерного на той час механістичного світогляду. Композитор вважав, що складний процес вправ можна звести до простої механіки, а в своєму ставленні до ігрового апарату Ж.-Ф.Рамо радив уникати рухів верхніх частин руки і наголошував, що рука повинна бути “ніби мертвою”, лише підтримувати пальці.

Основні правила пальцювання Ж.-Ф. Рамо:

- рухи кожного пальця повинні бути самостійними, незалежними від рухів інших пальців. Навіть при перенесенні руки з одного місця клавіатури на інше палець повинен натискати клавішу лише за допомогою власного поштовху;
- пальці мають падати на клавіші, а не вдаряти по них, а також ніби “протікати” послідовно один за одним;
- ніколи не обтяжувати удару пальців натисканням руки; нехай рука, підтримуючи пальці, зробить їх удар більш легким;
- рух пальців повинен бути досить рівним, завдяки чому і створюється легкість та швидкість;
- виконувати трелі з верхнім, а морденти – з нижнім додатковим тоном;

- потрібно навчитися підкладати великий палець під інші і навпаки, перекладати пальці через великий. Цей спосіб є вдалим, коли трапляються дієзи чи бемолі;

- уникати взяття дієзів і бемолів, тобто верхніх клавіш 1-м і 5-м пальцями, особливо *roulements*; старатися, щоб 1-ий палець був на клавіші, яка знаходиться перед дієзом або бемолем – це полегшить виконання.

Якість дотримання всіх цих правил значною мірою залежить від гнучкості кисті. Рухи рук при цьому повинні бути м'якими і легкими. Відчувши, що рука сформувалася, слід зменшувати висоту посадки до тих пір, поки лікті не стануть дещо нижче рівня клавіатури. Внаслідок цього рука ніби “прилипне” до клавіш, що надасть виконанню необхідної гнучкості.

В наш час клавірні твори Ж.-Ф.Рамо користуються значною популярністю і входять до відомих педагогічних видань. Вони є праобразом майбутніх технічних прийомів класичної фортепіанної музики.

1. Алексеев А.Д. Из истории фортепианной педагогики. – К.: Муз. Україна, 1983 – 161 с.
2. Кашкадамова Н.Б. Мистецтво виконання на клавішно-струнних інструментах. – Тернопіль: Астон, 1998. – С. 75-96.
3. Курковський Г. Про виконання фортепіанної музики французьких клавесиністів // Курковський Г. Питання фортепіанного виконавства: 36 статей. – К.: Муз. Україна, 1983. – С. 89-101.
4. Копчевський Н. А. Клавирная музыка. Вопросы исполнения. – М.: Музыка, 1986. – 96 с.
5. Малиньон Ж. Ж.-Ф.Рамо. – Санкт-Петербург: Музыка, 1983. – 78 с.

ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ І СПОРТ

ПОСТАВА – ІНТЕГРАЛЬНИЙ ПОКАЗНИК ЗДОРОВ'Я ДІТЕЙ ТА ПІДЛІТКІВ

Святослав Ковалюк,
IV курс, факультет фізичного
виховання і спорту.
Науковий керівник – Попель С.Л.,
кандидат медичних наук, доцент.

Актуальність теми. Практично здорові діти складають сьогодні тільки 1-4% дитячого населення. Кількість дітей з порушенням постави в Україні за останні 30 років збільшилась у 3 рази і складає від 60 до 80%, тобто, в середньому четверо дітей із п'яти мають помітні деформації опорно-рухового апарату. В той час як у 1963 р. при обстеженні дітей м. Києва спеціалістами НДІ травматології і ортопедії ім. Г.І.Турнюра порушення постави було виявлено лише у 26,4% дітей. Поширеність плоскостопості складає сьогодні 40%, що також у 2,5 рази більше, ніж на початку 60-х років (15%) [1, 2].

Майже кожна третя дитина має деякі ознаки сполучнотканинних дисплазій, а це, в свою чергу, призводить до збільшення патології не лише рухового апарату, але й основних органів і систем, таких як серцево-судинна, сечовидільна, дихальна, система травлення та інші [3]. У 2-3 рази збільшилась частота виявлення тяжких форм сколіозу, інтенсивно наростають прояви дистрофічних змін опорно-рухового апарату, наприклад, ранній остеохондроз і остеопороз. Це сприяє росту травматизму, зв'язаного зі зниженням стійкості опорно-рухового апарату навіть до мінімальних пошкоджень. У 70% дітей спостерігається недостатня мінералізація кісткової тканини з порушенням її архітекtonіки. У таких дітей в 2-2,5 рази довший термін відновлення після травм.

Тому **метою** нашої роботи було дослідження постави тіла як інтегруючого показника здоров'я дітей та підлітків.

Завдання дослідження:

1. Вивчити чинники, які впливають на формування постави у дітей молодшого шкільного віку.
2. Дослідити особливості формування постави школярів з урахуванням спадкового фактора.
3. Розробити практичні рекомендації щодо профілактики та корекції порушень постави у дітей молодшого шкільного віку.
4. Експериментально перевірити ефективність розроблених рекомендацій.

Об'єкт дослідження – процес фізичного виховання у загальноосвітніх школах.

Предмет дослідження – формування постави як інтегруючого показника здоров'я дітей.

Для вирішення цього завдання були використані методи: аналіз спеціальної науково-методичної літератури; педагогічні експерименти з використанням інструментальних методів і технічних засобів реєстрації кількісних характеристик рухових дій школярів; методи математичної статистики.

Власні дослідження: нами встановлено, що серед дітей 7-11 років школи №11 м. Івано-Франківська у 2,8% спостерігається одностороннє порушення постави у фронтальній площині, близько 14% – порушення постави у сагітальній площині у вигляді зменшення фізіологічної кривизни хребта і в 10% – у вигляді збільшення фізіологічної кривизни хребта. При цьому серед останньої групи така передпатологія супроводжується одночасним вальгуванням стоп приблизно у 22-24% дітей. Статичні деформації опорно-рухового апарату у цьому віці не спостерігались. Однак необхідно відмітити, що у всіх випадках спостерігалось помірне погіршення рівня фізичного розвитку і підвищення кількості соматичних захворювань.

Базуючись на основі наших даних, ми виробили ряд **практичних рекомендацій:**

1. Формування мотивації.
2. Виховання навиків правильної постави.
3. Формування "м'язевого корсету".
4. Покращення координації рухів.
5. Удосконалення психофізичних якостей і рухових навичок дитини у відповідності з віком, особливо при недостатньому фізичному розвитку.
6. Спеціальна гімнастика.

Отже, на основі виконаної роботи можна зробити **висновки:**

Основним засобом профілактики порушення постави є правильна організація статико-динамічного режиму, який включає в себе повний спектр ситуацій, пов'язаних з регулюванням навантажень на опорно-руховий апарат дитини. За характером ці впливи можуть мати як пошкоджуючий характер (наприклад, тривале перебування в неправильних статичних позах), так і лікувальний (фізична культура і спеціальна гімнастика).

1. Алиев М. Формирование правильной осанки – Ростов-на-Дону: Наука, 1993. – 122 с.
2. Бубела О. Ефективність використання комп'ютерної технології формування постави для хлопчиків 6-8 років // Молода спортивна наука України / 36. наукових праць з галузі фізичної культури та спорту. – Вип.6. – Т.1. – Львів: ЛДІФК, 2003. – С.164-169.
3. Вавилова Е.Н. Укрепляйте здоровье детей – М.: Просвещение, 1986. – 88 с.

РОЛЬ БІОМЕХАНІЧНОГО АНАЛІЗУ СТАНУ СКЛЕПІНЧАСТОГО АПАРАТУ СТОПИ В ІНДИВІДУАЛЬНОМУ ПІДБОРІ СПОРТИВНОГО ВЗУТТЯ

Андрій Косач,
У курс, факультет фізичного виховання і спорту.
Науковий керівник – *Попель С.Л.,*
кандидат медичних наук, доцент.

Систематичні заняття спортом передбачають підвищене навантаження на склепінчастий апарат стопи, тому підбір спортивного взуття для спортсменів різної спеціалізації має важливе значення [1].

Вертикальна постава обумовлює специфічні вимоги до склепінчастого апарату стопи людини, яка має свої анатомічні, біомеханічні та фізіологічні особливості будови [2, 3]. Ці фактори визначають ступінь та діапазон функціонального “запасу міцності” суглобово-м’язового компонента стопи. Його розширенню, фіксації та збереженню сприяє цілий ряд специфічних і неспецифічних факторів, серед яких чинне місце належить конструктивним особливостям взуття, яким користується людина [3]. Відомо, що неправильно підібране спортивне взуття сприяє зниженню ресорних властивостей склепіння стопи, що може привести до травматизації або розвитку різних типів плоскостопості. Розробка методики оцінки стану склепінчастого апарату стопи та індивідуального підбору спортивного взуття є надзвичайно актуальною проблемою сучасного спорту [1, 2].

Згідно з поставленими завданнями нами було обстежено 60 спортсменів чоловічої статі у віці 22-23 років. Із них 35 чол. систематично займалися легкоатлетичними видами спорту, 25 – важкою атлетикою. Контрольну групу склали 15 чоловік, які не займалися спортом.

За результатами динамографічних записів визначали зони запасу амортизаційної здатності і “твердості” стопи. На їх основі обчислювали індекс фізіологічного запасу міцності стопи (ФЗМ).

В результаті власного дослідження було встановлено, що ступінь розвитку поздовжнього і поперечного склепіння стопи може бути використаний як критерій оцінки амортизаційно-ресорної та опорної здатності стопи в нормі.

Склепінчастий апарат стопи у неспортсменів характеризується середнім рівнем амортизаційної здатності і низьким рівнем пружно-еластичних можливостей.

При аналізі горизонтальної складової опорної реакції у неспортсменів було встановлено, що вона має незначні коливання, синхронізована з вертикальною складовою як за напрямком, так і за знаком функції і співпадає за всіма максимумами та мінімумами кривої графіка. ФЗМ коливається в

межах від 9% до 14% і оцінювався нами як “низький”. Ці дані можуть служити контрольними даними для подальшої оцінки стану склепіння стопи у спортсменів різної спеціалізації.

На відміну від неспортсменів у легкоатлетів стопа при постановці на тверду основу знаходиться у вираженому положенні супінації, тобто техніка виконання спортивних вправ при такому положенні стопи передбачає максимальне використання пружних властивостей сухожильно-м’язового апарату, коли попередньо розтягнуті зв’язки в момент відриву стопи від опорної поверхні дозволяють перевести потенційну енергію у кінематичну і використати енергію пружної деформації для більш потужного поштовху при бігу, стрибках у висоту, стрибках у довжину та інших вправах. Індекс ФЗМ у легкоатлетів становить в середньому від 18% до 24% і оцінювався нами як “середній”.

Порівняльний аналіз динамограм при використанні спортивного взуття “Reebok” показав, що ступінь зростання динамічної ваги розтягується в часі, що свідчить про більш “м’яку” постановку стопи при виконанні спортивних вправ і про більшу площу контакту стопи із опорною платформою динамографа. Характер горизонтальної складової опорної реакції не відрізняється від таких при використанні взуття інших фірм (“Adidas”, “Nike”). Значення індексу ФЗМ у цьому взутті коливаються від 10% до 15% і оцінюються нами як “низькі”.

При порівняльному аналізі динамограм спортсменів-важкоатлетів щодо використання взуття фірм було виявлено, що індекс ФЗМ становить від 29% до 34% при використанні взуття фірми “Reebok”; від 30% до 33% – взуття фірми “Nike”; від 22% до 34% – взуття фірми “Adidas” і оцінюються для всіх цих типів взуття як “високий”.

Таким чином, отримані числові дані основних розмірів та індексів стопи у спортсменів-важкоатлетів свідчать про переобтяженість як поперечного, так і поздовжнього склепіння стопи, але постановка стопи у пронованому стані, яке найбільш часто спостерігається у важкоатлетів, забезпечує підвищену площу опори і високий ступінь врівноваженості при використанні всіх типів спортивного взуття, що досліджувалось.

1. Лапунин Е В. Біомеханіка спортивних рухів – К.: Знання, 2001. – 324 с.
2. Петров В., Гагин Ю. Механіка спортивних движень. – М.: Фізкультура и спорт, 1994. – 232 с.
3. Rossi W., Tennet R. Professional shoe fitting – N.Y.: Raven Press, 2000. – 432 p.

**ТРИВИМІРНЕ МОДЕЛЮВАННЯ ТЕХНОЛОГІЧНИХ ПРОЦЕСІВ
ФОРМУВАННЯ СУБМІКРОННИХ СТРУКТУР НВІС**

*Володимир Бережанський,
IV курс, фізичний факультет.
Науковий керівник – Новосядлий С.П.,
кандидат технічних наук, професор.*

Зацікавленість в поліпшенні фізичних моделей окислювальних процесів витікає із неперервного зменшення розмірів активних областей приладів. Сучасні структури приладів мають горизонтальні розміри 2-3 мкм і вертикальні значно менші 1 мкм. Не існує ніяких фізичних обмежень, які могли б перешкодити зменшенню в майбутньому цих розмірів ще на порядок. Практичне здійснення цього залежить від кількісного моделювання тих технологічних процесів, які будуть застосовуватися для виготовлення приладів із субмікронними розмірами.

Для приладів з великими розмірами елементів (більше 2 мкм) і широкими технологічними допусками достатньо відносно простих моделей, щоб передбачити вертикальну структуру приладів, які є результатом заданої послідовності технологічних етапів. Однак через зменшення розмірів приладів постає необхідність використовувати більш складні моделі технологічних процесів, щоб забезпечити надійне моделювання структур, розглядати дію різних технологічних операцій на характеристики структур у вертикальному і горизонтальному напрямках. Це важливо вже в 1-3 мкм технології і стає цілком необхідно в приладах з субмікронними розмірами.

Прилади великих розмірів можна успішно моделювати як одномірні структури. Це справедливо як для моделей технологічних процесів, так і для моделей функціонування приладів. Прилади з горизонтальними розмірами, меншими одиниць мікрон, однак, потребують двомірних і тримірних моделей.

Однак прогрес в двомірному і тримірному моделюванні технологічних процесів не є таким швидким, бо деякі вже існуючі програми не містили строгих двомірних і тримірних кінетичних моделей, які дозволили б точно передбачити профілі розподілу легуючих домішок і геометрію приладів у широкому діапазоні умов. Це обумовлено відсутністю хороших фізичних моделей окислення, іонної імплантації, дифузії і хімічного вакуумного осадження. Цілоком ясно, що ці процеси не є одномірні. Експерименти показали, що окислення і дифузія в локалізованій області кремнієвої підкладки можуть суттєво вплинути на окислення і дифузію в сусідніх по вертикалі і суміжних по горизонталі областях. Для точного моделювання

структур субмікронних розмірів потрібно мати кількісний опис цих явищ.

Фундаментальну роль у фізичних явищах, які лежать в основі аналізованих ефектів у дифузії, окислення та інших процесів, грають точкові дефекти. Виявилось, що генерація і поглинання точкових дефектів у ході високотемпературних процесів – це єдина фізична основа, за допомогою якої можна пояснити багато явищ, що донедавна вважалися аномальними. Тепер ясно, що моделювання двомірних і тримірних процесів означає щось значно більше, ніж розповсюдження одномірних рівнянь на випадок двох і трьох вимірів. Такі ефекти, як бокова дифузія, підсилена окисленням, окислення під маскуючими шарами Si_3N_4 , вплив високої концентрації домішок на коефіцієнти дифузії в горизонтальному і вертикальному напрямках і багато інших експериментально спостережуваних ефектів, неможливо пояснити простою екстраполяцією відомих одномірних фізичних закономірностей на двомірні і тримірні явища. Зараз необхідною є розробка моделей генерації, рекомбінації і дифузії точкових дефектів в об'ємі, оскільки зрозуміло, що локальні концентрації цих дефектів визначають локальні коефіцієнти дифузії, швидкості окислення і т.п. Фактично альтернативною постановкою проблеми є необхідність розробки методів обчислення локальних параметрів процесу, прийнятних для використання в моделюванні. Параметри будуть залежати від геометрії задачі, тобто коефіцієнти дифузії і константи швидкостей окислення будуть мінятися в залежності від наявності чи відсутності по сусідству сильно легованих областей або окислювальних границь розділу. Це, в свою чергу, зв'яже результуючий розподіл концентрації домішки в приладах малих розмірів з геометрією поверхні. Для прикладу, розглянемо макроскопічне переміщення домішок, яке проходить внаслідок високотемпературного впливу на кремній. Як правило, при цьому, крім випадкових термічно активованих стрибків в однорідній решітці, треба враховувати багато інших фізичних ефектів. Найважливішими з них є наявність так званого внутрішнього електричного поля, обумовленого іонізованими домішками, неоднорідність концентрації точкових дефектів, яка викликана просторовими варіаціями рівня Фермі в самому кристалі, пересичення точковими дефектами внаслідок окислення Si, накачка точкових дефектів з поверхні в об'єм, дислокації в решітці, які генеруються при дифузії домішки з високою концентрацією, а також кластеризація і преципітація домішки. Всі перераховані ефекти сильно впливають на міграцію домішки в Si, в результаті чого експериментально визначений коефіцієнт дифузії помітно відрізняється від справжнього. Тому при моделюванні дифузії домішок в кремнії необхідно точно враховувати умови проведення технологічного процесу. Розподіл домішки, який виникає при врахуванні цих умов, може бути знайдений тільки шляхом чисельного розв'язку відповідних рівнянь.

1. МОП-СБИС. Моделирование элементов и технологических процессов / Под ред. П. Антонетти, Д. Антодиадиса, Р. Дагтона, У. Оулдхема.
2. Черняев В.Н. Технология производства ИМС и микропроцессоров.

ПОЛІКРЕМНІЄВА СПЕЙСЕРНА ТЕХНОЛОГІЯ ФОРМУВАННЯ СУБМІКРОННИХ КОНТАКТІВ ВЕЛИКИХ ІНТЕГРАЛЬНИХ СХЕМ

Степан Вертепний,
 III курс, фізичний факультет,
 Науковий керівник – *Новосядлий С.П.*,
 кандидат технічних наук, професор.

Основою всіх інформаційних технологій є мікроелектроніка, яка забезпечує подальше підвищення ступеня інтеграції великих інтегральних схем (ВІС): мікропроцесорів, мікроконтролерів, елементів пам'яті, однокристалних ЕОМ, сенсорних пристроїв обробки інформації. Особливо актуально постає проблема створення надійних профільованих контактів в багаторівневій розводці топології ВІС, де в ролі міжшарової ізоляції використовують як борофосфорсилікатне скло, так і поліамідні композиції. Ця проблема ще більш загострюється при переході до субмікронних топологічних розмірів (<1 мкм.) [1].

Розроблена оригінальна полікремнієва спейсерна технологія формування субмікронних контактів розміром (0,4-0,8 мкм.), які профілюються в міжшаровій ізоляції анізотропним плазмохімічним травленням [2].

Основним елементом такої технології є низькотемпературне осадження функціональних шарів полікремнію, SiO₂, БФСС на основі силанової технології в реакторах зниженого тиску типу "Ізотрон". Оплавлення міжшарової ізоляції на основі БФСС здійснюється низькотемпературним термокомпресійним процесом окислення в реакторі "Термоком". Заданий профіль стінок контактів створюють зміною потужності розряду і тиску в камері циклотронним плазмохімічним травленням в зоні післясвічення [3].

Модель газофазного осадження аморфного, легованого і нелегованого полікремнію, БФСС, SiO₂, TiSi₂, в реакторі РПД представляється приведеною швидкістю осадження

$$\dot{e} = ST(P_x + P_y) / [C_0 P_{\Sigma} (D_p^2 - D^2)] \quad (1)$$

де S – швидкість відкачки реактора, T – температура осадження в реакторі, P_x, P_y – парціальні тиски реагента дифузанта і окислювача, C₀ – концентрація моносилану в газовій суміші, P_Σ – загальний тиск в реакторі, D_p, D – діаметри реактора і кремнієвої пластини.

Для забезпечення дифузійного перемішування компонентів в процесі нарощування плівок проводиться імпульсне легування газових сумішей

фосфоритом дибораном, хлористим титаном, з використанням спеціального сопла в реакторі зниженого тиску установки "Ізотрон".

Сформований слейсерний контакт показаний на рис. 1

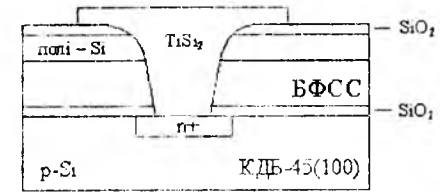

Рис. 1

Шар легованого полікремнію використовується як маска для формування контактних спейсерів. Сформовані даною технологією контакти розміром 0,4-0,8 мкм забезпечують високу лінійність ВАХ з величиною омичного опору <math> < 8 \cdot 10^8 \text{ ом см}^2 </math>.

1. Novosiadlyi S., Mykhalchuk M., Fedasyuk D. Basic Principles and Elements of highly effective System Technology of VLSI Microelectronics // Proceedings of the 6-th International Conference @ Mixed Design of Integrated Circuits and Systems MIX. DES'99. – Krakow, Poland. – 1999. – P.267-270.

2. Новосядлий С.П. Фізико-технологічні особливості плазмо-хімічних процесів субмікронної системної технології ВІС // Теоретична електротехніка. Міжвідомчий науково-технічний збірник. – №55. – С. 21-27

3. Новосядлий С.П. Високоєфективна технологія створення самосуміщеної ізоляції легованими полікремнієвими екранами для швидкодіючих К-МОП ВІС // Технологія приладобудування. – 1999. – №1. – С. 3-5

АЛГОРИТМ ОБЧИСЛЕННЯ ПАРАВИЗНАЧНИКІВ ТА ПАРАПЕРМАНЕНТІВ ТРИКУТНИХ МАТРИЦЬ

Іван Ліщинський,
 У курс, факультет математики та
 інформатики
 Науковий керівник – Пулюєв В.М.
 кандидат фізико-математичних наук,
 доцент.

В роботі розглянуто ряд властивостей паравизначників і параперманентів трикутних матриць і на їх основі розроблено алгоритм обчислення цих структур.

Твердження 1. Для довільної матриці і довільного числа k справедливі рівності:

$$\left\langle \begin{matrix} a_{11} + k \\ a_{21} + k & a_{22} \\ \dots \\ a_{n1} + k & a_{n2} \dots a_{nn} \end{matrix} \right\rangle_n = \left\langle \begin{matrix} a_{11} \\ a_{21} & a_{22} \\ \dots \\ a_{n1} & a_{n2} \dots a_{nn} \end{matrix} \right\rangle_n,$$

$$\left[\begin{matrix} a_{11} - k \\ a_{21} + k & a_{22} \\ \dots \\ a_{n1} + k & a_{n2} \dots a_{nn} \end{matrix} \right]_n = \left[\begin{matrix} a_{11} \\ a_{21} & a_{22} \\ \dots \\ a_{n1} & a_{n2} \dots a_{nn} \end{matrix} \right]_n.$$

Твердження 2. Якщо у матриці $a_{11} = 0$, і у її паравизначнику (параперманенті) кожен елемент $a_{i1}, i = 2, 3, \dots, n$ першого стовпця помножити на деяке дійсне число $k \neq 0$, а відповідний йому елемент $a_{i2}, i = 2, 3, \dots, n$ другого стовпця поділити на це ж число, то значення паравизначника (параперманента) утвореної матриці не зміниться.

Доведення. Доведемо твердження 2 для паравизначника. Нехай

$$A = \left(\begin{matrix} 0 \\ a_{21} & a_{22} \\ \dots \\ a_{i1} & a_{i2} \dots a_{ii} \\ \dots \\ a_{n1} & a_{n2} \dots a_{nn} \end{matrix} \right)_n, \quad A' = \left(\begin{matrix} 0 \\ a_{21} & a_{22} \\ \dots \\ ka_{i1} & \frac{1}{k} a_{i2} \dots a_{ii} \\ \dots \\ a_{n1} & a_{n2} \dots a_{nn} \end{matrix} \right)_n.$$

Порівняємо факторіальні добутки елементів першого стовпця в

матрицях A, A' . Очевидно, що всі вони між собою рівні. Очевидно також, що всі алгебраїчні доповнення до факторіальних добутків $\{a_{i1}\}, i = 2, \dots, n$, крім алгебраїчного доповнення до факторіального добутку $\{a_{11}\}$, не залежать від сталої k . Тому розклад паравизначника $\text{ddet}(A')$ за елементами першого стовпця збігається із відповідним розкладом паравизначника $\text{ddet}(A)$.

Для параперманентів доведення аналогічне.

Зауваження. Якщо у матриці, у першому її стовпці, крім елемента a_{11} , є ще елементи, що дорівнюють нулю, то ці елементи можна замінити одиницями, але при цьому відповідні їм елементи другого стовпця потрібно замінити нулями.

Теорема 1. Справедливі рівності:

$$\left\langle \begin{matrix} a_{11} \\ a_{21} & a_{22} \\ \dots \\ a_{n1} & a_{n2} \dots a_{nn} \end{matrix} \right\rangle_n = (-1) \cdot \left\langle \begin{matrix} (a_{21} - a_{11}) \cdot a_{22} \\ (a_{31} - a_{11}) \cdot a_{32} & a_{33} \\ \dots \\ (a_{n1} - a_{11}) \cdot a_{n2} & a_{n3} \dots a_{nn} \end{matrix} \right\rangle_{n-1}, \quad (1)$$

$$\left[\begin{matrix} a_{11} \\ a_{21} & a_{22} \\ \dots \\ a_{n1} & a_{n2} \dots a_{nn} \end{matrix} \right]_n = \left[\begin{matrix} (a_{21} + a_{11}) \cdot a_{22} \\ (a_{31} + a_{11}) \cdot a_{32} & a_{33} \\ \dots \\ (a_{n1} + a_{11}) \cdot a_{n2} & a_{n3} \dots a_{nn} \end{matrix} \right]_{n-1}. \quad (2)$$

Доведення. Нехай у паравизначнику лівої частини рівності (1) $a_{11} \neq 0$. При допомозі твердження 1 цей паравизначник замінюємо рівним паравизначником із нульовим верхнім елементом. Скористаємося твердженням 2, зокрема зауваженням до твердження 2, для заміни останнього паравизначника рівним йому паравизначником із одиницями у першому стовпці (крім елемента a_{11}). Тепер, для доведення рівності (1), залишається відняти від всіх елементів першого стовпця утвореного паравизначника одиницю і розкласти його за елементами першого стовпця.

Доведення рівності (2) проводиться аналогічно.

1. Заторський Р.А. Про паравизначники та параперманенти трикутних матриць // Математичні студії. – Львівський національний університет ім. І. Франка. – Т.17. – 2002. – Вип. 1. – С.3-17.

2. Заторський Р.А. Паравизначники та параперманенти трикутних матриць // Доповіді НАН України. – 2002. – №8. – С.21-25.

ДОСЛІДЖЕННЯ ПАРАЗИТНОЇ ВЧ ГЕНЕРАЦІЇ В МІКРОСХЕМАХ КМОН-ІНВЕРТОРІВ

Ірина Ободянська,
IV курс, фізичний факультет.
Науковий керівник – Козут І Т.,
кандидат технічних наук, доцент.

При дослідженні характеристик і принципів роботи КМОН інвертора існує багато проблем, які потрібно подолати для того, щоб на виході інвертора отримати сигнал із потрібними параметрами. Однією з таких проблем є паразитна ВЧ генерація в мікросхемах КМОН інверторів.

Передаточна характеристика одиночного інвертора підходить для виконання ним логічних операцій. В залежності від реальних характеристик транзисторів характеристика реальних інверторів може виявитись зсунутою відносно значення $0.5 U_{ЖИВЛ}$. Це зміщення найбільше проявляється у логічних елементах І - Не і Або - Не з кількома входами.

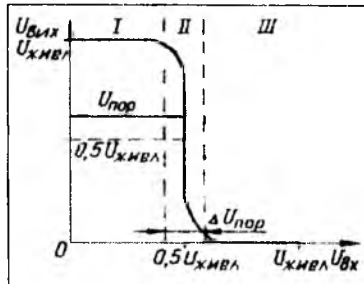

Рис. 1. Передаточна характеристика одиночного інвертора.

Передавотну характеристику інвертора можна умовно розділити на три області: нульову (за напругою $U_{ВХ}$) I, порогову II і одичинну III (рис. 1). Для логічних пристроїв порогова область є зоною забороненого стану. Але ця заборона – суто логічна і не може завадити знаходженню робочої точки інвертора в цій області. Очевидно, що в областях I і III диференціальний коефіцієнт передачі інвертора менший за одиницю, тому прилад є абсолютно стійким. Ситуація виглядає інакше при знаходженні робочої точки в пороговій області. Тут коефіцієнт більший за одиницю і для виникнення паразитної генерації достатньо наявності зворотнього зв'язку (ЗЗ), зсуваючого фазу на π .

Дослідження паразитної ВЧ генерації в мікросхемах КМОН – інверторів проводили машинним моделюванням (SPICE) та дослідженням реальних зразків. Форму сигналів спостерігали відповідно за допомогою віртуального та реального осцилографів. В пороговій області виникає

генерація, не стійка на краях області і більш стійка в середині. Форма вихідного сигналу близька до синусоїди. При повільній зміні напруги на вході в пороговій області спостерігаються зриви генерації з переходом інвертора в нульовий або одичинний стан, а також інші явища, характерні для паразитної генерації. Навіть в середині порогової області при наближенні руки до входу інвертора характер генерації змінюється, аж до повного зриву, після чого інвертор може перейти в один з логічних станів. Чітко зафіксувати точку виникнення генерації на вдається, тому після зриву потрібно повторити її пошук, змінюючи вхідну напругу. Ці явища також характерні для паразитної генерації. Вважатимемо, що збудження не встигає виникнути в тому випадку, якщо час проходження робочою точкою порогової області буде меншим одного періоду коливань. Вважаючи протяжність порогової області $dU_{ПОР}$ рівною $0.1U_{ЖИВЛ}$, можна стверджувати, що при тривалості перепаду вхідної напруги, меншій одного періоду коливань, генерація виникнути не встигає. Тому при роботі з повільно змінними вхідними сигналами доцільно включати в пристрій вхідний буферний підсилювач, який формує короткотривалі перепади.

Існує ще один спосіб уникнення паразитної генерації – підключення до виходу інвертора конденсатора. Це знижує частоту одичинного підсилення, але фазові характеристики при цьому практично не змінюються. З точки зору імпульсних підсилювачів відбувається збільшення тривалості перепадів імпульсу без зміни часу їх затримки. Підключення конденсатора до виходу інвертора практично не погіршує його формуючих властивостей, бо вхідні перепади є значно пологішими, ніж вихідні.

Отже для отримання потрібного сигналу на виході нам потрібно усунути паразитну ВЧ генерацію, підключивши до входу інвертора вхідний буферний підсилювач чи конденсатор до його виходу.

1. Бирюков С.А. Цифровые устройства на МОП – интегральных микросхемах. – М.: Радио и связь, 1990.
2. Зельдин Е.А. Импульсные устройства на микросхемах. – М.: Радио и связь, 1991.

ПЛАЗМОХІМІЧНЕ ТРАВЛЕННЯ ПОЛІКРЕМНІЮ В СУБМІКРОННІЙ ТЕХНОЛОГІЇ ВЕЛИКИХ ІНТЕГРАЛЬНИХ СХЕМ

Ірина Скробач,
III курс, фізичний факультет.
Науковий керівник – *Новосядлий С.П.*,
кандидат технічних наук, професор

Для переходу в субмікронний діапазон важливою задачею стає відтворення рельєфу топології із проміжного фотооригіналу на робочі кремнієві пластини, покриті фотомаскою із наступним її травленням.

Розводка в інтегральних схемах, в тому числі і в полікремнії, займає 50-60% площі, тому важливим є зменшення ширини доріжок, а значить і клина травлення, тобто забезпечення високої анізотропності травлення при високій селективності.

Тому для вирішення цієї задачі в субмікронній технології формування структур використовують плазмохімічне травлення. Суть його зводиться до формування активних радикалів сполук фтору і хлору в плазмі високочастотного розряду певної газової суміші.

Даний винахід відноситься до галузі мікроелектроніки і може бути використаний в технології формування структур МОН транзисторів великих інтегральних схем (ВІС). При виготовленні ВІС необхідне використання різних способів формування високоточного переносу топології з фотошаблону на кремнієву підкладку, виконаних процесами фотолітографії. Вимоги до точності переносу рисунків з фотошаблону на підкладку задовільняються при використанні методів сухого травлення в газовому розряді (плазмі). Найбільш широко використовується в технології ВІС реактивне іонне травлення і плазмохімічне травлення в системах з паралельними електродами. Швидкість, селективність і анізотропія травлення визначаються різними параметрами, включаючи склад і тиск робочого газу, частоту високочастотного збудження, потужність розряду.

Пасивація бокових стінок профілю травлення полімерними плівками відіграє важливу роль у сповільненні травлення в реакторі будь-якого типу без залежності від тиску і потоку газів і визначається фізико-хімічними властивостями фоторезисту. Цей процес є хімічним з "in situ" резистивним механізмом, що сильно підсилює анізотропію травлення. Можна виділити три основні канали впливу на процес анізотропного травлення:

- іони порушують ковалентні зв'язки в кремнії, що призводить до збільшення швидкості травлення;
- іони самі по собі є чисто хімічно активними травниками, наприклад, F- або Cl-іони;
- іонне бомбування очищує горизонтальну поверхню від пасивуючої полімерної плівки, а бокові стінки не зазнають прямого іонного бомбування.

Повний контроль за всіма параметрами плазмохімічної обробки необхідний для досягнення високої селективності і заданого профілю травлення. Проте на даний час такий контроль здійснити важко.

В основу даного винаходу поставлене завдання створити такий спосіб плазмохімічного травлення полікремнію, в якому оптимально підібрані газова суміш, а режим формування плазми забезпечує протягом всього циклу травлення підкладку високу технологічність і анізотропність травлення легованих і нелегованих шарів полікремнію.

Поставлене завдання вирішується тим, що в спосіб плазмохімічного травлення, який включає в себе технологічні операції формування фотокопії: хімічну обробку підкладок в парах гексаметилдісалазану, нанесення плівки фоторезисту, його сушки і експонування, проявлення проекспонованих ділянок, дублення плівки резисту, плазмохімічного травлення, згідно винаходу, процес плазмохімічного травлення проводиться в суміші газів, в склад якої входить: травильний елегаз SF₆, галогновмістимий газ хладон 23, 114, який може формувати на боковій поверхні полікремнію плівку, і газ, здатний реагувати з поверхнею полікремнію, знаючи її властивості з утворенням або оксиду, або оксинітриду, або карбіду кремнію і температурі підкладки -25÷+25°C. При зниженні температури нижче 0°C галогновмістимий газ відключають.

Такі пасивуючі плівки на бокових стінках полікремнію забезпечують не тільки високу стабільність опору шин розводки і температурного коефіцієнта опору полікремнієвих резисторів, але і високу анізотропність травлення.

Для забезпечення однорідних і повторюваних швидкостей травлення знижують температуру підкладок компонентів нижче 0°C, що приводить до зменшення швидкості бокового травлення за рахунок збільшення швидкості термічної десорбції плазмових компонентів травлення з бокових стінок і дозволяє вести процес анізотропного травлення без подачі галогновмістимого газу.

1. Моро У. Мікролітографія. Принцип, методи, матеріали в двох частинах. – Ч №2. – М.: Мир, 1990. – С. 948-1006.

2. Патент №4992134 США МКВ5 НОІЛ 21/306 Gupta Subhash, Sahota Kashmir, Advanced Micro Devices, Inc. – №436282 заявл. 14.11.89р., опубл. 12.02.91р. НКІ 156/628

МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ МЕТАЛООКСИДНИХ КАТАЛІЗАТОРІВ У РЕАКЦІЇ ОКИСНЕННЯ КАРБОН (II) ОКСИДУ

Світлана Крицак,
II курс, природничий факультет.
Науковий керівник – Лисняк С.С.,
доктор хімічних наук, професор.

Швидкість хімічних реакцій залежить від багатьох зовнішніх факторів. Як правило, вона зростає із збільшенням початкових кількостей реагентів і з підвищенням температури.

Істотний вплив на швидкість хімічної реакції виявляють каталізатори – речовини, які збільшують швидкість реакції, беруть участь у ній, але залишаються після закінчення реакції у вихідних кількостях. Каталіз – це прискорення хімічних процесів за допомогою каталізаторів.

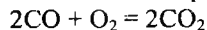
На даний час відомо дуже багато речовин, які використовуються як каталізатори. Наприклад, родій, паладій, алюміній (III) оксид, ферум (III) оксид... У багатьох хімічних реакціях каталізатором є платина. Але всім відомо, що цей благородний метал є дуже дорогим. Тому зрозуміло, що виникає питання: а чи можна знайти йому замітники? Чи існують в природі мінерали, які б за каталітичними властивостями не поступалися властивостям платини, але водночас були б набагато дешевшими і при можливості більш поширеними?

Відомо, що в природі платиноїди зустрічаються разом з мінералами структури шпінелей. Це свідчить про спорідненість платинових металів із шпінелідами. Розпочалось дослідження шпінелідних мінералів як каталізаторів.

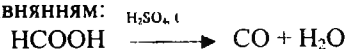
Пропонована методика відрізняється простотою апаратурного оформлення і надійністю одержуваних результатів.

Розроблена експериментальна установка, призначена для вивчення каталітичного окиснення (відновлення) газів.

Досліджуваний процес проходить згідно з рівнянням:

Джерелом карбон (II) оксиду служить колба з концентрованою сульфатною кислотою та бюретка з метановою (мурашиною) кислотою. Концентровану сульфатну кислоту попередньо нагрівають на водяній бані і тільки тоді додають метанову кислоту (НСООН). Утворення карбон (II) оксиду йде згідно з рівнянням:

Утворений газ поступає в газометр I, заповнений водою, попередньо очищуючись від різних механічних домішок за допомогою фільтра. Вода,

яка витісняється газом, витікає через моностат у злив. Моностат служить для підтримання постійного заданого тиску газу. Для набору повітря кран-трійник повертають в положення “газометр-повітря”. Повітря перед надходженням в газометр I проходить очистку від кислих компонентів (H_2S , CO_2 ...) в колбі з розчином NaOH . В колбі з концентрованим розчином сульфатної кислоти воно очищується від лужних компонентів і проходить осушення. Набір повітря проходить з врахуванням того, що в повітрі міститься 21 % кисню.

Газ із газометра I з постійною швидкістю надходить в реактор трубчатої електропечі, де розміщений каталізатор. Потім газ проходить через колби з концентрованим і розведеним розчинами NaOH , де поглинається CO_2 , який утворився. Таким чином досягається висока чутливість вимірювань, тому що при повному реагуванні з 7 об'ємів газової суміші ($2\text{CO} + 1\text{O}_2 + 4\text{N}_2$) 3 об'єми зникають.

Після цього газ потрапляє в газометр 2, заповнений водою. Вода витісняється газом через моностат в мірний циліндр.

Тиск в газометрах 1 і 2 підтримується постійним. Різницею рівнів води $h_1 - h_2$ задається швидкість подачі газової суміші.

Для відпрацювання методики проведені експерименти окиснення карбон (II) оксиду на оксидах нікелю, заліза, феритах нікелю, літію при різних температурах.

Встановлено, що шпінелідні каталізатори дійсно підвищують швидкість хімічної реакції. Відкритим залишається питання отруєння металооксидних каталізаторів під час перебігу реакції окиснення карбон (II) оксиду.

1. Гриненко С.Б., Денисов А.А., Охалкин А.Г., Пятничко А.И. Каталитическая нейтрализация отработавших газов бензиновых двигателей внутреннего сгорания // Экотехнологии и ресурсосбережение. – 1995. – №5. – С. 46-51.

2. Денисов А.А., Макаренко В.А., Шатрай А.А. Керамические блочные носители и каталитизаторы сотовой структуры // Экотехнологии и ресурсосбережение. – 1997. – №1. – С. 24-32.

3. Трусова Е.А., Цодиков М.В., Сливинский Е.В., Марин В.П. Состояние и перспективы каталитической очистки газовых выбросов // Нефтехимия. – 1995. – Т. 35. – №1. – С. 3-24.

4. Лисняк С.С. Кристаллоквахимический механизм высокотемпературных превращений на шпинелидных соединениях: Диссертация докт. хим. наук. – Львов: Госуниверситет, 1993. – С.72.

5. Лисняк С.С., Фольта М.В. Методика исследования кинетики абсорбции и десорбции диоксида углерода, сероводорода и меркаптанов // Химическая промышленность. – 1991. – №3. – С. 161-165.

ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ РЕАКЦІЇ КАТАЛІТИЧНОГО ОКСИХЛОРУВАННЯ ЕТИЛЕНУ

Ігор Микитин,
У курс, природничий факультет.
Науковий керівник – Курта С.А.,
кандидат технічних наук, доцент.

У процесі оксихлорування етилену до 1,2-дихлоретану використовуються каталізатори, які приготовлені на носіях різної природи, завдяки чому може змінюватися якісний і кількісний склад продуктів реакції. Тому вивчення характеристик каталізатора є важливим кроком у вивченні самого процесу оксихлорування етилену.

В якості каталізатора процесу оксихлорування етилену використовується хлорна мідь, нанесена на мікросферичний гамма оксид алюмінію.

Робота базується на результатах обстеження роботи промислового реактора окисного хлорування етилену шляхом збору і аналізу статистичних даних технологічних параметрів роботи реактора в різних режимах та розрахунках кінетичних і термодинамічних показників оксихлорування етилену.

Основним фактором, що визначає ефективну роботу каталізатора, є структура його поверхні. Виходячи з результатів аналізів фізико-механіки каталізатора окисного хлорування етилену, можна дати оцінку зміни основних параметрів і їх впливу на процес оксихлорування етилену.

Використовуючи експериментальні дані, було побудовано кілька графіків:

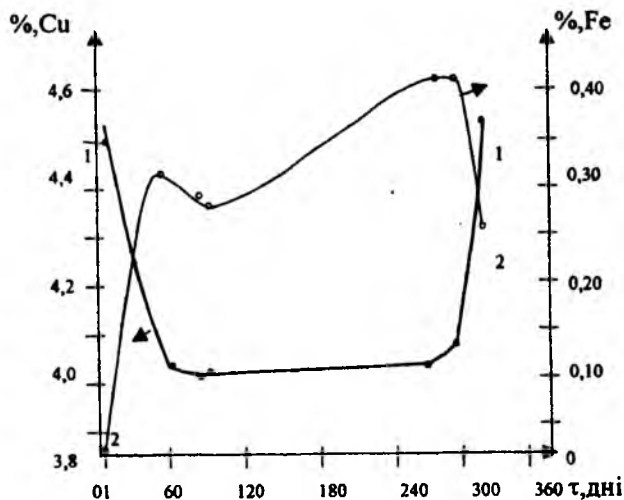

Рис.1. Залежність вмісту основних компонентів промислової партії каталізатора оксихлорування етилену від терміну роботи реактора:

1 – вміст хлористої міді в каталізаторі від часу роботи;
2 – вміст заліза в каталізаторі від часу.

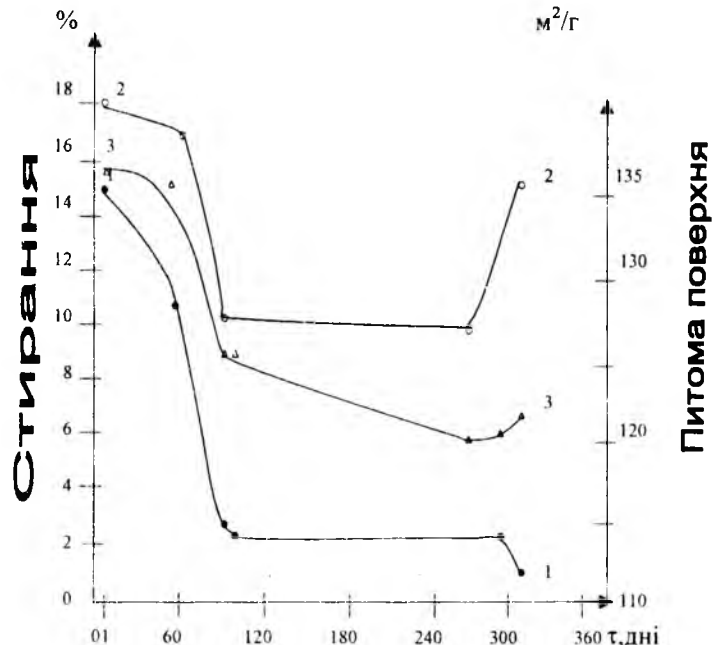

Рис.2. Залежність фізико-механічних властивостей каталізатора окисного хлорування етилену від терміну роботи:

1 – стирання каталізатора за одну годину від часу роботи;
2 – стирання каталізатора за 1-5 годин від часу роботи;
3 – питома поверхня каталізатора від часу роботи.

З рисунка 1 видно, що вміст міді (крива 1) в каталізаторі проходить мінімум, стабілізується і знову частково підвищується. Відповідно масова частка міді знаходилась в межах 4,3-4,5 % і залишалась стабільною. Цей позитивний момент пояснюється розміщенням активної міді в порах носія, а не на його зовнішній поверхні.

В той же час вміст заліза досить сильно зростає. Для стабільної і ефективної роботи каталізатора недопустимим є збільшення масової частки заліза. Даний момент веде до отруєння каталізатора, що є небажаним. У свіжому каталізаторі масова частка заліза становила 0,01 %, тоді як при роботі це значення зросло до 0,2-0,4 %. Явище отруєння ката-

лізатора каталітичними отрутами повинно бути досконало вивченим для недопущення його в процесі експлуатації.

Рисунок 2 показує залежність стирання і питомої поверхні каталізатора від часу роботи. Всі криві мають тенденцію до спадання.

Для дослідженого нами каталізатора спостерігається взаємозв'язок питомої поверхні і пористої структури каталізатора з його стабільною роботою в процесі окислювального хлорування етилену. Крім того, пористість сильно впливає на механічні властивості каталізатора. Його міцність зменшується з ростом об'єму пор і питомої поверхні.

Після аналізу динаміки зміни всіх фізико-механічних параметрів каталізатора можна зробити висновок: до 60-100 днів роботи каталізатор притирається і його характеристики змінюються. Настає стабілізація фізико-механічних показників каталізатора до 300 днів роботи, тобто приблизно 9 місяців. Після 300 днів фізико-хімічні параметри каталізатора знову можуть змінюватися.

ТЕОРІЯ КРИСТАЛІЧНОГО ПОЛЯ ДЛЯ ГРАНАТОВИХ ТА ШПІНЕЛЬНИХ МАГНІТНИХ НАПІВПРОВІДНИКІВ

Богодана Панчак,
II курс, природничий факультет.
Науковий керівник - Лисняк С.С.,
доктор хімічних наук, професор.

Великий інтерес представляють собою ферогранати із заміщеними йонами феруму та рідкоземельного елемента. На їхній основі виготовляють практично важливі матеріали для техніки надвисоких частот (модулятори), засоби автоматизації та обчислювальної техніки.

ТКП враховує дію лігандів на орбіталі центрального йону.

Шпінель – природний благородний метал, походження назви якого до сьогоденішнього дня залишається невідомим. При заміні іону Al^{+3} на Fe^{+3} в благородній шпінелі ($MgAl_2O_4$) утворюються ферит-шпінелі.

Формула шпінелі в загальному вигляді така: $MeFe_2O_4$, де Me -двовалентний катіон одного із наступних металів: Co^{+2} , Fe^{+2} , Ni^{+2} , Mg^{+2} , Mn^{+2} .

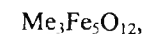
Кристалічну структуру шпінелі можна представити з позиції теорії щільних упаковок. Структура типу шпінелі утворюється при заповненні $1/8$ тетраедричних та половини октаедричних порожнин в гексагональній ґратці. Аніони O^{2-} утворюють щільну кубічну гранецентровану упаковку, а Me^{+2} і Fe^{+3} розміщуються в порожнинах.

При щільній упаковці аніонів O^{2-} в елементарній комірці утворюється 64 тетраедричні і 32 октаедричні порожнини. В цих порожнинах розмі-

щуються катіони. Me^{+2} займають 8 тетраедричних порожнин, і їх позначають 8A, а йони Fe^{+3} займають 16 октаедричних порожнин, які позначають 16B. Тому загальна формула елементарної комірки шпінелі має вигляд $Me^{+2}_8Fe^{+3}_{16}O^{2-}_{32}$.

Елементарну комірку шпінелі можна умовно розбити на 8 окремих кубиків-октантів, з ребрами, рівними половині параметра комірки. При цьому однакове розміщення йонів спостерігається в октантах, які доторкаються ребрами. Тому можна обмежити розгляд йонів лише в 2 октантах, бо в інших ці варіанти будуть повторюватися. Видно, що тетраедричні пустоти, чи 8A вузли, знаходяться в чотирьох із восьми вершин куба. В одному октанті тетраедричний вузол знаходиться в центрі, а в сусідньому з ним октанті центр кубика-октанта є незайнятий. Октаедричні порожнини – 16B-вузли знаходяться в тих октантах, в центрі яких немає 8A вузла.

До гранатів відносять ферити із кристалічною решіткою ізоморфного природного мінералу гранату-ортосилікату. Загальна хімічна формула ферит-гранату має вигляд:

де Me - йон рідкоземельного елемента: Y^{+3} , Nb^{+3} , Cd^{+3} та інших.

Кристалічна ґратка таких феритгранатів являє собою об'ємноцентрову ґратку, утворену йонами кисню. Елементарна комірка гранату містить 8 формульних одиниць (всього 160 йонів) і може бути розділена на 8 окремих кубиків-октантів, з ребром, рівним половині параметру елементарної комірки. Ці октанти є однаковими за своєю будовою і лише різним чином повернуті один відносно одного.

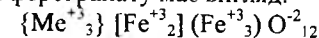
Параметр елементарної комірки ферит-гранату дорівнює приблизно 1.25 нм. До неї входить 96 йонів кисню, які утворюють три види порожнин:

- 1) тетраедричні порожнини (24A положення), які оточені 4 йонами кисню;
- 2) октаедричні порожнини (16B положення), які оточені 6 йонами кисню;
- 3) додекаедричні порожнини (24C положення), які оточені 8 йонами кисню.

Йони Fe^{+3} зазвичай розміщуються в тетраедричних та октаедричних положеннях, а йони Me^{+3} – в додекаедричних.

У елементарній комірці ферит-гранату міститься 24 йони рідкоземельного елемента в додекаедричних положеннях і 40 йонів Fe^{+3} , із яких 24 йони Fe^{+3} займають тетраедричні положення, а йонів Fe^{+3} – октаедричні.

Структурна формула ферогранату має вигляд:

де в фігурні дужки взяті йони Me^{+3} , що займають додекаедричні позиції, в квадратні дужки – йони Fe^{+3} , що займають октаедричні позиції, а

в круглі дужки – йони Fe^{+3} , які займають тетраедричні позиції.

1. Общая и неорганическая химия. Учеб. для вузов / Н.С. Ахметов. – 4-е изд. – М.: Высш. школа, 2002. – 743 с., ил.
2. Журавлёв Г.И. Химия и технология ферритов. – Л.: Химия, 1970. – С. 192
3. Глінка М.Л. Загальна хімія. – Вид.5 – К.: Вища школа, 1982.
4. Дей К., Селбин Д. Теоретическая неорганическая химия. – Изд. 2-е. – Л. Химия, 1971. – 416 с.

КВАЗИСТРУКТУРНИЙ МЕХАНІЗМ ТА ПРИРОДА ДЕФЕКТІВ ПРИ УТВОРЕННІ ФЕРИТА ЦИНКУ

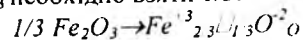
Оксана Яншевська,
IV курс, природничий факультет
Науковий керівник – Лісняк С.С.,
доктор хімічних наук, професор.

Ферит цинку є одним з найважливіших складових частин феромагнітних напівпровідникових матеріалів. Механізм його утворення майже не вивчений, особливо з позицій утворення дефектних фаз. В даній роботі вперше розглянутий квазіструктурний механізм [1], який повністю базується на утворенні дефектних фаз.

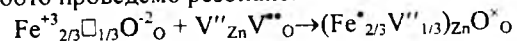
Реакція утворення цинкового фериту ($ZnFe_2O_4$) починається на поверхні ZnO і Fe_2O_3 .

1. Процеси, що відбуваються на поверхні ZnO .

Розглянемо стехіометрію по кисню. Для отримання стехіометрії по кисню необхідно, щоб кількість кисню в Fe_2O_3 відповідала кількості кисню в ZnO , а тому оксиду Fe_2O_3 необхідно взяти $1/3$:

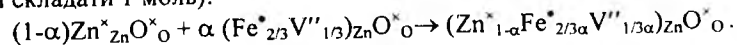

Сполучимо антиструктуру матриці з стехіометричним по кисню оксидом $Fe(III)$, тобто проведемо резонанс:

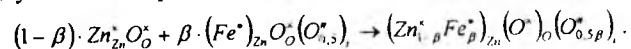

Отримуємо кластер з типом дефектів – катіонні вакансії.

Для отримання оксиду з аналогічним типом дефектів, необхідно взяти α молей кластеру і $(1-\alpha)$ молей матриці (кластер в сумі з матрицею повинен складати 1 моль):

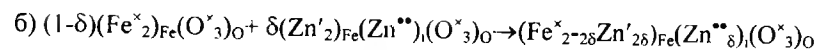
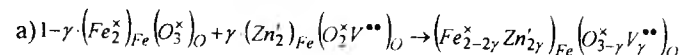

У випадку стехіометрії по металу одержимо:

2. Процеси, що відбуваються на поверхні Fe_2O_3 .

Аналогічно попереднім перетворенням розглядаємо стехіометрію по кисню та по металу. В результаті одержуємо:

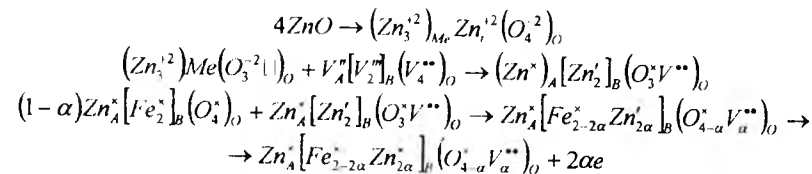
Отже, при проходженні реакції на поверхні ZnO можливе утворення двох видів дефектів: катіонні вакансії (1) та вкорінений кисень (2), а при проходженні реакції на поверхні Fe_2O_3 – аніонні вакансії (3) та вкорінений цинк (4). Крім того можливі також сполучення між (1) і (3), (1) і (4), (2) і (3), (2) і (4). При цьому утворюються бездефектні шпінелі. За своєю структурою це будуть ферити цинку.

В даному випадку розглядався стехіометричний стан (1 моль ZnO на 1 моль Fe_2O_3). Якщо здійснити відхилення від стехіометричного складу, то виникне нестехіометрія, яка виконує роль домішкової провідності. Тут може реалізуватися 2-а шляхи:

1) надлишок ZnO ;

2) надлишок Fe_2O_3 .

У випадку нестехіометрії по ZnO (донорний домішок) виникає сполука з надлишком електронів – напівпровідник n-типу.

У випадку аніонних вакансій також буде напівпровідник p-типу.

З позиції хімії, особливо при каталітичній адсорбції, така природа нестехіометрії буде підсилювати адсорбцію газоподібних акцепторів (наприклад, кисень адсорбується на такому напівпровіднику краще).

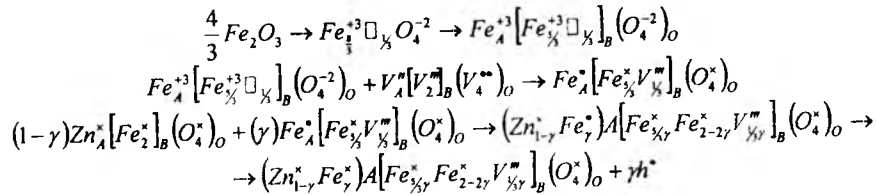
При нестехіометрії цинкового фериту, спричиненої надлишком Fe_2O_3 (акцепторний домішок), для обох варіантів (стехіометрія по металу та по аніону) спостерігається діркова провідність.

Василь Андрійук,

II курс, природничий факультет.

Науковий керівник – *Грицуляк Б. В.*

доктор медичних наук, професор.

З позицій реакційної здатності хімічні властивості фериту цинку з надлишком Fe_2O_3 буде краще адсорбувати гази-донори H_2 , CO , тому що наявність дірок в каталізаторі сприяє цьому.

Таким чином, розглянуто принципово новий механізм одержання фериту цинку з позиції утворення дефектних фаз та типи провідності, що виникають у випадку нестехіометричного складу фериту.

1. Лисняк С.С. Кристалоквазіхіміческая модель в химии твердого тела – Неорганические материалы. – 1992. – №7. – С.1589-1591.

Гормональний контроль сперматогенезу у ссавців, згідно з сучасними уявленнями, здійснюється в рамках системи з негативним оберненим зв'язком: гіпоталамус – гіпофіз – гонади, яка має здатність до саморегуляції [1, 2]. В цій системі гіпофіз відіграє роль регулюючого органу, тоді як гіпоталамус є регулятором, який керує системою в цілому, налаштовує її на виконання певної заданої програми.

Але в цій системі існують надзвичайно складні взаємозв'язки, вони сприяють труднощі, з якими зіштовхуються дослідники при спробах з'ясування гормональної регуляції сперматогенезу. Це, перш за все, стосується неоднозначності результатів, отриманих різними науковцями. Саме цей факт спонукав нас до дослідження даної проблеми.

Метою дослідження було вивчення гормонального контролю сперматогенезу шляхом методу повної гіпофізектомії у тварин.

Матеріалом для дослідження послужили 15 статевозрілих щурів, масою 180 г., частина з яких були контролем. Операція гіпофізектомії проводилась на базі лабораторії кафедри анатомії Івано-Франківської медичної академії.

Через 30 днів після видалення гіпофізу тварин забивали, тканини сім'яників фіксували в рідині Буена, доводили до парафінових блоків, зрізи з яких фарбували гематоксилін-еозином.

Підраховували кількість клітин сперматогенного епітелію, які входять в склад VII стадії циклу сперматогенезу у контрольних та гіпофізектомованих щурів.

Ними встановлено, що кількість клітин значно зменшується. Так, після операції на 30 день зберігається 60% сперматогоній типу А відповідної кількості у інтактних щурів, 20% сперматоцитів у стадії спокою, 5% сперматоцитів на стадії пахітени, 2-3% сперматит VII етапу сперматогенезу.

Звідси можна зробити висновок, що гіпофіз відіграє важливу роль у регуляції сперматогенезу у ссавців. При його видаленні відбувається різке зниження маси сім'яників, зменшення діаметру сім'яних канальців, має місце атрофія клітин Лейдіга і зупинка сперматогенезу на одному з ранніх його етапів [3, 4].

Таким чином, статеві клітини, що розвиваються, не беруть участь у гормональній регуляції свого диференціювання, а лише потребують при-

току адекватної кількості андрогенів і, можливо, ФСГ, яка досягається узгодженою і тонко відрегульованою діяльністю клітин Лейдіга, Сертолі, передньої долі гіпофізу і гіпоталамуса.

1. Вундер П.А. Процессы взаимодействия в эндокринной системе: О роли обратных связей во взаимодействии гипофиза и периферических эндокринных желез. – Саратов, 1972. – 104 с.

2. Мицкевич М.С. Участие геноцитов у выработке фактора, регулирующего секрецию фолликулостимулирующего гонадотропина (ФСГ) в раннем онтогенезе у крысы // Онтогенез. – 1970. – Т.1. – № 3. – С. 271-281.

3. Грицуляк Б.В., Грицуляк В.Б. Морфологія яєчка. – Івано-Франківськ, 1998. – 133 с.

4. Грицуляк Б.В., Грицуляк В.Б. Гіпоксія і сперматогенез. – Івано-Франківськ, 2000. – 130 с.

ПРОТИМІКРОБНІ ВЛАСТИВОСТІ ДИКОРОСТУЧИХ ЛІКАРСЬКИХ РОСЛИН ПРИКАРПАТТЯ

Леся Вівчарук,

IV курс, природничий факультет.

Наукові керівники – Луцзяк В.І.,

доктор біологічних наук, професор,

Куцик Р.В., кандидат медичних

наук, доцент.

Однією із складних і актуальних проблем сучасної медицини є профілактика та лікування гнійно-септичних інфекцій. Широке використання антибактеріальних препаратів створило ряд нових проблем, які потребують невідкладного вирішення. Це, насамперед, високі темпи набуття гноєтворною мікрофлорою антибіотикорезистентності. Отже, є всі підстави для пошуку нових джерел протимікробних засобів, одними з яких можуть бути біологічно активні речовини із рослин [1]. На відміну від традиційних антибактеріальних препаратів, більшість антибіотиків рослинного походження, крім протимікробної дії, спричиняють виражені додаткові позитивні впливи на макроорганізм (протизапальний, імуностимулюючий та ін.). Метою даної роботи є проведення пошуку біологічно активних речовин серед рослин карпатського регіону, перспективних для створення нових вітчизняних протимікробних, а також імуномодулюючих препаратів.

Проведено дослідження екстрактів 45 дикоростучих лікарських рослин, зібраних на території Івано-Франківської, Львівської та Закарпатської областей. Із рослинної сировини виготовляли екстракти на ацетоні, 40%, 70% і 90% етанолі згідно з фармакопейними вимогами.

В якості тест-культур використано лабораторні і клінічні штами мікро-

організмів, виділені в лікувальних закладах м. Івано-Франківська: стафілококи (*St. aureus*, *St. epidermidis*, *St. haemolyticus*, *St. warneri*, *St. hominis*, *St. hyicus*), ентеробактерії (*E. coli*, *Klebsiella pneumoniae*, *Kl. ozenae*, *Haffnia alvei*, *Citrobacter freundii*), синьогнійну паличку *Pseudomonas aeruginosa*. Протимікробну активність екстрактів вивчали методами дифузії в агарі і серійних розведень. При цьому визначали мінімальну пригнічуючу (МПК) та мінімальну бактерицидну (МБК) концентрації найбільш активних екстрактів (в перерахунку на сухий залишок).

Вираженими протимікробними властивостями відносно більшості досліджених штамів бактерій – збудників гнійно-септичних захворювань володіють 90% етанольні і ацетонові екстракти кореневищ гірчака зміїного *Polygonum bistorta* L., кермека широколистого *Limonium platyphyllum* Lincz. і кермека Гмеліна *Limonium gmelini* (Willd.) O. Kuntze, кореневищ і надземної частини сіверсії гірської *Parageum montanum* L., трави гринделії розчепіреної *Grindelia robusta* L., мучниці звичайної *Arctostaphylos uva-ursi* L., полину звичайного *Artemisia vulgaris* L., омели білої *Viscum album* L., слані ісландського моху *Cetraria islandica* (L.) Ach., листя гінкго дволопатевого *Ginkgo biloba* L., гілок і плодів біоти східної *Biota orientalis* L., кори дуба *Quercus robur* L. і верби білої *Salix alba* L., а також офіційні препарати – настоянка м'яти перцевої *Mentha piperita* L. і хлорофіліпт (спиртовий екстракт листя евкаліпта гігантського *Eucalyptus gigantea*). Відсоток досліджуваних штамів, чутливих до біологічно активних сполук кореня гірчака зміїного (змієвика) та м'яти перцевої, виявився достовірно вищим порівняно з хлорофіліптом – препаратом, який тривалий час успішно застосовується в практичній медицині для лікування гнійно-септичних і запальних процесів.

Методом серійних розведень встановлено МПК та МБК екстрактів, які проявили найбільшу антимікробну активність. Водно-етанольні екстракти свіжих і висушених кореневищ гірчака зміїного володіють високою протимікробною активністю відносно антибіотикорезистентних клінічних штамів коагулазо-негативних стафілококів (МБК 117,2 мкг/мл) і дещо менш активні відносно золотистого стафілокока, ентеробактерій і псевдомонад (МБК 1625 мкг/мл, МПК 812,5 мкг/мл). Стафілококи проявляли більшу чутливість, порівняно з Грам-негативними бактеріями, до екстрактів сіверсії гірської (МБК 1562,5 мкг/мл, МПК 195,25 мкг/мл), мучниці звичайної (МБК 1000 мкг/мл, МПК 500 мкг/мл), біоти східної (МБК 312,5 мкг/мл, МПК 156,25 мкг/мл), гінкго дволопатевого (МБК 625 мкг/мл, МПК 312,5 мкг/мл), ісландського моху, кермека Гмеліна і кермека широколистого.

Ацетонові екстракти перелічених рослин, виготовлені методом циркулярної екстракції в апараті Соксклета, характеризуються аналогічними антибіотичними властивостями.

Водно-етанольний екстракт трави гринделії активний відносно Грам-позитивних і Грам-негативних бактерій (МБК 406,25 мкг/мл, МПК 812,5 мкг/мл). До біологічно активних речовин кори верби ентеробактерії і псевдомонади ви-

явилися чутливішими (МПК 625 мкг/мл), ніж стафілококи (МПК 1250 мкг/мл).

Результати проведених досліджень продемонстрували, що 90% етанольні та ацетонові екстракти лікарських рослин характеризуються значно більш вираженими антибактеріальними властивостями, ніж 40% етанольні екстракти. До багатьох рослинних екстрактів Грам-позитивні бактерії проявляють більшу чутливість, ніж Грам-негативні. Особливої уваги для подальшого вивчення з метою створення нових протимікробних лікувальних препаратів заслуговують гірчак зміїний, гринделія розчепірена та біота східна.

1. Айзенман Б.Е., Смирнов В.В., Бондаренко А.С. Фитонциды и антибиотики высших растений. – К.: Наукова думка, 1984. – 279 с
2. Красильников А.П. Справочник по антисептикам. – Минск. 1995. – С 187-193.

ОСОБЛИВОСТІ ПОЗДОВЖНЬОЇ СИМЕТРІЇ ГЕНЕРАТИВНИХ ПАГОНІВ CALENDULA OFFICINALIS L. (ASTERACEAE)

Кокар Н.В.,
ІІІ курс, природничий факультет.
Науковий керівник – Маховська Л.Й.,
доцент, кандидат біологічних наук

Однією з найхарактерніших рис метамерної будови пагона є закономірна зміна морфологічних ознак і функціональних властивостей елементарних метамерів вздовж його осі, названою поздовжньою симетрією. Це питання неодноразово висвітлювали в своїх працях багато науковців, але актуальних і нерозв'язаних питань залишилось дуже багато.

Тому, на нашу думку, доцільно вивчати і аналізувати особливості поздовжньої симетрії генеративних пагонів *Calendula officinalis* L., яка належить до триби *Calenduleae* Cass. родини *Asteraceae*.

Вивчення поздовжньої симетрії генеративних пагонів проводилась безпосередньо в умовах природнього зростання виду на основі власних польових спостережень і зборів.

На території дендропарку “Дружба”, а саме, на одній із грядок з вирощування лікарських рослин, за принципом рандомізації було відібрано 25 генеративних пагонів дослідженого виду у фенотипі повного цвітіння. Підрахували кількість метамерів та виміряли основні їх параметри: довжину і товщину міжвузль, довжину і ширину листових пластинок. Біометричні параметри вибірки опрацьовувались математично за методикою Б.І.Козія і Й.М.Берка. На підставі отриманих даних побудовано статистично репрезентативні криві зміни кількісних значень морфологічних оз-

нак метамерів генеративних пагонів *Calendula officinalis* L.

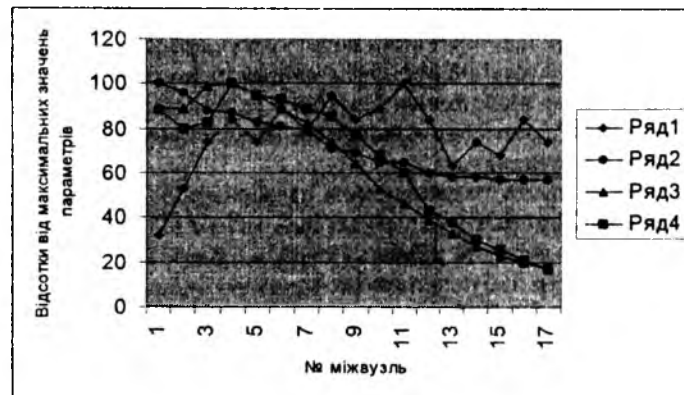
Результати досліджень показали, що за морфологічною будовою генеративні пагони дослідженого виду є ортотропними, безрозетковими з видовженими міжвузлями. Притаманна здатність галузитись за типом мезотонії. Для календули характерний верхівковий ріст, який проявляється в акропетальному закладенню і наступному розтягу все нових і нових метамерів пагона. Всі бічні пагони є генеративними і завершуються суцвіттям – кошиком. За таких обставин весь пагін являє собою синфлоресценцію, тобто об'єднане суцвіття.

У морфологічній будові пагонів цього виду чітко простежується структурно-функціональна зональність. Вона виражена префлоральною зоною, яка представлена двома підзонами: зона гальмування і зона збагачення. На підставі морфометричного аналізу встановлено, що генеративні пагони дослідженого виду складаються з різної кількості метамерів, середнє арифметичне значення якого дорівнює 17.

На підставі отриманих даних були побудовані статистично репрезентативні криві. Крива зміни довжини міжвузль відзначається різким підняттям на 4 міжвузлі, після чого вона набуває характеру рівномірно зубчастої. Досягаючи максимуму на 11 міжвузлі, спостерігається різкий спад, і з 13 міжвузля крива продовжує характер рівнозубчастої.

Нерівномірність розростання міжвузль спостерігається ще в середині бруньки, тому що інтеркалярна меристема закладається не на всіх фітомерах. Очевидно, ми маємо справу з особливою специфікою ритму роботи конуса наростання, який не пов'язаний з зовнішніми умовами середовища.

Рис.1.

- Ряд 1 – Зміна довжини міжвузль
Ряд 2 – Зміна товщини міжвузль
Ряд 3 – Зміна довжини листової пластинки
Ряд 4 – Зміна ширини листової пластинки. Щодо кривої зміни товщини міжвузль, то тут максимум припадає на 1 міжвузля, після чого спостерігається її повільний спад.

В зміні довжини і ширини листкової пластинки спостерігається поступове зростання висхідної частини кривої, досягаючи максимуму на 4 міжвузлі, після чого починається поступовий її спад (рис.1).

Таким чином, кількісне відбиття ознак поздовжньої симетрії пагона після математичного опрацювання є статистично репрезентативною інформацією, яка в поєднанні з іншими даними може бути використана для розв'язання таксономічних питань щодо видового або надвидового рівнів.

1. Козій Б.І., Берко Й.М. Методика познального моделювання будови монокарпичного пагона трав'янистих багаторічників // Укр. бот. журн. –1989. – № 2. – С 93-97.

МЕЛІОРАЦІЯ ЗЕМЕЛЬ: ОСУШЕННЯ ПЕРЕЗВОЛОЖЕНИХ ГРУНТІВ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Ірина Мельник,
II курс, природничий факультет.
Науковий керівник – *Волощук М.Д.,*
доктор сільськогосподарських наук,
професор.

На території України нараховується понад 5,5 млн. перезволожених земель. Вони поширені в зоні Полісся та передгірських районах Карпат. Окремими ареалами зустрічаються також в лісостепу і лісовій зоні. В зв'язку з поширенням дерново-підзолистих, поверхнево-оглесних, перезволожених, заболочених ґрунтів на території Івано-Франківщини в 60-80 роках були проведені широкомасштабні роботи з меліорації.

Залежно від тривалості надмірного зволоження розрізняють землі постійного і тимчасового зволоження. Постійно зволожені землі — це переважно торфовища. Ці землі без осушування використовувати дуже важко, а їхня продуктивність низька.

На ґрунтах тимчасового зволоження надмірна волога кореневмісного шару ґрунту спостерігається в окремі періоди майже щороку. Вона викликає погіршення умов росту та розвитку рослин, призводить до вимокання культур, затримує початок весняних польових робіт, взагалі є причиною затягування робіт, утруднює механізацію, сприяє забур'яненню посівів, пошкодженню їх шкідниками та хворобами, погіршує використання добрив, знижуючи їх ефективність.

Надмірне зволоження ґрунтів по-різному впливає на їхній розвиток, фізико-хімічні властивості, напрям ґрунтоутворного процесу. В основному переважають процеси заболочування, нагромадження торфу та оглеєння. Осушення різко змінює водний режим перезволожених ґрунтів, а це в свою

чергу веде до зміни повітряного, теплового режимів, зміни фізичного стану та напрямку фізико-хімічних процесів. Відведення зайвої води з осушуваних ґрунтів посилює їх аерацію, змінює хід мікробіологічних процесів з анаеробних на аеробні, що веде до інтенсивнішої гуміфікації органічної речовини, а в окремих випадках до повної її мінералізації. Поліпшення умов живлення і загалом умов життя призводить до того, що на осушених землях на місці болотної рослинності з'являються більш цінні злакові та бобові рослини. Але процес сам по собі іде повільно. Його потрібно стимулювати внесенням органічних та мінеральних добрив, вапнуванням, обробітком ґрунту та висівом трав.

Для осушення перезволожених земель переважно використовують три способи осушення: агро меліоративні, лісомеліоративні, гідромеліоративні.

Осушені землі потребують попереднього окультурення. Для цього рекомендується вирощувати на них відповідні культури, застосовуючи специфічні заходи стосовно підживлення, обробітку та вапнування кислих ґрунтів. Залежно від типу ґрунту найкращими попередніми культурами на осушених землях є овес, озиме жито, вико-вівсяні сумішки, картопля, просо та інші. На осушених мінеральних ґрунтах після проведення культурно-технічних робіт для підвищення їх родючості впроваджуються типові для даної зони сівозміни.

Осушення ґрунту супроводжується не тільки відводом надлишкової вологи із ґрунтового профілю, але й вимиванням разом з нею значної кількості солей і поживних елементів. Під впливом дренажу і внаслідок значного виносу з дренажними водами катіонів кальцію, кислотність таких ґрунтів у перші роки після осушення збільшується. Тому, освоюючи осушені землі й проводячи агро меліоративні заходи, їх окультурення, хімічну меліорацію та застосовуючи мінеральні добрива, необхідно врахувати всі можливі втрати цінних для рослин і ґрунту речовин внаслідок вимивання і вносити їх у період зниження дренажного стоку та на початку активної вегетації рослин.

На родючість ґрунтів осушених земель Івано-Франківської області мали вплив і гідрогеологічні та гідрологічні параметри. Протягом 1998-2002 рр. спостерігалися повені на річках, підвищення рівнів води у каналах і ґрунтових вод (менше 0,5 м).

На значних площах спостерігається тенденція до зниження рівня родючості ґрунтів. Відсутність ціни на землю обумовлює споживацьке ставлення до неї. Власники землі стараються отримати від неї якнайбільше, вклавши якнайменше.

Припинити падіння родючості можна шляхом дотримання технологій вирощування сільськогосподарських культур, використання ґрунтоохоронних сівозмін і високоякісного сортового насіння, проведення агротехнічних заходів, широкого використання місцевих ресурсів.

1. Рижук С.М., Тютюнник Д.А. Мінеральні перезволожені ґрунти та їхня комплексна меліорація. – К.: Аграрна наука. 2003. – 277 с.

2. Інтенсифікація землеробства Івано-Франківської області // За ред. Бездітного, Соляника. – Львів. – 1988. – 318 с.

ДЕГРАДОВАНІ ЗЕМЛІ ІВАНО-ФРАНКІВЩИНИ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ОЗДОРОВЛЕННЯ

Галина Соловей,

II курс, природничий факультет.

Науковий керівник – *Волощук М.Д.*,

доктор сільськогосподарських наук,
професор.

Сучасні еколого-економічні умови, енергетична криза, морально застаріла і фізично знищена сільськогосподарська техніка, недостатнє внесення органічних, мінеральних добрив, інтенсивне розорювання схилкових земель спричинили порушення системи землеробства, посилення деградаційних процесів: змиву, розмиву ґрунту, підвищення кислотності, забрудненості тощо.

В окремих господарствах Івано-Франківщини деградаційні процеси досягли катастрофічних розмірів. Інтенсивність процесів деградації в останні десятиліття досить висока і досягає катастрофічних розмірів. Із збільшенням антропогенних навантажень порушилися збалансовані природно-екологічні зв'язки, прогресує ерозія ґрунтів. Це в певній мірі стосується земельного фонду західного регіону, зокрема Івано-Франківської області, на території якої чітко простежуються такі природні зони: Передкарпаття, Придністровська зона, Карпати.

Даючи низький економічний ефект в землеробському використанні, деградовані землі екологічно приречені на повне відмирання. Для поновлення родючості, їх доцільно вилучити зі складу ріллі на консервацію (оздоровлення), тобто відновлення буде проходити природним шляхом без значних матеріальних і ресурсних витрат. Зменшення площ розораності деградованих земель сприятиме оптимізації структури агроландшафтів, поліпшенню екологічної ситуації.

На істотне погіршення стану сільськогосподарських угідь області вплинула недостатньо науково обґрунтована інтенсифікація землеробства та індустріалізація с/г виробництва в 60-90-х рр. У першу чергу, це стосується ґрунтового покриву, який у значній мірі втратив притаманні йому властивості саморегуляції внаслідок широкого прояву ерозійних процесів.

Загальна площа с/г угідь Івано-Франківської області становить 638,8 тис.га, в тому числі рілля – 408,5 тис. га. Зазнали згубного впливу водної ерозії ґрунти загальною площею 138,7 тис. га, зокрема орних земель 98,4 тис.га, з них середньозмитих – 29,9 тис.га, слабозмитих – 59,7 тис.га, сильнозмитих – 8,8 тис.га.

Слід відзначити, що й за іншими негативними показниками (заболоченням, перезволоженням, гранулометричним складом) ґрунти області мають сталу тенденцію до погіршення. Так, перезволожені ґрунти становлять 36,6 тис.га, в тому числі позаплавні – 2,2 тис.га, кам'яністі – 10,9 тис.га, в тому числі малокам'яністі – 1,5 тис. га.

Останнім часом посилились процеси деградації ґрунтового покриву, які обумовлені техногенним забрудненням. Найбільшу небезпеку для навколишнього середовища представляє забруднення ґрунтів радіонуклідами, пестицидами, важкими металами, збудниками інфекційних хвороб та ін. Таким чином, у структурі земельного фонду області значні площі ґрунтів характеризуються вкрай незадовільними властивостями, що обумовлено як природними, так і антропогенними факторами.

Одним із напрямків ефективного використання і збереження таких ґрунтів є вилучення їх із ріллі на консервацію (оздоровлення). Суть його полягає у створенні умов для відновлення родючості деградованих ґрунтів шляхом захисту їх від ерозійних та інших несприятливих природних явищ, тобто створення стійких ерозійно-екологічному відношенні фітоценозів. Залежно від способу відновлення родючості деградованих ґрунтів, можна вводити спеціальний режим їх використання або змінити цільове призначення земель (створити природні кормові угіддя, лісонасадження, рекреаційні заказники).

Виділяють:

- консервацію-реабілітацію;
- консервацію-трансформацію;
- необоротну консервацію.

Стосовно від чинників деградації (низької продуктивності) ґрунти, які треба вилучити зі складу орних земель, можна згрупувати в такий спосіб.

Розроблений комплекс заходів для відведених під консервацію деградованих земель дозволяє припинити подальший розвиток деградаційних процесів, забезпечити повільне відновлення їх родючості, дає змогу одержувати дешеві і повноцінні корми для тваринництва та створювати екологічно стійкі агроландшафти.

ГУМАНІТАРНІ НАУКИ

ФІЛОСОФІЯ, ПСИХОЛОГІЯ, РЕЛІГІЄЗНАВСТВО

Мар'яна Балаган. ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ АГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ В РАННЬОМУ ЮНОСТІ	3
Львівська Євген. ПРОБЛЕМА ВАРТОСТІ ЛЮДСЬКОГО ЖИТТЯ У ФІЛОСОФІЇ А.КАМЮ	5
Вікторія Пітулси. ПРОБЛЕМА ЖІНОЧОГО ІНТЕЛЕКТУ В ПСИХОЛОГІЇ	7
Ярослав Татарин. ІДЕЯ НАЦІЇ ЯК ЧИННИК КОНСОЛІДАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ	9
Ігор Ткач. АКсіОЛОГІЯ І ЦІННОСТІ: ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТЬ І МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ	11
Іван Телятинський. СКІТ МАНЯВСЬКИЙ. МИНУЛЕ ТА СУЧАСНЕ	13

ІСТОРІЯ

Оксана Баран. СОЦІНТЕРН І УКРАЇНА (90-ті рр. ХХ ст.)	16
Надія Вовчук. ПРОБЛЕМА ТЕРОРИЗМУ В МІЖНАРОДНІЙ ПОЛІТИЦІ	18
Віктор Герула. НАЦІОНАЛІСТИЧНИЙ РУХ В ГАЛИЧИНІ У 1920-30-х рр. В ДІАСПОРНІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ	20
Юлія Гранат. ФАКТОРИ НЕСТАБІЛЬНОСТІ У ПОЛІКОНФЕСІЙНОМУ СЕРЕДОВИЩІ АВТНОМНОЇ РЕСПУБЛІКИ КРИМ	22
Олександр Дручак. КРАЇНИ КОЛИШНЬОЇ ЮГОСЛАВІЇ У 1998-2002 рр. (основні зміни внутрішньополітичної ситуації)	24
Ірина Овчар. ІДЕОЛОГІЧНА КОНЦЕПЦІЯ ПЕРЕБУДОВИ РАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА М С ГОРБАЧОВА	27
Микола Олексюк. ДИПЛОМАТІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ	29

ФІЛОЛОГІЯ

Надія Басенко. ОСОБЛИВОСТІ ХУДОЖНЬОГО МИСЛЕННЯ В ІНТИМНІЙ ЛІРИЦІ ЄВГЕНА МАЛАНЮКА	32
Уляна Биліця. ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ НАЦІОНАЛЬНО-МАРКОВАНИХ ПРИСЛІВ'їв І ПРИКЛАДІВ З ТОПОНІМАМИ ТА АНТРОПОНІМАМИ В ГЕРМАНСЬКИХ І СЛОВ'ЯНСЬКИХ МОВАХ	34
Орест Герула. КОРЕЛЯЦІЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ АВСТРИЙСЬКОГО ВАРІАНТУ НА ФОНЕТИЧНОМУ РІВНІ З НІМЕЦЬКОЮ ЛІТЕРАТУРНОЮ НОРМОЮ	36
Ольга Іванів. МЕТАФОРА РОЗБИТОГО ДЗЕРКАЛА У ДРАМІ ТАДЕУША РУЖЕВИЧА "КАРТОТЕКА"	39
Тетяна Малярчук. ЕСЕІЗАЦІЯ В СУЧАСНІЙ ЛІТЕРАТУРІ: ЕСЕ ЯК ЖАНР І ЕСЕ ЯК МЕТОД	41
Олександра Маскович. РИТМІКА РАННІХ ПОЕЗІЙ МАРИНИ ЦВЕТАЄВОЇ	43
Ольга Полиця. КОНЦЕПТ "ШЛЯХ" У ПОЕМИ-БАЛАДІ ЛІНИ КОСТЕНКО "СКІФСЬКА ОДІССЕЯ"	45
Людмила Соколюк. ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДУ КОЛІРНИХ ЛЕКСЕМ У ТЕКСТАХ БІБЛІЇ	47
Стасюк Галина. СИМВОЛІКА КОЛА В ПОВІСТІ ІВАНА БАГРЯНОГО "ОГНЕННЕ КОЛО"	49

ЕКОНОМІКА

Юлія Заплава. МІКРОКРЕДИТУВАННЯ ЯК ФІНАНСОВА ПІДТРИМКА МАЛОГО БІЗНЕСУ	52
Марія Іванців. СТРАТЕГІЇ ЦІНОВОЇ ПОЛІТИКИ У ВИРОБНИЦТВІ ВИМІРЮВАЛЬНИХ ПРИЛАДІВ (на прикладі ВАТ "Промприлад")	54
Тетяна Назаревичська. ПРОБЛЕМИ АДАПТАЦІЇ СВІТОВИХ МОДЕЛЕЙ МЕНЕДЖМЕНТУ ДО УМОВ УКРАЇНСЬКОГО БІЗНЕСУ (модель Гегрта-Хофстедє)	56
Богдан Підцерковний. АЛЬТЕРНАТИВНІ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМ ЕНЕРГЕТИКИ В УКРАЇНІ	58
Ірина Сахний. ОСНОВНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ КЛАСТЕРІВ В ІВАНО-ФРАНКІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ	60
Юрій Цижма. ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ СТАТИСТИЧНОГО ВИВЧЕННЯ ДИНАМІКИ РОЗВИТКУ ДОСЛІДЖУВАНИХ ЯВИЩ І ПРОЦЕСІВ НА ПРИКЛАДІ ДИНАМІКИ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ (ФОНДІВ) УКРАЇНИ ЗА ПЕРІОД 1985-1998 рр	63
Тетяна Яковичина. СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕНЬ ЛІДЕРСЬКОЇ ПОВЕДІНКИ	65

ПРАВОНАВСТВО

Ольга Грицак. ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ	67
Алла Зеліско. МЕЖІ ЗДІЙСНЕННЯ КОРПОРАТИВНИХ ПРАВ	69
Михайло Мацола. ВПЛИВ ЗАКОРДОННИХ ТРУДОВИХ МІГРАЦІЙ НА ПІДВИЩЕННЯ ЖИТТЯ РІВНЯ НАСЕЛЕННЯ В ОБЛАСТЯХ КАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ	72
Тетяна Француз. КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ ТА ЙОГО РОЛЬ У МЕХАНІЗМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА	74

ПЕДАГОГІКА

Наталія Раманюк. ДЕЯКІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТВОРЧОСТІ ПРОФЕСОРА Б.М.СТУ-ПАРИКА	77
Наталія Тришак. РОЗВИВАЛЬНЕ НАВЧАННЯ ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ МОЛОДШИХ КЛАСІВ	79

МИСТЕЦТВОЗНАВСТВО

Людмила Бойчук. ВПЛИВ РОК-МУЗИКИ НА ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНИЙ СТАН У МОЛОДІЖНОМУ СЕРЕДОВИЩІ	81
Марина Буда. ОСОБЛИВОСТІ АНСАМБЛЕВОГО АРАНЖУВАННЯ ТА ОБРОБКИ ІНСТРУМЕНТАЛЬНИХ ТВОРІВ ДЛЯ ДВОХ АКОРДЕОНІВ	83
Ігор Васюта. ВИЗУАЛЬНЕ МИСТЕЦТВО ПОСТМОДЕРНІСТСЬКОГО ПЕРІОДУ В УКРАЇНІ	86
Ірина Гречанюк. ВИКОНАВСЬКО-ПЕДАГОГІЧНІ ПРИНЦИПИ ПРОФЕСОРА КИЇВСЬКОЇ КОНСЕРВАТОРІЇ ГРИГОРІЯ БЕКЛЕМШЕВА	88
Тетяна Данилик. ЄВГЕН КОЗУЛЬКЕВИЧ – ФУНДАТОР ПРОФЕСІЙНОГО СКРИПКОВОГО МИСТЕЦТВА ПРИКАРПАТТЯ	90
Ірина Кучер. ТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ НАРОДНОГО ВОКАЛЬНОГО АНСАМБЛЮ "РОСИНКА" ПРИКАРПАТСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМ. В. СТЕФАНИКА	92
Тетяна Лало. ПЕДАГОГІЧНЕ КЕРІВНИЦТВО ПРОЦЕСОМ СПРИЙМАННЯ МУЗИКИ МОЛОДШИМИ ШКОЛЯРАМИ	94
Христина Томенчук. ОСНОВНІ ЗАСАДИ КЛАВІРНОЇ ТЕХНІКИ ЖАНА-ФІЛІПА РАМО	96

ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ І СПОРТ

Святослав Ковалик. ПОСТАВА – ІНТЕГРАЛЬНИЙ ПОКАЗНИК ЗДОРОВ'Я ДІТЕЙ ТА ПІДЛІТКІВ	98
Андрій Косач. РОЛЬ БІОМЕХАНІЧНОГО АНАЛІЗУ СТАНУ СКЛЕПІНЧАСТОГО АПАРАТУ СТОПИ В ІНДИВІДУАЛЬНОМУ ПІДБОРІ СПОРТИВНОГО ВЗУТТЯ	100

ПРИРОДНИЧО-МАТЕМАТИЧНІ НАУКИ

МАТЕМАТИКА, ФІЗИКА

Володимир Березанський. ТРИВИМІРНЕ МОДЕЛЮВАННЯ ТЕХНОЛОГІЧНИХ ПРОЦЕСІВ ФОРМУВАННЯ СУБМІКРОННИХ СТРУКТУР НВІС	102
Степан Вертепний. ПОЛІКРЕМНІСВА СПЕЙСЕРНА ТЕХНОЛОГІЯ ФОРМУВАННЯ СУБМІКРОННИХ КОНТАКТІВ ВЕЛИКИХ ІНТЕГРАЛЬНИХ СХЕМ	104
Іван Ліщинський. АЛГОРИТМ ОБЧИСЛЕННЯ ПАРАВИЗНАЧНИКІВ ТА ПАРАПЕРМА-НЕНТІВ ТРИКУТНИХ МАТРИЦЬ	106
Ірина Ободянська. ДОСЛІДЖЕННЯ ПАРАЗИТНОЇ ВЧ ГЕНЕРАЦІЇ В МІКРОСХЕМАХ КМОП-ІНВЕРТОРІВ	108
Ірина Скробач. ПЛАЗМОХІМІЧНЕ ТРАВЛЕННЯ ПОЛІКРЕМНІЮ В СУБМІКРОННІЙ ТЕХНОЛОГІЇ ВЕЛИКИХ ІНТЕГРАЛЬНИХ СХЕМ	110

ХІМІЯ

Світлана Крицак. МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ МЕТАЛООКСИДНИХ КАТАЛИЗАТОРІВ У РЕАКЦІЇ ОКИСНЕННЯ КАРБОН (П) ОКСИДУ	112
Ігор Микитин. ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ РЕАКЦІЇ КАТАЛІТИЧНОГО ОКСИД-ЛУВАННЯ ЕТИЛЕНУ	114
Богдана Панчак. ТЕОРІЯ КРИСТАЛІЧНОГО ПОЛЯ ДЛЯ ГРАНатовИХ ТА ШПІНЕЛЬНИХ МАГНІТНИХ НАПІВПРОВІДНИКІВ	116
Оксана Янішевська. КВАЗІСТРУКТУРНИЙ МЕХАНІЗМ ТА ПРИРОДА ДЕФЕКТІВ ПРИ УТВОРЕННІ ФЕРИТА ЦИНКУ	118

БІОЛОГІЯ, ЕКОЛОГІЯ

Василь Андрійок. ВПЛИВ ГІПОФІЗЕКТОМІЇ НА СПЕРМАТОГЕНЕЗ	121
Леся Віщук. ПРОТИМІКРОБНІ ВЛАСТИВОСТІ ДИКОРОСТУЧИХ ЛІКАРСЬКИХ РОСЛИН ПРИКАРПАТТЯ	122
Н.В. Кокар. ОСОБЛИВОСТІ ПОЗДОВЖНЬОЇ СИМЕТРІЇ ГЕНЕРАТИВНИХ ПАГОНІВ CALENDULA OFFICINALIS L. (ASTERACEAE)	124
Ірина Мельник. МЕЛІОРАЦІЯ ЗЕМЕЛЬ: ОСУШЕННЯ ПЕРЕЗВОЛОЖЕНИХ ГРУНТІВ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ	126
Галина Соловей. ДЕГРАДОВАНІ ЗЕМЛІ ІВАНО-ФРАНКІВЩИНИ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ОЗДОРОВЛЕННЯ	128

Еврика-IV. Збірник студентських наукових праць. –
Івано-Франківськ: Плай, 2003. – 132 с.

Старший редактор – Олена БОЙЧУК
Літературний редактор – Любов ОБОДЯНСЬКА
Комп'ютерна верстка – Віра ЯРЕМКО
Комп'ютерна правка – Оксана КЛИМЕНКО
Коректор – Марія СПЛАВНИК

Здано до набору 15.05.2003 р. Підп. до друку 26.06.2003 р.
Формат 60x84/16. Папір ксероксний.
Гарнітура "Times New Roman Cyr".
Ум. друк. арк. 8,25. Вид. арк. 8,5.
Наклад прим.100. Зам. 527.

Видавництво "Плай"
Прикарпатського університету імені Василя Стефаника
76000, м.Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57.
Тел. 59-60-51.